

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Diplomová práce

**Od apologií k dialogu teologie a vědy
Josef Šmejkal a Křesťanský názor světový**

Vedoucí práce: prof.RNDr.Karel Beneš CSc.

Autor práce: Jaroslav Hamerský

Studijní obor: PVC

Ročník: V

2005

Obhájeno 9.2.2006
JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Teologická fakulta
studijní oddělení
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
P. Churáček

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Děkuji vedoucímu diplomové práce prof. RNDr. Karlu Benešovi CSc. za poskytnuté podklady, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce a Ing. Feldmanovi za překlad přílohy č. 11.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	7
1 VĚDA, JEJÍ CHARAKTERISTIKA A DĚJINY	9
1.1 Pojem věda	9
1.2 Historie vědy	12
2 TEOLOGIE, VÍRA, NÁBOŽENSTVÍ	15
2.1 Teologie	15
2.2 Víra	15
2.2.1 Víra v nejobecnějším slova smyslu	16
2.2.2 Víra náboženská	16
2.2.3 Křesťanská víra	17
2.3 Náboženství	17
3 TEOLOGIE, JEJÍ DĚJINY, OBORY A VĚDECKÝ CHARAKTER	19
3.1 Dějiny teologie	19
3.1.1 Řecko - římská tradice	19
3.1.2 Židovská tradice jako kultura komentáře	20
3.1.3 Doba patristická	21
3.1.4 Středověk	21
3.1.5 Novověk	23
3.1.6 Teologie přelomu 19. a 20. století	24
3.2 Obory teologie	24
3.3 Vědeckost teologie	25
4 OD APOLOGIÍ PŘES APOLOGETIKU K FUNDAMENTÁLNÍ TEOLOGII	27

4.1	Co je apologie?	27
4.2	Rozlišení apologie a apologetiky	27
4.3	Historie apologií a apologetiky	27
4.3.1	Obrana proti Židům a pohanům	28
4.3.2	Apologie proti Židům a Islámu	29
4.3.3	Apologie vedené proti humanismu a renesanci	29
4.3.4	Apologie v novověku a počátky apologetiky	30
4.4	Směry apologetiky	31
4.5	Co je fundamentální teologie?	32
5	APOLOGETIKA KONCE 19. A ZAČÁTKU 20. STOLETÍ A JEJÍ ADRESÁTI	35
5.1	Apologetická literatura dostupná u nás	35
5.2	Adresáti apologetiky	37
5.2.1	Kulturkampf	37
5.2.2	Volná myšlenka	39
5.2.3	Monismus	42
5.2.4	Racionalismus	43
6	APOLOGETIKA V ČESKÉM PROSTŘEDÍ A JOSEF ŠMEJKAL	45
6.1	Apologetická literatura v češtině	45
6.2	Působení a publikace Msgre Šmejkala	46
6.3	Obsah a význam práce J. Šmejkala Křesťanský názor světový	52
7	SOUDOBY DIALOG TEOLOGŮ A PŘÍRODOVĚDCŮ	57
	ZÁVĚR	64
	CITOVANÁ LITERATURA	65
	SEZNAM ZKRATEK	74

ABSTRAKT

75

ABSTRACT

76

Úvod

Téma diplomové práce *Od apologií k dialogu vědy a víry* jsem si vybral ze dvou prostých důvodů. Prvním důvodem byl můj zájem o problematiku dialogu vědy a teologie obecně druhým důvodem pak bylo nahlédnout práci obhájenou v rámci SVOČ, která se týkala jednoho z témat dialogu teologie a vědy, v širších souvislostech.

Věda* a teologie nepředstavují dva protikladné světy. Tento názor dnes zastává mnoho vědců a křesťanských teologů. Někteří jsou přesvědčeni že věda a teologie mohou podporovat jedna druhou. Literatury k této problematice je dnes už nepřeberně. Existují dnes dokonce instituce zabývající se dialogem vědy a teologie. Vztah křesťanů k vědě byl v minulosti značně rezervovaný a je tomu mnohdy i dnes. K dialogu bylo potřeba ujít značný kus cesty a byla to cesta nesnadná. Část této cesty se pokusíme poodhalit v této práci.

Dialog vědy a teologie je předmětem různých studií. Vyjadřuje se k němu mnoho autorů. V této práci se pokusím sledovat vztah vědy a teologie, jeho vývoje od apologií k současnému dialogu, zaměřím se při tom na přelom 19. a 20. stol. konkrétně na práci J.Šmejkalů *Křesťanský názor světový*. Pokusím se také demonstrovat, které předpoklady jsou nezbytné pro dialog teologie s přírodními vědami.

---

* Pojem věda je zde používán ve smyslu věda přírodní. Z kontextu většinou vyplyne kdy máme na mysli vědu obecně.

Dříve než přistoupíme k hlavnímu tématu, je nutné, abychom si vyjasnili pojmy, které obsahuje již samotný název této práce. Potom se pokusíme o charakteristiku dalších pojmů. Především budeme charakterizovat pro nás významné obory teologie[†], pokusíme se popsat i některé hlavní proudy protikřesťanské, analyzovat situaci u nás na přelomu 19. a 20. stol. a posléze se pokusíme vyslovit k práci J. Šmejkala, jednoho z mnoha autorů fundamentální teologie. Nakonec se zaměříme na současný dialog teologů s přírodovědci.

1 Věda její charakteristika a dějiny

1.1 Pojem věda

Vědecké objevy měnily a mění svět. Zvláště v posledních desetiletích se věda prudce rozvíjí, stále rychleji přibývá nových vědeckých poznatků. Vznikají celé nové obory. Věda čím dál více ovlivňuje každodenní život člověka, přicházíme s ní denně do styku. Přitom si často neuvědomujeme co vlastně věda je, co tedy rozumíme vědou, jaké jsou její charakteristické znaky, jak vznikla a jak se vyvíjela?

Věda je v moderní době brána jako výrobní síla. Veškerá průmyslová výroba ale i zemědělství a medicína je založena na aplikacích vědeckých poznatků. Existuje propojení mezi vědou a praxí v cyklu věda – výzkum - výroba . Vedle toho je ovšem věda přímo nebo zprostředkovaně i elementem kultury. Je tedy součástí komplexu společnosti, a to součástí, kterou lze od něj jen velice obtížně oddělit. Prorůstá celou společností a je jí velmi výrazně ovlivňována. V současnosti je tedy věda jednou ze základních součástí společenského vědomí.

Vědou můžeme rozumět duchovní činnost, jejíž náplní je teoretické a systematické poznávání skutečnosti. Požaduje se, aby tato činnost byla zaměřena na studium faktů, aby se při tom používalo logické myšlení, a tedy také to, aby výsledek této činnosti, vědecká teorie, odpovídal svou stavbou požadavkům logiky. Jak metody, tak

výsledky jejich aplikace mají být co nejpřesnější. Cílem vědy je vytvoření systému poznatků, v němž hraje základní roli formulace vědeckých zákonů a jejich výklad. Dalším znakem vědy je, že tyto výsledky procesu poznání jsou podřízeny verifikaci.

Na základě těchto skutečností definuje vědu Holzbachová (2000)[■] takto:

„Je to proces systematického a metodického poznávání, který je zaměřen určitým směrem, jehož cílem je poznání daného předmětu, proces, jemuž jsou vlastní metody poznávání předmětu i verifikace získaných poznatků.“ Bylo by ovšem třeba blíže analyzovat pojem poznávání případně poznání.

Mezi pojmy analogické pojmu věda můžeme zahrnout vědění, znalost, vzdělanost, poznání. Pojem poznání je zřejmě širší než věda a někteří autoři se domnívají, že třeba i umění je formou poznání. Vědě protikladnými aktivitami mohou být třeba esoterika, magie, zabývání se paranormálními jevy atd.

had se dělí na aplikativní a teoretický (zabývá se) 1998

Je třeba také upozornit, že vedle pojmu věda se používá pojmů výzkum a technika. Pojem výzkum zahrnuje především aplikace vědy. Rozdíl mezi pojmem věda a technika nám nejlépe osvětlí fakt, že ve vědě se ptáme proč, zatímco v technice jde spíš o to jak. Projevuje se to také v tom, že ve vědě jde o objevy, zatímco v technice o vynálezy. Měli bychom se rovněž zamyslet, zda mluvíme o vědách, různých

■ Aby byly citovány jednotně starší i nové práce, doporučil mi vedoucí práce citovat podle pravidel používaných ve vědeckých časopisech vydávaných nakladatelstvím Academia, odpovídajících uzencím běžným ve světové literatuře. Pokud jsou některé citace neúplné, jde o citace z druhé ruky a na místě chybějícího údaje je velká pomlčka.

vědách anebo o vědě jako celku, pokud se ovšem o vědě jako celku dá mluvit, uvážíme-li, že by tento pojem měl zahrnout na jedné straně dějiny byzantského zpěvu a na druhé straně třeba molekulární biologii. Není třeba zdůrazňovat, že mluví-li se dnes o vědě, máme na mysli většinou vědu nebo vědy přírodní a že právě přírodní vědy dnes poskytují obecně přijímaný obraz vědy.

nezobrazuje
Summa arit. dějiny vědy, filosofie, sociologie,

Budeme-li rozlišovat vědy přírodní a vědy humanitní, opírá se toto rozlišení o předmět uvedených souborů věd. Vznikne problém různých označení pro humanitní vědy – mluví se vědách společenských, duchovních, atd.

Významné je rozlišování věd nomotetických a idiografických. Pojem idiografické vědy zahrnuje takové vědy, které se zabývají jednorázovými, neopakovatelnými skutečnostmi. Tyto vědy se také označují jako vědy historické, i když nás u tohoto názvu může mást akcent na časový aspekt. Vědy nomotetické se zabývají opakovatelnými skutečnostmi, což umožňuje formulaci přírodních zákonů (Fajkus 2005).

Další rozlišení věd se může zakládat na stanovení rozdílu mezi vědami reálnými a formálními. Příkladem formální vědy bude třeba logika, příkladem reálných věd třeba botanika.

A samozřejmě máme vědy teoretické, čisté a vědy aplikované.

Podle šíře platnosti můžeme formulovat tzv. stupnici věd. Nejširší platnost má logika, pak co do šíře platnosti následuje matematika, po ní mechanika nebo vůbec fyzika, omezenější platnost má chemie, ještě menší šíři platnosti mají výsledky biologie a nejužší platnost v daném smyslu má sociologie příp. psychologie, kteréžto obory se týkají jenom lidských bytostí (Beneš 2005).

*První nec / fyzikální vědy: fyzika, chemie, biologie? ale to byl fenomenolog s Benešem 2005
oficiální vědy - medicína
a co historie, geologie*

1.2 Historie vědy

Nahlédli jsme co bychom si mohli představit pod pojmem věda. Zůstává otázka odkud se věda vlastně vzala a odkdy ji takto můžeme nazývat.

Ve velmi stručném historickém přehledu vývoje vědy budeme sledovat publikaci Beneše (2005).

Někteří historikové mají za to, že věda vznikla až v 16.- 17. stol. Tento názor vyplývá z poměrně úzké definice, která v podstatě ztotožňuje vědu s vědou naší. My budeme důkladnější a počátky vědy si dovolíme položit do antického Řecka.

??

*Proč??
je to zkrátka diskutabilní?*

Řecká věda navazuje na „chrámovou vědu“ v Egyptě a Babylonii, ne však na civilizace Číny a Indie. Pro řeckou vědu je charakteristické, že z univerzální vědy, kterou představovala filosofie, se začaly vydělovat jednotlivé vědní obory (↑ vedle filosofie již existovaly specializované disciplíny, především geometrie a matematika později historie a lékařství↑). Nejvýznamnějším představitelem tohoto období je bezpochyby Aristoteles.

AB

Následující etapou v dějinách vědy je věda helenistické civilizace, která se rozvinula především v Alexandrii, kde byla zřízena instituce Muzeion, k níž patřila knihovna, zahrnující celé tehdejší vědění.

Dnešní věda náleží do sféry evropské civilizace. Má své kořeny již ve vrcholném středověku. V tomto období vznikají první univerzity. Nejvýznamnějším představitelem středověké vědy byl Tomáš Aquinský .

Počátky moderní vědy se kladou do konce 15. a začátku 16.stol. Toto období je charakterizováno množstvím změn, které ovlivnily a formovaly vědu. Byly jimi např. vynález knihtisku, objevení Ameriky, expanze Arabů do Evropy, renesance a reformace, vítězství nominalismu. Z představitelů se nedá opomenout Leonardo da Vinci, Francis Bacon a v neposlední řadě Galileo Galilei.

12 ↗
Za zakladatele novověké filozofie a přírodovědy je považován René Descartés, který působil v 17 století. Klade problém pravdivosti poznání, usiluje o matematizaci vědy a stanoví dualismus ducha a hmoty. Isaaka Newtona a Gotffrieda Leibnize snad ani nemusíme představovat. V tomto století se poprvé používá hvězdářský dalekohled a složený mikroskop.

Věda 18. století je ovlivněna osvícenstvím. Významnou osobností je zde zejména encyklopedista Denis Diderot.

Pokrok vědy v 19. století se dá rozdělit do dvou částí. Na počátku tohoto století je věda ovlivňována romantismem (Naturfilosofie). V polovině století je věda pod vlivem materialistického mechanismu. Věda je pěstována univerzitními učiteli, přičemž univerzity jsou státní instituce. Dochází k demokratizaci vědy. Průmyslová revoluce pak znamená nové aplikace vědy. V druhé polovině 19. století dochází k další specializaci věd. Všechn tento rozvoj vědy ústí v pozitivismus resp. scientismus, kdy se všechno zkoumá vědecky a to, co se vymyká takto pojaté vědě, se považuje za nevědecké, tedy pochybné ne-li přímo špatné.

Vědě ve dvacátém století se budeme věnovat ke konci této práce a to v souvislosti s dialogem s teologií.

Často se zapomíná na to, že se obsah i rozsah pojmu věda měnil. Je třeba si uvědomit, že na dějiny vědy se zde díváme z hlediska jejího dnešního pojetí tj. všímáme si toho, co v daném období bylo „vědecké“ v dnešním smyslu.

2 Teologie, víra, náboženství

2.1 Teologie

Mnoho různých autorů se v různých publikacích snaží teologii definovat. Z velké části se shodují v tom, že teologie je řeč o Bohu (z řeckého Theos, Bůh – logos, slovo). Jejím předmětem je Bůh ve svých projevech, tedy boží zjevení. Pro křesťany platí, že Bůh se člověku nejvíce odkrývá v Ježíši Kristu. Jednoduchá definice teologie pak může vypadat následovně: Je to soustavná kritická reflexe víry v boží zjevení (Pokorný 1996). To platí, jak pro katolickou, tak i pro protestantskou teologii. Obě teologie sice mají rozdílný dějinný vývoj, samotné jádro teologie mají společné. Pojem teologie lze dále chápat následovně (Skalický 2002):

- 1) teologie je vědění-věda o Bohu (definice teocentrická).
- 2) teologie je vědění-věda o zjevení Boha člověku (definice teo-antropická).
- 3) teologie je vědění-věda o víře člověka (definice antropocentrická).

Teologie obsahuje mnoho oborů. O jejím základním rozdělení pojednáme jinde.

2.2 Víra

Jak vyplývá z výše uvedených pojetí teologie, je víra jejím nezbytným předpokladem, jde s ní ruku v ruce jedna se bez druhé neobejde. Tím se mj. liší teologie od religionistiky. Je ale potřeba rozlišit křesťanskou víru člověka v Boha od víry (obecně-náboženské a také od víry v nejobecnějším slova smyslu (Zvěřina 1992- 1994).

2.2.1 Víra v nejobecnějším slova smyslu

Víru v nejobecnějším slova smyslu Zvěřina (1992-1994) nazývá vírou lidskou . Znamená jednak víru v něco (mohu věřit třeba že na Zemi zavládne mír, nebo že existuje Austrálie i když jsem ji doposud nenavštívil), jednak svobodné přijetí výroků určité osoby na základě důvěry v ní.

2.2.2 Víra náboženská

Víra náboženská se liší od víry v obecném slova smyslu dvojm (Zvěřina 1992- 1994):

1. Jejím obsahem nejsou myšlenky z oblasti každodenního života, nýbrž skutečnosti, jež přesahují všední dění a poznání. Člověk je respektuje, protože zasahují do jeho života buď jako pomoc nebo ohrožení. Obsah náboženské víry nelze ověřit. V ní je člověk zaujat hodnotami, jež jsou mu nedostupné.

2. Náboženská víra je záležitostí kolektivní, nikoli individuální.

Ve společenství své víry se pak lidé pokoušejí svůj postoj realizovat a pak jej projevit pevnými pořádky. Jde o to vzdát těmto nedostupným silám čest a zajistit si jejich přízeň. To se děje jednak kultem, jednak etikou.

2.2.3 Křesťanská víra

Říkám-li, že někomu věřím, je to víra osobní, je to zvláštní vztah k druhému. Ve víře jde vždy o vztah mezi osobami, který stojí na hodnověrnosti toho, komu je uvěřeno. Pokud se pojem víra používá v teologickém (křesťanském) smyslu, tak jde vždy o důvěru v Boha, v jeho zjevení. Pokud se Bůh nezjevuje ze své strany přímo, tak to činí prostřednictvím svědků, zejména Ježíše. Ježíš je Bohem živým, přemáhajícím smrt. Možnosti, které Ježíš člověku poskytuje, nejsou nikdy ukončeny, jsou stále otevřeny. Obecné náboženství omezuje úctu i aktivitu člověka na něco co je již dáno a hotovo, ale křesťanský Bůh se teprve stává. Víru v něj nelze ani vyvrátit ani ověřit. Nic z toho co bylo řečeno o víře lidské a o víře náboženské není v křesťanské víře vetováno. Jde jen o to, že vše je zde kriticky posuzováno a reflektováno. Jak již bylo řečeno, je teologie právě reflexí víry.

2.3 Náboženství

Pojem teologie je třeba dále specifikovat s ohledem na pojem náboženství. Výraz náboženství, latinsky religio, může pocházet od relegere = často se někam obracet, svědomitě zachovávat,

Dle ?

religari = zpětně se zavazovat, reeligere = znovu zvolit (Skalický 1998). Fenomenologicky se náboženství definuje jako styk s posvátným, přičemž pojem styk může mít široký význam a zahrnovat teoretické, estetické i etické náboženské akty (Rahner 1996). Z této definice je patrné, že pojem náboženství má širší záběr než pojem teologie a spadají do něj i oblasti, kde o Bohu ani řeč být nemusí. Kde všude se můžeme setkat s náboženstvím na to nám podává odpověď religionistika.

3 Teologie, její dějiny, obory a vědecký charakter

Rozdíly mezi pojmy víra, náboženství a teologie je třeba vzít na vědomí, zejména až budeme mluvit o dialogu přírodovědců s teology.

Pojem teologie jsme si již objasnili v části 2.1 Zde se budeme zabývat vznikem a historií teologie, jejím členěním a otázkou její vědeckosti (Mc Grath 2005).

3.1 Dějiny teologie

Teologie jako vědecká disciplína začíná současně se vznikem univerzit ve 13.století Vyučovala se na teologických fakultách, patřila mezi první univerzitní obory. Její dějinný vývoj lze rozčlenit na čtyři období : 1) patristické 100 - 500, 2) středověké 500-1500, 3) novověk 1500 - 1900 4) přelom století 19. a 20. Vlastnímu vývoji teologie ale předešleme úvodní úvahy o řecko- římské a židovské tradici.

3.1.1 Řecko - římská tradice

Výrazu teologie použil prvně Platon jako synonymum pro mytologii. V tomto smyslu hovoří také o teologiích v souvislosti s autory mytologií, jako byli Heodosios a Homér. Jiné užití pojmu teologie nacházíme u Aristotela v jeho Metafyzice, kde hovoří o teologii či teologické filozofii. Zde je teologie jako nejvyšší obor

nad fyzikou a matematikou. Césarův knihovník M. Terentius Varro , rozlišuje tři druhy teologie: teologia naturalis, teologia civica a teologia mythica. Teologia naturalis neboli „přírodní“ mu byla vědění o božské přírodě. Teologia civica neboli „občanská“ mu byla vědění o správné správě společnosti a státu. Teologia mythica neboli „vyprávěcí“ či „básnická“ mu byla vědění o světě a o skutcích bohů. Tato starořímská teologie však neměla pevnou půdu pod nohama. Chybělo jí jasné a pevné vědomí Božího zjevení, jež by bylo nějak uloženo v textu, který by měl autoritu netoliko lidskou, ale božskou a tím by byl i bezpodmínečně normativní. Řecko-římská civilizace sice rozvinula literaturu všeho druhu, neexistuje však zde text, který by měl vyšší autoritu než jakkoli hlubokomyslný výplod lidské inteligence (Skalický 2002).

3.1.2 Židovská tradice jako kultura komentáře

Oproti tomu židovská kultura a z ní se zrodilší kultura křesťanská byla (a stále ještě je) kulturou komentáře, který je výkladem textu, v němž je uloženo Boží zjevení. Stále se vyvíjelo úsilí toto zjevení z biblického textu hlouběji a úplněji chápat. Proto se tento text znovu a znovu čte, promýšlí a vykládá ve víře, že v tomto textu se nám otevírá skrze lidské slovo přístup ke Slovu Božímu. To je první a základní forma teologie. O základech teologické metodologie tedy můžeme hovořit již od tohoto období. Jako příklady lze uvést Barnabášův dopis a Hermova Pastýře od Josefa Flavia.

Na tuto formu navazují patrističtí otcové mnozí autoři datují dějiny teologie teprve od nich.

3.1.3 Doba patristická

Doba patristická má své kořeny v apoštolské tradici a v židovství jak již bylo výše zmíněno. Z apoštolských spisů se zachovaly Doctrina dodecim apostolorum (Didaché ton dodeka apostolon), dva listy Klimenta, 7 listů Ignáce a list Polykarpa.

Samotné základy užití termínu teologie v dnešním smyslu položil Klementův žák Origenés. Sloveso theologeín zde znamená vyznávat Boha a to ve smyslu křesťanské víry v Boha a Krista . Z Origéna čerpali Dionysius z Alexandrie, Eusebius z Cesarie, Řehoř z Nyssy, Cyril Alexandrijský, Augustin. Je škoda že u Augustina postrádáme spis, který by se věnoval základům či principům teologické práce. Můžeme u něj evidovat jen příležitostné poznámky, které se k dané problematice vztahují.

Velké části tohoto období dominovali apologeté jak bude uvedeno dále.

3.1.4 Středověk

V období rané scholastiky tj. do 11. století byla teologie zaměřena na zachování stávající úrovně a na reprodukci dosažených výsledků. Vlastní samostatný výzkum v ní postrádáme. Prosazuje se ovšem výraz teologie jak jej známe v dnešním smyslu a to ve spojení se jménem Gilberta Porreta.

Pro období vrcholné scholastiky je důležité zakládání univerzit. Teologie získává díky Tomášovi systematickou koncepci a stává se tak na univerzitách vědou, která zastřešuje všechno vědění, které se tam pěstuje. Teologie opouští Augustinovské pojetí víry (nadpřirozené). Zvláště Tomáš Akvinský jednoznačně prosazuje do teologie Aristotelovské pojetí vědy. Je přesvědčen o nutnosti starat se o "intellectus fidei". A proto užívá jako nástroje vědy v aristotelském pojetí a doplňuje je. Tomáš je přesvědčen o vědeckosti teologie (Mc Grath 2005). Ve své Summě se v první otázce ptá, zda teologie může být chápána jako věda? Charakter vědeckosti teologie vidí v možnostech činit závěry, konkluze, když se předtím probádají biblické texty, filosofická díla a další zdroje argumentace. Ačkoli Tomáš klade důraz na teologické závěry, jeho dedukce a resumé nelze chápat jako vědecké v moderním slova smyslu, protože se pohybuje v oblasti víry.

Pro dobu pozdní scholastiky je těžké zmiňovat nějakého stěžejního autora. Jmenujme alespoň školy, které se tehdy podílely na vývoji teologie: tomismus, skotismus, augustinianismus, nominalismus a ockanismus (Dolista 2004).

3.1.5 Novověk

Teologie v novověku se větví do jednotlivých disciplín. Dochází tím k její inovaci, neboť jednotlivé disciplíny mají možnost se prohlubovat a specializovat. Avšak autoři jako např. Francesco Petrarca a Pico della Mirandola chtěli zachovat její jednotu. Tito autoři vyjadřovali touhu vrátit se k prosté nauce Kristově, nefalšované čistotě. Odmítali sofistiku, ale nevyklučovali racionální argumentaci.

Protestantská teologie začíná M. Lutherem. Lutherova teologie je především výkladem bible. Rozum se musí přizpůsobit biblickému slovu, svědectví Písma se mu stalo až donucovací formou přitakání pravdě. Lutherovi se nejedná o systematickou reflexi. Byl přesvědčen, že existují tři pojmy, které je nutno zachovávat aby teologie plnila svůj účel: oratio, meditatio a zнову oratio (Dolista 2004). Podle Luthera je nutno klečat v pokojíku a v modlitbě prosit o pokoru a dary Ducha svatého, aby člověk dostal dar porozumění pro pravdy z biblických textů. Obdobně se opírá o působení Ducha svatého i teologie J. Kalvína. Je zřejmé, že takto předkládaná protestantská teologie se stala předmětem konfesních sporů zejména v 19. století.

Katolická teologie 19. století navázala na mnoho předchozích škol a autorů. Vznikla tzv. římská škola (G. Perrone, C. Passaglia, J.B. Frazelin, C. Schrader). Ve Francii k racionalismu a antropocentrismu patřili J. Maistre, L. Bondal, F. De la Menais. V Německu měla významný vliv Tubigenská škola. Proslavilo se

abí oběma v odstavci

několik významných osobností např: J. Sailer, J. Mohler, , J. von Hirscher.

*je jím na hor
chandler...*

Metodicky a systematicky pracoval zejména Matthias Joseph Scheeben, který sestavil učebnici dogmatiky. Spekulativní teologie v jeho pojetí má svou vlastní úlohu, protože teprve ona činí z teologie vědeckou disciplínu. Pozitivní a systematická teologie musí vytvářet jeden harmonický celek. Scheeben snad jako první požaduje po teologii exaktnost. Ptá se po podstatě a attributech jednotlivých zkoumaných témat, po jejich vnitřních rozporech a možnostech atd.

3.1.6 Teologie přelomu 19. a 20. století

Toto období se dá charakterizovat jako „období hnutí“. Rodí se filozofický novotomismus, který se výrazně projeví i v teologii. Souběžně s ním se rozvíjí modernismus, jež představoval ve Francii A. Loisy, v Anglii G. Tyrnell, v Itálii E. Bonaiuti. Třetím proudem, který se začal prosazovat byl ve Francii je nouvelle théologie. Rodí se i nová fundamentální teologie, o níž bude řeč později (Skalický 2002).

3.2 Obory teologie

zde

I když členění teologie se u jednotlivých autorů může lišit (Dolista 2004, Duka 1995, Kudrnovský 1947, Schmaus 1953), lze dospět asi k následujícímu závěru

zde

Současná teologie zahrnuje zejména tyto obory:

1) biblická teologie

2) fundamentální teologie (viz níže)

3) dogmatická teologie (dotazuje se po obsahu křesťanské víry)

4) morální teologie (odpovídá na otázku po správnosti kritérií životních hodnot)

5) pastorální teologie (obory praktické pak shrnujeme pod tento název)

6) Zdrojem teologického poznání je i liturgie a pomocné obory jako např. církevní dějiny, patrologie, archeologie, kanonické právo, misiologie, aj.

V další kapitole se zaměříme na fundamentální teologii.

3.3 Vědeckost teologie

V předchozím textu jsme již vědu definovali a určili kritéria, která by měla současná věda splňovat. Nasnadě je otázka, jak je to s teologií, lze ji označit jako vědu v dnes běžném smyslu? Diskuse o vědeckosti teologie je stále aktuální. Dolista (2004) poukazuje na to, že je potřeba důsledně odlišovat teologii od pseudověd, jako je magie, astrologie, esoterika atd. Uvádí kritéria, které by současná teologie měla splňovat aby se mohla přiblížit vědeckosti. Jsou jimi 1. jednoznačná vědecká sebereflexe, 2. přesné vymezení metod práce, 3. přesná formulace vědeckých teorií a stanovení pravidel verifikace,

4. kontakt s mezinárodní vědeckou komunitou, 5. uplatnění teologie i pro praktický život, 6. pěstování interdisciplinárního studia.

Skutečnost, že teologii nelze jednoznačně chápat jako běžnou vědu, nevylučuje, že v teologii nenacházíme podstatné prvky, které jsou vědecké nebo se alespoň vědeckosti přibližují. Takovým stěžejním prvkem je všem vědám společný cíl, jímž je přiblížení se poznání pravdy. Je si třeba uvědomit, že věda nemůže odhalit samu skutečnost, že věda pouze získává a zpracovává data. Předěl mezi skutečností mimo nás a daty, které o ní získáme, je nepřekonatelný, jak na to právem poukazuje filosofie, zejména Kant (Beneš 2005).

4 Od apologií přes apologetiku k fundamentální teologii

4.1 Co je apologie?

Původ slova apologie je převzat z řeckého *apologeisthai* – ospravedlňovat sebe či jiné, zodpovídat, obhajovat. Za dob Sokrata šlo o slovní obranu před soudem, později se začalo pojmu apologie používat jako řeči ospravedlňující vlastní názor vůči komukoliv kdo jej popírá. Z dějin teologie (viz výše) víme, že apologie dominovala v patristickém období. Šlo zejména o polemiku s gnostiky od autorů Justina, Origéna nebo Augustina (Kasper 1993). — L Jh K.

4.2 Rozlišení apologie a apologetiky

Apologetika stanovuje zásady a způsob obhajování. Apologie podle mnoha autorů přechází v apologetiku v 17. století a tak dorůstá v teologickou disciplínu. Impuls k tomu dostala již od Tomáše Akvinského, který v *Summě contra gentiles* se neobrací jen proti směrům popírajícím křesťanské zjevení, ale snaží se objasňovat otázky fundamentální pro sebereflexi křesťanské teologie.

4.3 Historie apologií a apologetiky

Jsou k dispozici monografie o historii apologetiky (Dulles 1971, Zöckler 1907). Zde se však přidržíme se dělení podle Vychodila (1893) a rozdělíme apologii na 4 období (obrana proti židům

a pohanům, obrana proti židům a islámu, obrana proti humanismu a renesanci a počátky apologetiky v novověku).

4.3.1 Obrana proti Židům a pohanům

V tomto období bylo úkolem křesťanských apologetů obhájit a odůvodnit křesťanskou víru proti antickému a židovskému světovému názoru.

Počátky apologie je možné nalézat již v novozákonních textech (1. list Petřův, list Pavla k Židům).

Okolo roku 140 Justin vede disputaci s Židem Tryfonem. Justin již tehdy svou obširnou apologií dokázal předobraznost Starého zákona.

Apologie proti pohanům jsou adresovány jak jejich úřadům tak veřejnosti. Mezi prvními z těchto apologií byly apologie biskupa Quadrata a filosofa Aristida odevzdané císaři Hadriánovi kolem roku 126. Jejich obsah nám zůstává skrytý neboť se dochovaly jen zlomky. Justin mučedník nástupce Quadrátův, napsal kolem roku 147 apologii císaři Piovi Apologia prima pro christiana. Byla určena císaři, jeho synům, senátu a národu římskému. Marku Aureliovi adresoval apologii biskup Melitio ze Sard. Hájí křesťany proti utiskování, příp. pronásledování a žádá císařovu ochranu pro křesťany.

Od 1. do 3. století psali apologie Tatián (Oratio ad Grecos), Tertulián (Apologeticum , Ad Scapulam, Ad nationes, De idololatria), Ireneus (Adversus haereses.) a v neposlední řadě Minucius Felix . Od 3. století vystupují na scénu Origenes (proti Profyriovi, proti Celsovi, Eusebius adversus Hieroclem), Klement Alexandrijský (Cohortatio ad gentes, Stromateis), Cyprián píše proti modlářství, existují apologie Augustina, nelze však opomenout východní otce Jana Zlatoústého a Řehoře z Nyssy.

4.3.2 Apologie proti Židům a Islámu

Od 8. století křesťanství zápolí s islámským světem.

Apologie proti Islámu začínají Janem Damašským a krátce poté mnich Bartoloměj kritizuje Korán. Ve 12.a 13. století píší proti Islámu Euthymius Zigabemus, Niketas Choniates.

V tomto období stojí za pozornost “dvojsečné apologie“, které jsou psány dohromady jak proti Islámu tak proti Židovství. Příkladem jsou apologie od Petrause Venerabilis z Glugny, nebo rozsáhlé dílo Guadagnetiho.

4.3.3 Apologie vedené proti humanismu a renesanci

Apologeti této doby upravují své metody, upouštějí od scholastiky, obracejí se k Platónovi a všímají si také přírodních věd.

Mezi nejvýznamnější v této době patří Ludvík Vives a Mikuláš Kusánský.

4.3.4 Apologie v novověku a počátky apologetiky

V novověku zaměřují autoři svoji obranu proti reformaci, deismu, racionalismu a materialismu.

J. Bellarmin SJ se ve svém třísvazkovém díle *Disputationes de controversiis christianae fidei adversus hujus temporis haereticos* se zabývá protestantismem. V tomto období působil také Philips de Morany jež jako první napsal apologetiku ve své rodné řeči (*De la verite de la religion chretienne*). Rovněž sem patří Blaise Pascal se svým dílem *Pensées sur la religion*. Významnou roli zde má Tridentský sněm jenž jednal o pramenech zjevení, Písmu a tradici, o kánonu Písma, o Vulgátě a o autoritě církve při výkladu Písma.

Deismus měl své kořeny v Anglii, v Německu má obdobu v racionalismu. Zastánci tohoto směru obhajují přirozené náboženství a tvrdí že Bůh je od světa oddělený, odloučený, svět sice stvořil ale již do něj nezasahuje.

Proti deismu a racionalismu hájili zjevení apologeti katoličtí i protestantští. K Angličanům patřil Francis Bacon, John Newton, Richard Bentley. V Německu to byli Martin Gerbert, Benedikt Stattler a Vitus Eichler.

Materialismus získal podporu především ve Francii. Proti materialismu vystupovali kulturní historik Chateaubriand, dále apologeti Nicolas Laforét, konferenční řečníci Lacordaire, Monsabré, biblista Viquroux a jiní. V Anglii polemizovali s materialisty kardinálové Wiesman a Newman. Ze Španělů jmenujme Balmese, Gonzalese a Ortiho y Laru, z Němců Hettingera, Vosena, Schella, Mausbacha, Essera aj.

4.4 Směry apologetiky

Jak jsme již výše zmínili, přechod apologie k apologetice se uskutečňoval v 17.století, za vedení zejména protestantských autorů a způsobil, že místo obhajoby jednotlivých témat převažuje koncentrace na základy křesťanské víry.

Podle Secklera (Waldenfels 2000) jsou možné v apologetice tři koncepce

1. racionálně rozumová apologetika, kdy obhajoby křesťanské víry má být dosaženo logicky, rozumovým způsobem.

2. racionální (extrinsecistická) demonstrační apologetika, jež se snaží spojit ryze defenzivní apologetiku a radikální odůvodnění univerzálního nároku na pravdu na fóru pouhého rozumu.

3. rozumově vědecká (intrinsecistická) bytostná apologetika, v níž se podle Schleiermachera snažíme určit a obhájit základní podstatu a povahu křesťanství, základní rysy jeho struktury, a to

skrže vnitřní, na obsah vztažené zprostředkování mezi zjevením a rozumem.

4.5 Co je fundamentální teologie?

Již v apologetice existovaly tři základní demonstrationes tj. důkazové postupy, jež představují fronty na nichž se křesťanská víra měla bránit:

1. *Demonstratio religiosa*, s důrazem na pravé náboženství, které se zakládá na zjevení. Těžištěm důkazu pravého náboženství bylo tedy pojednání o zjevení (*de revelatione*). Dokazovala se možnost i vhodnost zjevení, stanovila se kritéria pravého zjevení, která se pak aplikovala na zjevené biblické náboženství.

2. *Demonstratio christiana* je pojednání o Kristu jako o Božím vyslanci (*de Christo legato divino* nebo prostě *demonstratio christiana*). Zde jsou těžištěm důkazů Ježíšovy zázraky, zvláště vzkříšení.

3. *Demonstratio catholica*, kdy poté, co se dokázala věrohodnost Ježíše jakožto Božího svědka, se přistoupilo k důkazu, že Ježíšovo zjevení se uchovává neporušené v katolické církvi (*de ecclesia*). Toto dělení určilo strukturu klasické fundamentální teologie.

Fundamentální teologie není pouhým novějším názvem pro apologetiku. Jejím úkolem již není pouze hájit, ale zajistit základy a to i respektováním oborů neteologických. Tím se liší od ostatních

oborů teologie. Nečerpá argumenty jen z víry a jejích pramenů, ale také z poznání rozumového.

Výraz fundament neznámá jen základ, ale také formu, tvar, strukturu to co utváří obsah určitého bytí, to co je určuje, je jeho principem. I tyto aspekty fundamentální teologie respektuje. Úkolem fundamentální teologie je tedy ukázat věrohodnost víry tj. hledání jejích základů.

Jako teologická disciplína se fundamentální teologie formuje po I. Vatikánu. S označením fundamentální teologie se ale můžeme setkat již v první polovině 19. století J. Guzmicz sepsal *Theologia christiana fundamentalis* (1828). V Praze vyšly v letech 1859 a 1863 učebnice J. Ehrlicha *Leitfaden für Vorlesungen über die allgemeine Einleitung in die theologische Wissenschaft und die Theorie der Religion und Offenbarung als erster Teil der Fundamental - Theologie* a *Apologetische Ergänzungen zur Fundamental - Theologie* (Waldenfels 2000).

Fundamentální teologii lze také rozumět jako obecnou teologii. Významový posun názvu z *theologia generalis* na *theologia fundamentalis* znamená změnu z obecné dogmatiky v nauku o principech teologie.

Vzhledem k odlišné metodice od ostatních teologických disciplín je fundamentální teologie zřejmě nejvíce oprávněná k tomu vést dialog a to jak se společensko vědními obory, tak s přírodními vědami.

Nejlepší cestou pro fundamentální teologii a teologii vůbec, je dnes interdisciplinární spolupráce zejména pak otevřenost vůči exaktním vědám. O tomto problému pojednáme nakonec.

Posun od apologetiky k fundamentální teologii znamená i určité tématické obrácení. Zatímco apologetika pokrývala víceméně celou teologii, pak fundamentální teologie se soustřeďuje na tři shora uvedené oblasti (*demonstrationes*). Jejimi základními pojmy se stávají náboženství resp. křesťanská víra a církev. Je tak umožněno jejich daleko hlubší a opravdu badatelské studium.

Přes uvedené odlišnosti nebudeme se v této práci pokoušet důsledně příp. formálně rozlišovat mezi apologetikou a fundamentální teologií.

5 Apologetika konce 19. a začátku 20. století a její adresáti

Výsledkem této práce by mělo být zhodnocení publikace J. Šmejkal Křesťanský názor světový z roku 1912 a to na základě porovnání s jinými u nás tehdy vydanými díly stejného nebo navazujícího zaměření. Zajímá nás tedy situace u nás na konci 19 a na začátku 20 století. Abychom mohli posoudit tehdejší stav naší apologetiky, bylo by na místě zorientovat se v apologetické literatuře té doby a to především u nás dostupné a pokusit se alespoň v hrubých rysech charakterizovat některé její hlavní adresáty tj. hnutí proti nimž byla vedena.

5.1 Apologetická literatura dostupná u nás

Základní orientaci o stavu apologetiky v uvedené době může pro náš účel poskytnout seznámení se s relevantní částí fondu knihovny pražské katolické teologické fakulty. Tato část fondu je řazena podle seminářů tj. dnešních kateder. Půjde tedy o literaturu semináře fundamentální teologie a z části i dogmatiky a filozofie.

Obecně platí, že většina odpovídajících publikací je zde německých. Francouzské příručky nalezneme jen výjimečně, stejně tak anglické, španělské nebo italské. Za dominantní apologetické publikace z tohoto souboru můžeme považovat práce Gutberleta, který

kromě učebnice apologetiky (1899 - 1904) vydal práce o původu člověka (1903;příl.1) a kosmu (1908;příl.2) a dále publikace Hettingera (1913;příl.3), Pesche (1907;příl.4), Schella (1902;příl.5).

Že jde skutečně o knihy, ovlivňující apologetiku u nás, se lze přesvědčit ze seznamů literatury použité při sepsání českých příruček , kterým věnujeme pozornost později.

Řada recentních publikací svědčí tom, že fundamentální teologie má v současné teologii významné místo. Bylo by samostatným tématem sledovat posun v apologetice resp. fudamentální teologii od stavu jež zachycují výše uvedené příručky ke stavu současnému, který dokumentují následující díla:

Fiorenza (1984)

Fries (1985;příl.6)

Kern et al.(1985 - 1988;příl.7)

Lais (1956)

Latourelle (1995)

Latourelle a O'Collins (1985)

O'Collins (2001;příl.8)

Skalický (1987;příl.9)

Waldenfels (2000;příl.10)

↙
frā
a. Některé pod
rebu

■ Do příloh byly zařazeny pasáže, které text doplňují nebo ilustrují. Volba příloh byla podmíněna i jejich grafickou podobou, rozsahem atd. a nejedná se zde tedy o presentaci materiálů k danému tématu v úplnosti.

5.2 Adresáti apologetiky

Apologetika – a to i apologetika napsaná v češtině nebo do češtiny přeložená - se obrací zejména proti německému Kulturkampfu, proti Volné myšlence, proti monistickému hnutí a proti racionalismu, v jeho rámci pak zejména proti evolucionismu.

5.2.1 Kulturkampf

Pojem Kulturkampf je německý termín (v doslovném překladu “kulturní boj”). Je možné jím označit určitý druh politického boje jenž započal v Německu roku 1871. Tento boj proti straně Zentrum a katolické církvi vedl kancléř Otto von Bismarck za podpory liberální buržoazie.

Jak uvádí Ottův slovník (1988-1909) Bismarck byl protivníkem katolicizmu z vnitropolitických i zahraničně politických důvodů. Spatřoval nebezpečí ve straně Zentrum, která byla proti sjednocení Německa. Strana Zentrum spolupracovala s národnostními menšinami, např. s Poláky v Poznaňsku, s Dány ve Šlesvicku a Alsasany v Porýný. V zahraniční politice se německý kancléř obával kontaktů Zentra s katolickou Francií a Rakouskem.

V boji proti katolicismu používal Bismarck prostředky policejního státu. V letech 1871-73 prosadil řadu antiklerikálních zákonů. Např. § 130 v německém trestním zákoníku (Strafgesetzbuch) v roce 1871 zakazoval duchovenstvu diskutovat o politice pod hrozbou vězení. Navíc, stát začal silně sledovat vzdělávání duchovenstva, zavedl světské soudy duchovních atd. V roce 1872 byli zakázáni Jezuité a roku 1875 vzal církvi právo oddávat.

Útok proti katolické církvi ztroskotal. Strana Zentrum měla podporu mnoha lidí. Roku 1887, po nástupu Lva XIII, byla část protiklerikálních zákonů zrušena.

Jeden z trvalých následků Kulturkampfu byl odcizení katolíků ve východních provinciích Německa. Kulturkampf také vedl ke vzniku bezvěreckých hnutí a inspiroval je k mnoha proticírkevním bodům v jejich programech.

Termín Kulturkampf byl v šedesátých letech 20. století použit Patrickem Buchananem ve Spojených státech pro konflikt mezi nábožensky orientovanými konzervativci a světskými liberály. Tato kulturní válka byla aktuální při volbě Billa Clintona prezidentem (Ross 1998).

5.2.2 Volná myšlenka

Volná myšlenka byla organizace jež pořádala vzdělávací a osvětovou činnost, zahrnující intenzivní boj proti katolické církvi (Milde 1930). Její pole působnosti bylo celosvětové (např. světového kongresu v Praze roku 1920 se zúčastnil zástupci Volné myšlenky z USA, Velké Británie, Jižní Afriky, Belgie, Francie, Itálie , Portugalska , Ruska, Švýcarska, | Srbska, Španělska a Ukrajiny). Její vznik se datuje od 29. srpna 1880, kdy na mezinárodním sjezdů různých ateistických spolků v Bruselu byla založená federace s názvem Volná myšlenka (Konečný 1910). V Čechách vznikla Volná myšlenka v dubnu roku 1906, kdy byl také formulován její hlavní program. V něm bylo nastíněno jak by měl vypadat ideální společenský stav (Kalivoda 1909)

co to je ↓

1. Věda, jakožto snaha po absolutní pravdě, nechť upravuje a řídí poměry jednotlivce ke společnosti a k celému kosmu, nechť vede lidstvo ku práci a k ideálům, k radostnému životu.

2. Jejím výsledkem mravním bude morálka souhlasná s poznáním vědeckým a se sociálním svědomím, projevená v humanitě a lidské solidaritě s každým člověkem a učící rozumné omezení individuální svobody ve prospěch celku .

3. Tato etika sociologicky se projeví ve společnosti, spravované vůlí lidu bez násilí nebo privilejí stavů nebo tříd, a to v útvarech co možná drobných a federativních, pro hybnější a spravedlivější sociální organizaci.

V boji Volné myšlenky proti katolické. církvi byly hlavní požadavky následující:

1. odluka církve od státu
2. vyučování mravnosti bez náboženství
3. zrovnoprávnění konfesních a bezkonfesních občanů

Volná myšlenka nebojovala jen proti katolické církvi, ale proti nacionalismu, fašismu a komunismu. Je paradoxem, že na jeden z jejich sjezdů zaslal referát B. Mussolini.

Volná myšlenka jednoznačně odmítala dialog vědy a víry. preferovala pouze vědu, která měla občanům dopomoci k nahrazení religiozity. Přesto uctívala křesťanského kněze Jana Husa a za vzor demokracie a svobody dávala Tomáše Garriguea Masaryka, konfesí evangelíka. Později úzce spolupracovala s Církví Československou.

Volní myslitelé měli své nakladatelství a považovali tiskovou činnost za jeden z nejdůležitějších prostředků k šíření svých idejí (Kudláč 2005).

Hnutí volná myšlenka existuje dodnes. K jejímu znovuzaložení u nás došlo 1. prosince 1989 a to jako zájmové organizace s názvem Svaz českých volnomyšlenkářů. Hlavním cílem svazu je prohlubování a šíření materialistického světového názoru. Navazuje na dědictví

volnomyšlenkářských a bezvěreckých spolků, především na odkaz předválečné Volné myšlenky.

Existují aktuální stanovy Volné Myšlenky dostupné na internetu. Jejich znění je následující:

*okřídlený poutník
cíl*

Článek I

1) Volná myšlenka České republiky - Humanistické a etické sdružení občanů bez vyznání (dále jen VMHES) je dobrovolná, světonázorová, nenáboženská organizace se sídlem v hlavním městě Praze a s působností na celém území České republiky.

2) Symbolem organizace je květ macešky.

čl. 1?

Článek II.

1) VMHES je organizace otevřená všem občanům, kteří své názory a postoje opírají o vědecké poznatky o přírodě a společnosti. Prosazuje rovnost všech občanů nevěřících, bez vyznání i věřících v souladu se zásadami světského humanismu a občanské tolerance.

2) Hlavním obsahem činnosti je výchovně vzdělávací působení formou besed, přednášek, seminářů a prostřednictvím informačních a studijních materiálů.

3) VMHES spolupracuje s občanskými sdruženími a organizacemi a rozvíjí dialog s různými světonázorovými směry. Neodmítá spolupráci a součinnost s věřícími.

Článek III.

1) Člensví ve VMHES je individuální.

2) Vzniká podáním přihlášky přijaté příslušným klubem nebo republikovou radou.

3) Členem se může stát občan starší osmnácti let

5.2.3 Monismus

Výraz monismus je odvozen z řeckého slova monos , což znamená jediný. Monismus jako světonázorová koncepce říká, že základ světa je jediný a do rozmanitosti se vyvinul z jediné substance. Protikladem monismu je dualismus resp. pluralismus. V rámci monismu je možno rozlišovat více směrů, ale nás bude zajímat především metafyzický materialistický monismus. Ten vysvětluje duchovno jako vlastnost a funkci hmoty. Snaží se spojovat ideálno s přírodovědou. Zakladatelem monistického hnutí je E. Haeckel. Spolu s A. Kalthoffem založil roku 1906 Svaz monistů (Monistenbund). Haeckel již v roce 1895 vydává spis Der Monismus als Band zwischen Religion und Wissenschaft (1911). Na mezinárodním kongresu Volné myšlenky v Římě roku 1904 podává Haeckel souhrn svých názorů ve sdělení Monismus jediná síla ve světě . Haeckelovo sdělení obsahuje 30 článků . Prvních 20 jedná o teorii monismu, dalších 10 je věnováno praktickému monismu. V praktických člancích se požaduje odluka církve od státu, odloučení školy od církve, vybízí se k opuštění tradičních dogmat a katolických pověr. V posledním 30. článku vybízí Haeckel k založení monistické ligy, která měla mít za úkol rozšířit jednotné pochopení vesmíru a sdružit všechny stoupence monismu. Významnou roli hraje Haeckelovo dílo Záhady světa.

Jedním s velkých stoupenců monistického svazu, byl nositel Nobelovy ceny za chemii Friedrich Ostwald, který pokládal za základ světa energii. Tuto tezi dokladuje v díle *Monism as the Goal of Civilization*. Od roku 1911 byl v čele monistického hnutí (Gillespie eds. 1972- 1978).

Půdu pro monismus v českých zemích připravila Volná myšlenka. České monistické sdružení založili bezkonfesijní sociální demokraté roku 1912. Ve vedení sdružení stanul F.V. Krejčí. Sdružení převzalo Haecklův světonázor a mnoho programových bodů od Volné Myšlenky, s níž bylo v počátcích úzce spojeno.

Významným rysem monistického hnutí je vznik monistického náboženství resp. Církve. Informuje o něm např. Werner (1908), jehož spis se sestává ze dvou částí. První obsahuje kritiku křesťanství a byla přeložena do češtiny (Werner 1908). Zajímavější je pro nás druhá část, z níž v příloze uvádíme 7. kapitolu nazvanou Monistická církev (příl.11).

5.2.4 Racionalismus

Základem racionalismu je stanovisko, že pravdivé poznání je dosažitelné rozumem. Podle racionalistů je křesťanství jednoznačně v opozici proti této tezi a tudíž i proti vědě. Z tohoto předpokladu vycházel jeden z nejvýznamnějších reprezentantů takto pojatého racionalismu J.W. Draper.

John William Draper se narodil roku 1811 v Anglii. Vystudoval chemii a medicínu. Je autorem řady publikací, ale nejvýraznějšího rozšíření dosáhly jeho dvě monografie a to Dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou (1892) a Dějiny duchovního vývoje v Evropě (1908-1909). Draper se tu pustil na pole vzdálené jeho původnímu zaměření, jímž byla fyziologie. V uvedených knihách poukazuje na rozpory a konflikty mezi racionalitou tj. vědou a vírou a na útlak působený vědě katolickou církví. Konec 19. století je podle něj doba kdy se věda z tohoto područí vymaňuje, poráží víru a zastaralé náboženské tradice a určuje řád a smysl světa. Na vrchol žebříčku věd Draper řadí matematiku, která vlastně redukuje duševní činnosti na mechanický proces, což způsobuje intelektuální revoluci. V exaktní vědě Draper vidí náhražku tradičního náboženství. Tvrdí, že za krátkou dobu svého rozvoje vykonala věda 100x více než katolicismus za celou historii. Věda tedy podle Drapera vládne modernímu světu.

Draperovy zkreslené dějiny vztahu katolické církve a vědy vyvolaly odpověď Španěla Camáry (Camára 1902). Již v předmluvě této knihy se ukazuje, jak rázná byla apologetika tehdejší doby. Dovolíme si uvést krátkou ukázkou z Camárov¹ předmluvy: „ O knize Draperově, o španělském překladu jejím a předmluvám k ní připojených pravili jsme: Není dobrá ani formou ani obsahem. A nejen, že není dobrá vědeckým základem, nýbrž je přímo špatná a bezcenná. Z tohoto důvodu nezasluhovala by vlastně ani odpovědi, ale naneštěstí zakoušíme příliš pravdy ze slov Ciceronových, nic není tak hrozného, tak pustého, co by řečí nezazářilo“. Obsah Camárovy knihy pak ukazuje, že Camára Draperovy teze zdaleka nevyvrací a že jeho planá rétorika je věcně neúčinná.

6 Apologetika v českém prostředí a Josef Šmejkal

Na přelomu 19. a 20. století, byla česky publikována řada apologetických prací velmi různé hodnoty a různého rozsahu. Apologetika té doby byla poměrně uniformní. Někteří autoři se však této uniformitě vymykají. Jedním z nich je Josef Šmejkal. V této práci se mu věnujeme nejen pro jeho solidní přístup ke vztahu vědy a víry, ale i pro jeho původ a působení na jihu Čech.

6.1 Apologetická literatura v češtině

Máme –li se vyjádřit k činnosti a publikacím Msgr. Šmejkala. Měli bychom se seznámit s jinými apologetickými pracemi, které byly tehdy u nás vydány. Neměli bychom zapomenout ani na navazující literaturu, kam patří především relevantní práce filosofické, ale i různé homiletické příručky atp. Rovněž je na místě připomenout zde již uvedený fakt, že česká apologetika byla především pod vlivem apologetiky německé.

Časopiseckých článků s apologetickou tematikou vycházelo na konci 19. a začátku 20. století nepřeborně. Jejich odborná úroveň je různá. Jsou zachyceny v Podlahově (1912-1923) soupisu a bibliografii Hrachovského (1926). Z knižních publikací zde uvedeme:

Drozd (1902)

Duilhé de Saint Project (1897; příl.12)

Molnár (1915)

Novotný (1921)

Vrchovecký (1929)

Vychodil (1893)

nebo 25

Když porovnáme uvedené práce s fundamentálně – teologickou a navazující literaturou vydanou za 1. republiky a po 2. světové válce shledáme, že tyto novější publikace zůstávají více či méně poplatné tradičnímu pojetí. Máme přitom na mysli tato díla:

Lang et al. (1993, 1993)

Kubalík (1991)

Kubeš (1940)

Kudrnovský (1932) *- dle*

Pecka (1940)

Duchu současné fundamentální teologie odpovídají až práce Boublíka (1997) a Ondoka (2001).

6.2 Působení a publikace Msgre Šmejkal

Josef Šmejkal se narodil 28.11.1867 v Hluboké nad Vltavou. Studoval na Českém (později Jirsíkově) gymnáziu v Českých Budějovicích. V roce 1887 zde maturoval a studoval pak na českobudějovickém teologickém učilišti, které velmi úspěšně zakončil. Od 26.10.1892 působil jako kaplan v Nové Bystřici, kde též jeden čas fungoval jako administrátor. Později a to od 22.4.1895 působil

jako kaplan v Jindřichově Hradci a od 23.12. 1899 do 7.6. 1900 zde byl "administrator in temporabilis". 1.2. 1900 se stal farářem v Novém Světě. Od 1.8. 1908 až do své smrti působil ve farnosti Veselíčko v bechyňském vikariátu. 6.11.1921 byl jmenován Čestným konsistorním radou. Od 3.2. 1922 byl sekretářem bechyňského vikariátu, jehož vikářem se stal 1.4. 1925 a byl jím až do své smrti 26.11.1938. Za svého života byl poctěn jmenováním tajným radou a papežským komořím, s čímž se pojil titul monsignore (Msgre).

J. Šmejkal je autorem řady publikací:

Kněz organizátor 1911

Křesťanský názor světový 1,2 1912

Základy národního hospodářství 1914

Cíle křesťanského socialismu 1912

Zjevení boží 1914

Světová válka ve světle pravdy 1914

Zdeněk Lev z Rožmitálu český katolík 1921

Stav včelařství na Šumavě 1921

Jediné potřebné: katolická škola 1928

Šmejkal publikoval také pod pseudonymem Josef Dvojí. Mnohé bio a bibliografické práce však tuto skutečnost většinou neuvádějí. Pod zmíněným pseudonymem vyšly práce:

Nevěrecké proudy v českém hasičstvu 1910

Rukověť křesťanského socialismu: Politické úvahy sociální 1910

Zbrojnice katolická I, (Obrana proti různým nájezdům na církev a náboženství) 1901

Zbrojnice katolická II, (Zpráva o sjezdu katolíků jihočeských) 1905

Zbrojnice křesťansko – sociální 1902

Jak vidno je Šmejkalův literární záběr byl široký. Pracoval hojně v katolickém sociálním hnutí. Touto jeho činností se zabývá diplomová práce Mgr. Vebera. —

Šmejkalovou osobnost mohou dokreslit následující pásáže z kroniky farnosti Veslíčko, kterou jsme měli k dispozici od P. Barucha, současného administrátora farnosti.

V kronice je 82 stran záznamů z doby kdy Josef Šmejkal působil ve farnosti (včetně doby kdy Šmejkal sepisoval Křesťanský názor světový). Zaznamenané údaje v kronice jsou jednak od sekretáře vikariátu a jednak z ruky samotného faráře Šmejkala.

J.Šmejkal se zasloužil o rozvoj farnosti jak po stránce duchovní tak i hmotné. Byl známý svou láskyplností, dobrotivostí, zájmem o sociologii a vědu. Dokladem výše zmíněných Šmejkalových vlastností jsou následující ukázky z kroniky.

„Uprchlíci z Haliče v době první světové války

1.leden 1915. Obyvatelstvo z Haliče musilo prchnouti. Rozvoženi byli po naši říši a hlavně též nasazeni na Moravě a v Čechách. Stát na vyživování jim platí 70 halířů na osobu. Zde u dvora pracovalo od jara 8 Rusínů z východní Haliče (3 ženské a 5 mužských). Jeden z nich hned po sv. Anně narukoval k vojsku, ostatní dojeli v listopadu jen do Krakova a odtud byli zase zpět do Čech transportováni. Koncem října přijel transport polských uprchlíků s Turky do Bechyně počtem asi 320 osob. Po uplynutí karanténí doby byli rozděleni po obcích. Do Veselíčka přišlo jich 29 osob většinou žen a dětí. Ubytování byli v sále v panském hostinci. Vaří si sami a obec jim k tomu poskytuje potraviny. Čtyři děti polské chodily zde do školy, 2 chlapci a 2 dívky. Objednal jsem pro děti 1 polský katechismus, 1 biblickou dějepřavu. Na vánoce dal jsem jim stromeček, aby děti měly radost z Narození páně. Před vánoce jsem jim též obstaral polského kněze, aby s nimi vykonal adventní pobožnost.“

„Italští vystěhovalci

Dne 8. září 1915 na svátek Narození Panny Marie přijelo sem do Veselíčka 68 osob uprchlíku italských, byli ubytováni v panském hostinci, v obecním domu a na faře kde jsem se jim Šmejkal snažil vypomoci všemi možnými prostředky.“

Za tyto služby se dostalo Šmejkalovi císařské vyznamenání.

Farní kronika to dokumentuje následujícím způsobem:

„Místní farář vyznamenán

Jeho veličenstvo císař a král Karel rozhodnutím ze dne 16. srpna 1917 udělil místnímu faráři Josefu Šmejkalovi zlatý záslužný kříž s korunou jako předsedovi místního výboru pro péči o válečné uprchlíky. Dne 28. dubna 1918 přibit byl tento kříž slavnostním způsobem ve Veselíčku okresním hejtmanem Eichlerem z Milevska ve školní budově veselíčské v prostoru okresního školního inspektora Železného. Oba páni přijeli na mši svatou a po mši byla ve školní budově slavnost připínání kříže. Farář v děkovné řeči zdůraznil české stanovisko.“

Zajímavé jsou údaje o církevní příslušnosti ze sčítání obyvatelstva farnosti Veselíčko.

„Roku 1910 dne 31. prosince bylo dle úředního sčítání obyvatelstva ve Veselíčku:

	369 katolíků, 3 pravoslavní, 23 židů
V Branicích	270 katolíků
v Bilině	143 katolíků
ve Stehlovicích	216 katolíků
v Křižanově	260 katolíků 3 židé
Celkem:	1285 katolíků, 3 pravoslavní, 26 židů“

Další ukázka z kroniky popisuje založení farní knihovny pro lid.

„Farní knihovna pro lid

Farní knihovnu pro lid založil farář Josef Šmejkal na podzim roku 1910. Zakoupil pro ni ze svého některé knihy a skříň. Jeho kolega P. Václav Velíšek farář ve Vitěšovicích daroval do ní více knih asi 80 roku 1910 a roku 1911 opět 25 svazků, tak že roku 1911 čítala již 160 knih. Některé farář Josef Šmejkal dal vyvázati v Milevsku.“

Farní kronika si všímala i zajímavých přírodních úkazů např. meteoritů.

„Meteorit

16. dubna 1913 krátce před 9. hodinou večer byl viděn, je to i na jiných místech v Čechách, z budovy farní ve Veselíčku krásný meteorit velikosti hlavy, jenž za sebou měl malý chvost délky zorné asi 1 metr. Letěl směrem mírně severozápadním, zvolna. Světlo bylo tak intenzivní, že se od něho v okolí rozsvítilo. Za účelem měření jeho dráhy zavítal na oznámení místního faráře do Veselíčka dne 7. května adjunkt pražské hvězdárny universitní prof. Dr J. Kaván, jenž jeho dráhu měřil z obydlí farního pokojíku za kuchyní.“

Z dnešního hlediska se jeví problematický Šmejkalův vztah k 1.světové válce. Jistě nebyl sám kdo tehdejší události hodnotil z pohledu naší doby – neadekvátně. Šmejkal ve shora uvedeném spisku Světová válka ve světle pravdy poukazuje na to, že rakouský císař je právoplatně ustavený představitel státu a jeho občanům přísluší jednat v rámci záměrů císaře tj. nastoupit na vojnu a bojovat za Rakousko. Ostatně, toto stanovisko zastávalo i církevní vedení.

Ani Šmejkal zde tedy nebyl schopen překročit svůj stín.

6.3 Obsah a význam práce J. Šmejkala Křesťanský názor světový

V rámci tématu této práce nás bude zajímat Šmejkalovo dílo Křesťanský názor světový 1,2 (-, 1914; příl.13, 14) především jeho názor na vztah vědy a víry.

Z našeho hlediska je pozoruhodné, že název publikace, která nás zde zajímá, je Křesťanský názor světový. Tím se liší od publikací, s nimiž ji chceme porovnat. Nebudeme se však pouštět do úvah o pojmu světový názor a o oprávněnosti koncepce křesťanského světového názoru. Z našeho hlediska je podstatné, že Šmejkal dovádí své apologetické úvahy k určitému pozitivnímu závěru, nejde jen o obranu ale i zdůvodnění a formulaci určitého stanoviska pozitivně vyjádřeného.

Šmejkal v 1. dílu své knihy nastiňuje dvojí cestu poznání pravdy: „ Každý člověk, jenž k rozumu dospěl, osvojuje si za svého života jistou zásobu vědomostí. Dospívá k nim cestou dvojí: buď sám tu kterou věc poznal, anebo o ní se od jiných osob dozvěděl. To jest ta dvojí cesta, kterou do duše vnikají poznatky a vědomosti, jež stávají se duševním majetkem naším, to jsou jako dva paprsky, jimiž vniká v duši naši světlo k poznání pravdy. První cestou uvádí v naši duši pravdu hlavně věda, druhou cestou, která nás přivádí k poznání pravdy je víra.“

Nejdůležitější pro vztah vědy a víry je v Šmejkalově pojetí požadavek nepřekračování hranic (jak ze strany víry tak i vědy). Jednoznačně se o tom zmiňuje když píše : „Věda odpovídá na otázku jak a víra proč. Vědy první příčinu vylučují ze svého bádání, první příčiny nenáleží v obor empirické vědy a zůstanou skryty, jak vědám o živých organismech, tak i ve vědě o anorganické přírodě. Víra o vývoji a vytváření se světa nic určitého neučí. Písmo sice vypravuje v 1. kapitole 1. knihy Mojžíšovy, jak se skrze Boží slova postupně v šesti dnech se vyvinula nebesa a země. Šest dní má jen ten účel, říci, že od stvoření zde probíhal vývoj, bez ohledu na to v jakém pořadí se vše vyvíjelo. Mojžíšovo vypravování mělo hlavně říci, že celý svět a všecko v něm jest stvořeno, Bohem. Hexameron je tedy alegorický.

Jakým způsobem se vesmír a naše země vytvořily, patří do oboru přírodovědy, ne do oboru víry a náboženství. Ani o vývoji tvorstva víra nic závazného neučí, zda se vyvinuly druhy rostlinstva a zvířectva z jednoho živého zárodku, z jednoho druhu, či z více druhů, nebo zda vůlí boží povstaly hned z počátku různé druhy rostlinstva a zvířectva. To vše nenáleží v obor víry, nýbrž vědy. Věda má tedy úplnou volnost, pokud nevyklučuje ze stvoření Boha Stvořitele. A toho se pravá přírodní věda nikdy se neodvází, neboť Bůh není předmětem jejího bádání.

Písmo neodpovídá ani na otázku jakým způsobem vznikl člověk. Učiněno jest tělo najednou v okamžiku, či vyvinulo se postupem času? Nevíme. A ni o stáří lidského rodu víra neučí ničemu závaznému. Nepatří zajisté tato otázka do náboženství. Náboženství na tom pramálo záleží, jak dlouho žije lidstvo na Zemi“. K tomuto vztahu se

vyjadřuje také ve 2. díle výše zmíněné knihy. Např. o inspiraci Písma hovoří takto: „Inspirace předně není vševědounost. Inspirovaný spisovatel nebyl vševědouní, takže by všecko věděl a všemu rozuměl, všecky pravdy znal a nic mu tajno nebylo. Vždyť inspirovaná kniha má sloužití toliko účelu náboženskému, jenž jest posvěcení člověka a spojení ho s Bohem. Proto nejedná správně, kdo hledá v Písmě svatém vysvětlení záhad fyzických, přírodopisných nebo dokonce vzebrubné dějiny světa.“

Druhý a zároveň poslední díl této práce Šmejkal zakončuje kapitolou Víra, naděje a láska. Tato kapitola z celé tvorby Šmejkala nás zaujala nejvíce. Dalo by se říci, že je takovou teologií agapé v kostce. Je návodem pro celou církev jak vystupovat vůči okolí, světu. Šmejkal vyzdvihuje lásku, jako předpoklad, fundament ke každému dialogu, přístupu k druhým. Proto Kristus, láska boží, vstoupil na kříž, aby zazářila jeho božská láska světu. Řekl, že pak teprve všecko k sobě potáhne, až bude na kříž povýšen. Proto všecko poučování a dokazování sebe jasnější nic neprospěje, nedoprovází-li je láska. Marná je práce kazatele, jenž jen kárá zkaženost lidskou, ale nerozehřeje srdce láskou. (Šmejkal 1914). Plné znění této nadčasové kapitoly uvádíme v přílohách (příl. 15).

Inspirací pro Šmejkalův Křesťanský názor světový je kniha Duilhé de Saint Projeta (1897;příl.12).

Duilhé ve své apologetice klade nové podmínky apologetiky vzhledem k moderní vědě a říká: „ Chce-li obránce víry křesťanské v současné krizi náboženské dobýti úspěchu, jest nutnou toho podmínkou, aby vždy dával najevo velikou a upřímnou svoji vážnost

k vědě pozitivně, k vědě pravé. Dalek jsa toho aby se k ní choval způsobem nepřátelským, má vítati ji jako spojenku nezbytnou, samou prozřetelností danou, jež jediná může ve spojení se ctností vrátiti náboženství jeho bývalý a oprávněný vliv na lidstvo. Jsou mezi křesťany lidé bázliví, či spíše měl bych říci, malomyslní a hlavně málo osvícení, kteří empirické vědy se lekají, kteří pokládají za obludu člověka dvě oči majícího: oko vědy a oko víry, a odsuzují jako nebezpečnou slabost nebo dokonce jako hříšnou spoluvinu, veškery domněnky ve věcech volných, veškery nové výklady, jichž vyžadují objevy úplně zajištěné. Proti těm a takovým se dovoláváme tradice: hlas její jest ve věci této důležitý, ano rozhodný.

Po těchto slovech jmenuje Duilhé velikány křesťanské církve (Řehoře, Augustina, Tomáše), kteří v průběhů dějin zastávali výše zmíněné stanovisko.

Mohlo by se zdát, že Šmejkalova reflexe evoluce je v rozporu s tím co zde bylo právě řečeno. V kapitole O vývinu světa se Šmejkal vyjadřuje o darwinismu jako o hypotéze, která se ukázala nepravdivou. Většina seriózních vědců podle něj darwinovu nauku zavrhla. Šmejkal je zde zřejmě pod vlivem přírodovědců své doby, kteří právem poukazovali na omezenost a dobovou podmíněnost autentického darwinismu. Je nutné si uvědomit, že se zde jedná o jedno zastaralé pojetí evoluce, nikoliv tedy o evoluci obecně. Kromě toho darwinismus v tomto pojetí je odmítán přírodovědci na základě přírodovědných argumentů, nikoliv teology.

Již od počátečního pohledu je jasné, že se Šmejkalova apologetika vztahu vědy a víry odlišuje od ostatních apologetik té doby.

↳ ale ne od Paillhi / Podlehra ?

Pro tyto apologetiky není primárním pramenem lidského poznání světa rozum a smysly, ale na prvním místě je nutné znáti Boha, jako tvůrce, vládce a cíl lidského života. To, jak reflektujeme okolní svět, je pramen poznání sekundárního. Kudrnovský (1932) píše: „Náboženství má zájem na rozvoji jednotlivých věd zvláště přírodních, neboť všechny tyto vědy jsou přečtené listy knihy boží přírody, všechny jsou stopy boží dokonalosti. Odtud též naopak náboženství samo se svým rozsáhlým obsahem samo skýtá látku k práci a studiu mnohým vědám, jako dějinám, filosofii, psychologii, srovnávací vědě, přírodním vědám a povzbuzuje je k dalšímu bádání.“ Z toho pak vychází nadřazenost teologie, náboženských pravd a článků víry nad vším ostatním poznáním a vědou. To pak snadno svedlo teology k překračování jejich kompetence.

ale podobně Šmejkal

Pokud srovnáme obsah apologetik vytvořených ve stejném horizontu s apologetikou Šmejkala, zjistíme, že jsou ve stavbě a skladbě obsahu rozdílné. (V příloze uvádíme pro srovnání obsahy v češtině vydaných apologetik té doby a samozřejmě i apologetiku Šmejkala). Zatímco Šmejkal začíná výkladem o věcí obecných, nekřesťanům bližších a končí u božského zjevení, které vyvrcholilo příchodem Krista, ostatní apologeté té doby činí opak. Jádro Šmejkalova Křesťanského názoru světového tvoří Kristus a jeho láska, kterou hlásal a dokazoval svým pozemským životem. Šíření lásky před káráním a poučkami to je pravá cesta v dialogu církve s okolním světem.

7 Soudobý dialog teologů a přírodovědců

Od apologií, přes apologetiku a fundamentální teologie se dostáváme do období kde se teologie začíná tvořivě setkávat se současnými vědeckými a filosofickými soustavami a začíná s nimi vést dialog.

Problematika dialogu vědy a teologie není soustavně zpracována. Není zpracován ani její vývoj, ani její současný stav a to jak na úrovni mezinárodní tak i národní.

Jistě nebude na škodu když si na úvod této dialogální kapitoly připomeneme následující charakteristiku dialogu. (Mandl 1992):

„Dialog je setkání mezi osobami nebo skupinami ve snaze o lepší pochopení pravdy nebo o zlepšení lidských vztahů v ovzduší prostoupeném upřímností, úctou k osobě a vzájemnou důvěrou. Z této definice vyplývá: je to setkání osobitého druhu. Neběží o to abych druhého získal pro sebe, nýbrž abych s druhým našel společné a styčné body, ať už na poli pravdy nebo dobra. Dalo by se to vyjádřit slovy: moudrost lidskost dialogu je v tom, že ví a počítá s faktem, že zítra je dříve než pozítří. Nutno si povšimnout výrazu moudrost a lidskost. Proto hledám u druhého, co máme společného. Dialog předpokládá uznání našeho společného při veškeré různosti a rozdílnosti. Z tohoto minima vychází, z něho usiluje o větší sjednocení a doufá v možnost dosažení jednoty. Tato jednota je ovšem ve své úplnosti věcí pozítřku.

V dnešku je bezpodmínečně nutné, aby se partneři pokládali za rovnocenné, i když každý z nich vyznává svou pozici. Bez této rovnocennosti a vzájemně rodící se důvěry a úcty není možný dialog a tedy ani snaha o zítřek, který má být výrazem vzájemného porozumění, chcete-li srozumění a sblížení. Tak je na dialogu podstatné, že nechci druhého získat na svou stranu, že ho nechci dobýt, ať už s měkkým nebo tvrdým „y“, jako nějaký předmět, nýbrž je pro mě skutečně někdo, kdo sice drží odlišnou pozici: jak už posuzují, je moje osobní věc. Uznávám však, že odlišnost pozici ho nezbavuje skutečnosti, že je „někdo“. Uznávám tedy jeho lidské právo se všemi jeho důsledky. Uznávám tedy jeho právo na svobodný zítřek. Když bych si mohl přát, aby zde bylo pozítří, nemám právo přeskočit zítřek a mám povinnost snažit se o dialog právě proto abych umožnil pozítří.“

Máme-li reflektovat současný stav dialogu vědy a teologie bude na místě nejprve uvážit na co navazuje.

Ze starších pramenů, které tomuto dialogu nepřejí uvedeme (Draper 1982, White 1919). Zmínili jsem se také o nešťastném pokusu Draperovi oponovat (Camara 1902). Při hledání nějaké přehledné publikace pro období konce 19. a začátku 20. století jsme neuspěli. Jsou však k dispozici poměrně recentní práce, které se problematikou nás zajímajícího dialogu zabývají celkově (Brooke 1991, Barbour 1998, Fergner 2002 a Nebelsick 1981, 1985, Pfister 1972, Richardson a Wildman 1996, Wildiers 1974, Zöckler 1877-1879). Zejména historik Brooke probírá celé dějiny dialogu vědy a teologie resp. – chcete-li – vědy a náboženství soustavně. Ani zde však nenajdeme pro nás potřebné informace, neboť se autor omezuje na

anglofonní oblast a postrádá pro historika nezbytný časový odstup. Mimo pak zůstávají i tak významné práce jako Mathews (1924). Bibliografie Hübnerova (1987) obsahuje samostatnou kapitolu věnovanou našemu tématu, kromě výjimek však přináší převážně monografické zpracování jednotlivých témat, dob nebo osobností. Můžeme tedy konstatovat, že dějiny dialogu jsou téměř netknuté a přímo volají po další práci.

Zatímco do druhé světové války byl dialog teologů s přírodovědci spíše soukromou a poměrně periferní záležitostí, od 60. let 20. století se mu dostává značné pozornosti a stává se jednou z akademických aktivit. Bylo již konstatováno, že obnovení tohoto dialogu je jedním z pozoruhodných fenoménů 20. století.

I když není k dispozici nějaký soustavný přehled stavu nás interesujícího dialogu, je k dispozici nepřehledně bohatá literatura z níž reprezentativní část je k dispozici na naší fakultě. Kromě toho existují alespoň orientační pokusy o stavu dialogu informovat viz např. Beneš (2005), Jackelen (2004). Určitý byť neúplný obraz poskytuje i Who's Who (1996).

asi se týká Beneš/mochele

Problematicke dialogu přírodních věd a teologie se věnují následující časopisy:

Science & Spirit

Science and Christian Belief

Zygon

Perspectives on Science and Christian Faith

Science & Theology News

Theology and Science

Z institucí, které se dialogu věnují lze uvést:

K. Heim Gesellschaft

Science and Religion Forum

ESSAT (European Society for Study of Science and Theology)

J. Templeton Foundation

IRAS (Institute of Religion in the Age Of Science)

Forschungstätte der Evangelischen Studiengemeinschaft

Zygon center

CTNS (Center for Theology and Natural Science)

Vatican observatory

Philadelphia Centre for Religion and Science

CTI (Center for Theological Inquiry)

Interdisciplinary university of Paris

The Pascal Centre for Advanced Studies of Faith and Science

Aktivity tohoto dialogu jsou podporovány zejména Templetonovou nadací viz Albrecht In Beneš a Machula eds. (2005).

Za přelomovou akcí v pojetí dialogu jako akademické disciplíny se považuje konference, kterou pořádal Pascal Centre for Advanced Studies in Faith and Science. V roce 1992 její materiály vydal ve 4 svazcích Van der Meer (1996). Řada jiných akcí se uskutečnila jak v USA a Kanadě tak i v Evropě. Z počínů evropských pak můžeme uvést především konference ESSAT, které se konaly na následujících místech

Loccum 1986

Enschede 1988

Ženeva 1990

Řím 1992

Mnichov 1994

Krakov 1996

Durham 1998

Lyon 2000

Nijmegen 2002

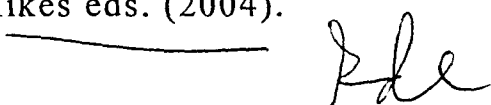
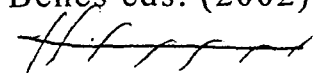
Barcelona 2004

Připravuje se konference v Iasi v dubnu 2006

Inspirojící jsou publikace z konferencí vatikánské observatoře, které v pěti svazcích editoval Russell (2001). Existují celé ediční řady věnované dialogu resp. vztahu přírodních věd a teologie.

Řada akcí se uskutečnila i u nás (Vedle aktivit příslušné sekce české Křesťanské akademie je otázce dialogu věnována pozornost i na teologických fakultách. Na naší fakultě se vyučují předměty Metodologie dějin přírodních věd a Bioetika, probíhají zde semináře Teologie v dialogu s přírodními vědami a Základy ekologie a ochrana životního prostředí.

Uskutečnilo se několik konferencí věnované tomuto tématu. Z konferenčních materiálů uvedeme Beneš a Machála eds. (2005), Beneš eds. (2002), Klapetek (2001), Mikeš eds. (2004).

Především je však na místě připomenout původní práci Ondoka (2001), která snese porovnání s podobnými zahraničními prameny.

Bohužel musíme konstatovat, že volba titulů k překladu do češtiny nebyla příliš šťastná. Místo Mc Grath (2003) se měla přeložit jeho elementární práce Mc Grath (1998). Polkinghornova kniha (Polkinghorn 2002) je nevyvážená, vedle základních zdrojů o dialogu obsahuje i náročné partie speciální.

První

Mnozí z vědců, kteří se dialogu teologů s přírodovědci zúčastňují a publikují na toto téma, se shodují, že dialog je aktuální a obě strany si mají co nabídnout. Někteří pracovníci ovšem nevěří, že dialog může mít nějaký přínos a vést k relevantním výsledkům.

První

Nasnadě je otázka zda má také teologie co nabídnout exaktním vědám. Odpověď na ní dává Ondok (2001). „V současné době se setkáváme se situacemi, u kterých nejde o tradiční reinterpetaci teologických tvrzení, ale o reinterpetaci nových problému mající teologický rozměr a vynucující si teologickou interpretaci. Nejvýraznějším příkladem jsou etické problémy související s rozvojem biomedicínských metod. Zde jakoby sekulární věda přímo vnucovala tyto etické problémy teologii, neboť sama není pro jejich řešení kompetentní“.

Druhou významnou otázkou po smyslu dialogu může být aktuálnost respektive výběr témat. K zodpovězení této otázky nám poslouží zmíněné sborníky z konferencí konaných v ČR. Referáty v nich uvedené se týkají následujících oborů:

matematika

informatika

kosmologie

astrofyzika

kvantová fyzika

jaderná fyzika

evoluční biologie

molekulární biologie

genové inženýrství

Snad nejlépe vystihuje důležitost a potřebnost dialogu
Grygar (2000). Říká, že dialog, je nejen možný, ale je dokonce
naprosto nutný. Pokud by některá větev lidského poznání zeslábla
nebo dokonce uschla, bylo by to neobyčejně škodlivé.

Závěr

V této práci jsme sledovali vývoj od apologií přes apologetiku k fundamentální teologii a současnému dialogu teologů s přírodovědci. Aktuálnost současné fundamentální teologie a uvedeného dialogu je dokumentována snad až přemírou vydávaných publikací a konferencí s touto tematikou.

V tomto rámci jsme hodnotili osobnost a dílo Josefa Šmejkal, především pak jeho dvoudílný spis Křesťanský názor světový. Je s podivem, že farář v jihočeském Veselíčku sepsal před 1.světovou válkou práci z fundamentální teologie, kterou i současný čtenář čte s respektem a uznáním.

Ukázalo se, že řada otázek v oblasti kterou jsme v této disertaci sledovali, zůstává zcela nezpracována. Zatímco např. modernismu v jeho literárních aspektech již byla věnována pozornost více než dostatečná současně s tím probíhajícím apologetickým střetům a počátku diskuze teologů s přírodovědci se nevěnoval nikdo, třebaže by to bylo téma neméně zajímavé.

Citovaná literatura

- : Ottův slovník naučný 1- 28 , Otto, Praha 1988 – 1909

Albrecht V.: Sir John Templeton a jeho nadační činnost. In Beneš K., Machula T.eds.: Stav dialogu přírodovědců s teology: témata – osobnosti – instituce. Teologická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005

Barbour I.: Religion and Science : Historical and Contemporary Issues. SCM Press, London 1998

Beneš K. Machula T, eds.: Stav dialogu přírodovědců s teology: témata – osobnosti – instituce.: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005

Beneš K.: Metodologie a dějiny přírodních věd. Teologická fakulta Jihočeské univerzity , České Budějovice 2005

Beneš K. eds.: Předpoklady a cíle dialogu s přírodovědci. Teologická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2002

Boublík V.: Člověk očekává Krista. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997

Brooke J.H.: Science and Religion: Some Historical Perspectives. Cambridge University Press, Cambridge 1991

Camára T.: Náboženství a věda. Kotrba, Praha 1902

Dolista J.: Křesťanská víra a racionalita: teologický přístup.
Jihočeská univerzita⁴, České Budějovice 2004

Dolista J.: Úloha vědy v teologii. In Kučera Z. Lášek J. eds.,
Docete omnes gentes, Marek, Brno 2004

Draper J.: Dějiny duchovního vývoje v Evropě 1-3. Sokol, Praha
1908 - 1910

Draper J.: Dějiny konfliktů mezi náboženství a vědou. Sokol,
Praha 1892

Drozd J., edit.: O vědě a víře. Vlast, Praha 1902

Duilhé de Saint Project F.: Apologie víry křesťanské. Kotrba,
Praha 1897

Duka D.: Úvod do teologie, Teologická fakulta Olomouc,
Olomouc 1995

Dulles A.: A History of Apologetic. Corpus, New York 1971

Fajkus B.: Filozofie a metodologie dějin vědy: vývoj současnost a
perspektivy . Academia, Praha 2005

Fiorenza F.: Foundational Theology. Crossroad, New York 1984

Ferngren G.: Science and Religion: a Historical Introduction.
John Hopkins University Press, Baltimore 2002

- Fries H.: Fundamentaltheologie, Styria, Graz 1985
- Gillespie Ch. ed.: Dictionary of Scientific Biography 1.- 15.,
New York: Scribners 1972 - 1978
- Grygar J.: Věda, víra, vesmír. Hvězdárna Valašské Meziříčí,
Valašské Meziříčí 2000
- Gutberlet K.: Der Kosmos: Sein Ursprung und seine Entwicklung.
Schöningh, Paderborn 1908
- Gutberlet K.: Der Mensch: Sein Ursprung und seine Entwicklung.
Schöningh, Paderborn 1903
- Gutberlet K.: Lehrbuch der Apologetik 1- 3, Th. Buchhandl.
Münster 1899-1904
- Haeckel E.: Der Monismus als Band zwischen Religion und
Wissenschaft. Kröner, Leipzig 1911
- Hettinger F.: Lehrbuch der Fundamentaltheologie oder
Apologetik. Herde, Freiburg 1913
- Holzbachová I.: Filozofické a metodologické problémy vědy.
Masarykova univerzita, Brno 2000
- Hrachovský. : Soupis rukopisů, knih a článků revuálních
z dogmatiky. Cyrilometod. knihtisk., Velehrad 1919
- Hübner J.: Der Dialog zwischen Theologie und
Naturwissenschaft. Kaiser, München 1987

Jackelen A.: Od konfliktu k dialogu. In Mikeš F. ed. Věda a náboženství., Univerzita Palackého, Olomouc 2004

Kadeřávek E.: Je-li spor mezi vědou a vírou? VI. nákl., Praha 1914

Kalivoda J.: Volní myslitelé v Čechách. Samostatnost, Praha 1907

Kasper W. et al. eds.: Lexikon für Theologie und Kirche. Herder, Freiburg 1993

Kern W. et al.: Handbuch der Fundamentalthologie 1-4. Herder, Freiburg 1985- 1988

Konečný F.: Volná myšlenka. Vlast, Praha 1910

Kubalík I.: Theologia Fundamentalis 1,2. Karolinum, Praha 1991

Kubeš K.: Sbíрка homiletických příkladů s připojeným návodem jejich praktických užití na kazatelně i při spolkových promluvách. Velehrad, Brno 1940

Kudláč A.: Příběhy volné myšlenky. NLN, Praha 2005

Kudrnovský A.: Apologetika I O náboženství. Kotrba , Praha 1932

Lais H.: Probleme einer zeitgemässen Apologetik. Herder, Wien 1956

Lang et al.: Církev sloup a opora pravdy Velehrad, Olomouc 1993

Lang et al.: Kristus vrchol zjevení. Velehrad, Olomouc 1993

Latourelle R. edit.: Dictionary of Fundamental Theology. Crossroad, New York 1995

Latourelle R., O'Collins G.: Probleme und Aspekte der Fundamentaltheologie. St. Benno Verl., Leipzig 1985

Mandl A.: Živá teologie a dialog. Salus – (5/6/): 3- 4, 1992

Mathews S edit.: Contribution of Science to Religion. Appleton, New York 1924

Mc Grath A.: Historical Theology. Blackwell, Oxford 2005

Mc Grath A.: Dialog přírodních věd a teologie. Vyšehrad, Praha 2003

Mc Grath A.: Science & Religion: an Introduction. Blackwell, London 1998

Milde L.: Zápasy a práce volné myšlenky. Volná myšlenka, Praha 1930

Molnár E.: Boj o světový názor, Comenium, Praha 1915

Nebelsick H: *Theology and Science in Mutual Modification* .
Oxford University Press, Oxford 1981

Nebelsick H.: *Circles of God. Theology and Science from Greeks to Copernicus* . Scottish Academic Press, Edinburgh 1985

Novotný J.: *Věda a víra*, Čsl. akc. tisk, Praha 1925

O'Collins G.: *Fundamental Theology*. Paulist Press, New York
2001

Ondok J.P.: *Přírodní vědy a teologie*. CDK, Brno 2001

Pecka D., *Cesta k pravdě: základní otázky náboženské*. Krystal,
Olomouc 1940

Pesch T.: *Die grossen Welträtsel Philosophie der Natur.*, Herder,
Freiburg 1907

Pfister F.: *Religion und Wissenschaft*, Francke, Bern 1972

Podlaha A., Tumpach J.: *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913 1-5. Dědictví sv.Prokopa*, Praha 1912-1923

Pokorný P.: *Co je teologie? Teologická reflexe*, - : 35 – 51,
1996

Polkinghorn J.: Věda a teologie. CDK, Brno 2002

Rahner K., Vorgrimler H.: Teologický slovník. Zvon, Praha 1996

Richardson W, Wildman W. eds.: Religion and Science: History, Metod, Dialogue. Routledge New York 1996

Ross R.: The failure of Bismarck's Kulturkampf. The Catholic University of America Press, Washington DC 1998

Russell J. edit.: Quantum Mechanics: Scientific Perspectives on Divine Action. Vatican Observatory Publ., Vatican City 2001

2) Klapetek eds.: Sborník textů přednášek a příspěvků k tématu: Evropa mezi vědou a vírou. Vysoké učení technické, Brno 2001

Schell H.: Apologie des Christentums- Religion und Offenbarung. Schöningh, Paderborn 1902

Schell H.: Apologie des Christentums- Jahwe und Christus. Schöningh, Paderborn 1905

Schmaus M.: Katholische Dogmatik. Heuber, München 1953

Skalicky C.: Teologia Fundamentale. Università lateranense, Roma 1987

Skalický K.: Po stopách neznámého Boha. Trinitas, Svitavy 1999

Skalický K.: Současná křesťanská teologie. In Beneš K.ed.:
Předpoklady a cíle dialogu teologů s přírodovědci. Teologická
fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2002

Šmejkal J.: Křesťanský názor světový. Díl 1. Rozumové základy
víry. Vlast. nakl., - -

Šmejkal J.: Křesťanský názor světový. Díl 2. Zjevení boží . Vlast.
nakl. , - 1914

Van der Meer J. edit.: Facets of Faith and Science 1- 4.
University Press of America, Lanham 1992

Vrchovecký J.: Věda a víra podle vynikajících přírodovědců.
Matice cyrilometodějská, Olomouc 1929

Vychodil P.: Apologie křesťanství. Papežská knihtiskárna
benediktínů rajhradských, Brno 1893

Waldenfels H.: Kontextová fundamentální teologie. Vyšehrad,
Praha 2000

Werner M.: Das Christentum und die monistische Religion.
Verlag Karl Curtius, Berlin 1908

White A. D.: History of the Warfare of Science and Theology in
Christendom, - , New York 1919

-: Who's who in Theology and Science. Continuum, New York
1996

-: Who's who in Tehology and Science. Continuum, New York
1996

Wildiers N.: Weltbild und Theologie vom Mittelalter bis heute.
Benziger, Köln 1974

Zöckler O.: Geschichte der Beziehungen zwischen Theologie und
Naturwissenschaft 1,2. Bertelsmann, Gütersloh 1877-1879

Zöckler, O.: Geschichte der Apologie des Christentums.
Bertelsmann, Gütersloh 1907.

Zvěřina J., Teologie agapé 1,2. Scriptum, Praha 1992 -1994

Seznam zkratek

- aj. a jiné
- aj. a jiní
- atd. a tak dále
- atp. a tak podobně
- et al. a jiní
- např. například
- příp. případně
- resp. respektive
- stol. století
- tj. to jest
- tzv. takzvanou

Abstrakt

Diplomová práce od Apologií k dialogu vědy a teologie reflektuje vývoj vztahu mezi vědou a teologií a to od počátků do současnosti. Vyjasňuje základní pojmy a demonstruje předpoklady, nezbytné pro výše zmíněný dialog.

Práce se zaměřuje na apologetiku konce 19. a začátku 20. století, především pak na dílo Josefa Šmejkal Křesťanský názor světový. Autor vyzdvihuje jeden z nejzásadnějších předpokladů dialogu jímž je láska, konkrétně pak vzájemné porozumění a respekt.

Abstract

The dissertation „ From Apologetice to dialogue of Science with Theology“ reflects the development of the relations between the mentioned areas from the very beginning to the present time. The basic terms are defined and prerequisites of the dialogue are presented.

The apologetics at the end of the 19 th. and the beginning of 20 th centurie is in the focus of our intereset, in particular the book of Josef Šmejkal „Christian world view“. The love is considered there as the basis of the conterporary dialogue, whith means in pratice the mutual understanding and respect.

Der Mensch.

Sein Ursprung und seine Entwicklung.

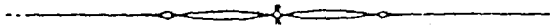
Eine Kritik der mechanisch-monistischen
Anthropologie.

Von

Dr. C. Gutberlet.

Zweite, verbesserte und vermehrte Auflage.

Paderborn.

Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh.

1903.

ŘÍMSKOKATOL. CÍR. VEŠETSKÝ. FAKULTY
Praha - Dejvice, Kelejší 4.

INV. Č. 315

Imprimatur.

Paderbornae, d. 27. Iunii 1907.

Vicariatus Generalis:

Schnitz.

Vorrede.

Vorliegende Schrift schließt sich, wie schon der Titel andeutet, aufs engste an das frühere Werk: „Der Mensch, sein Ursprung und seine Entwicklung“¹ an; sie kann als erster Band zu diesem Werke bezeichnet werden. Als solcher war unsere Schrift: „Der mechanische Monismus“ gedacht; denn schon sie behandelt die Entwicklung des Kosmos bis zum Auftreten des Menschen. Indessen hat der Monismus seit dem Erscheinen jener Schrift eine starke Wandlung durchgemacht: Man hat eingesehen, daß nicht rein mechanisch die Entwicklung erklärt werden kann, und hat deshalb eine ganze Reihe idealer, geistiger Faktoren für die Bildung der bestehenden Natur- und Weltordnung herbeigezogen. Es verlangte daher die Kritik der monistischen Weltauffassung eine allgemeinere Betrachtung, als sie im „Mechanischen Monismus“ geboten wurde. Der Umschwung ist ein so gewaltiger, daß durch eine bloße Neuauflage dem gegenwärtigen Stande der Forschung und Spekulation nicht genügt werden konnte. Wir faßten darum in einer eigenen Schrift den gesamten Gedankenkreis, welcher sich gegenwärtig mit der Bildung und Entwicklung der Welt beschäftigt, ins Auge, um durch eine Kritik desselben die theistisch-christliche Schöpfungslehre als die alleinberechtigte darzutun. Daraus ergab sich meist eine positive Begründung unserer Weltanschauung; eine eigene Behandlung erfährt sie in unserem Lehrbuch der Theodizee, dem der Apologetik und im „Mechanischen Monismus“. Auf letzteres Werk müssen wir auch verweisen, wenn es sich um eine eigene Widerlegung der immer noch nicht ganz aufgegebenen mechanistischen Weltauffassung handelt, die allerdings auch in dieser neuen Schrift berücksichtigt wurde.

¹ 2. Aufl. 1903.

Alle modernen Weltbildungstheorien vollständig zu behandeln, ist freilich unmöglich: sie schießen auf wie die Pilze, jeder Tag bringt eine neue, und eine origineller, d. h. meistens abenteuerlicher als die andere. Darum haben wir bloß die bedeutendsten berücksichtigt, aber doch so, daß sie als Repräsentanten von ganzen Gruppen dienen können. Vielfach haben wir die Autoren selbst reden lassen, weil man sich so oft am leichtesten, auch ohne eingehende Kritik, von der Abgeschmacktheit und Ungeheuerlichkeit der Aufstellungen überzeugen kann. Wo es anging, haben wir die Hypothesen durch Fachmänner, und zwar, wo möglich, durch solche, die nicht auf unserem Standpunkte stehen, widerlegen lassen. Fachmänner mußten wir ausführlich zu Wort kommen lassen, wo es sich um Spezialforschungen handelt, oder die Fragen auf einem wissenschaftlichen Boden sich bewegen, auf dem einem Nichtfachmann kein kompetentes Urteil zusteht. So haben wir insbesondere für die Biologie und Tierpsychologie hervorragende Forscher ausführlich reden lassen. Das betreffende (7.) Kapitel kann zugleich als ein kurzer Abriß der „Psychologie des Tieres“ gelten.

Es könnte auffallen, daß wir bei der Widerlegung des Monismus den von Haeckel, der jetzt so viel Aufsehen erregt, nicht besonders behandelt haben. Nun, wir haben alle Irrtümer Haeckels, welche andere Monisten mit ihm gemein haben, bei der Besprechung ihrer Systeme hinreichend widerlegt: eine eigene wissenschaftliche Kritik ist dieses luftige Phantasiestück nicht wert, eine solche ist auch ganz zwecklos. Die bedeutendsten Philosophen der Gegenwart, obgleich selbst Monisten, sprechen seinen Welträtseln allen wissenschaftlichen Wert ab, Fachmänner zeihen ihn der größten Ignoranz. Und was erwidert er? Er überhäuft diese Männer mit Schmähungen, erklärt sie für Narren und wegen hohen Alters für unzurechnungsfähig. Obgleich er der schwersten Irrtümer überführt wurde, erklärt er, er habe nichts zu verbessern. Was hilft da eine Widerlegung?

Aber die Millionen, welche seine Schriften mit Heißhunger verschlingen? Auch diese wollen nicht belehrt sein. Man sucht nach Gründen für eine so beispiellose Verbreitung der Haeckelschen Schriften. Die Erklärung liegt sehr nahe. Es ist

treffend gesagt worden, daß die Fabiola von Wiseman das erste gute Buch sei, das die Verbreitung der schlechten Bücher gefunden habe. Die Schandromane finden die enorme Verbreitung, weil sie den Leidenschaften schmeicheln. In noch höherem Grade schmeicheln die atheistischen hypothetischen Konstruktionen Haeckels den niedrigsten Leidenschaften: sie rechtfertigen sie „wissenschaftlich“. Wie es also verlorene Mühe wäre, Schandromane im einzelnen zu widerlegen, so wird mit der Widerlegung der unbewiesenen, irrigen, hypothetischen Orakelsprüche Haeckels, des Propheten von Jena, wie ihn Virchow nennt, nichts erreicht.

Die vorliegende Schrift ist zum großen Teile aus früheren Abhandlungen entstanden, in denen wir im Laufe der Jahre jeweilig auftauchende naturphilosophische Spekulationen und neue Forschungen in ihrer Beziehung zur christlichen Weltanschauung dargestellt, beurteilt und, wenn gut begründet, verwendet haben. Dadurch ist es gekommen, daß manches mehrmals gesagt wurde. Aber da im Grunde der Fundamentalirrtum in verschiedener Form wiederkehrt, so muß auch immer dieselbe Antwort gegeben werden. Es gibt Dinge, die man nicht oft und nachdrücklich genug betonen kann: gegenüber den verschiedenen Irrtümern erscheinen sie auch immer in neuer Beleuchtung und unter etwas anderem Gesichtspunkte, so daß die verschiedenen Darstellungen sich gegenseitig zu einem adäquateren Gedanken ergänzen.

Fulda, Ostern 1908.

Der Verfasser.

Inhaltsverzeichnis.

	Seite
Vorrede	III
Erstes Kapitel. Der Ursprung der Welt.	
§ 1. Die Welt ist nicht durch sich	1
§ 2. Der Weltstoff ist nicht aus sich	14
§ 3. Die räumliche Begrenztheit des Weltalls schließt seine Aseitität aus	23
§ 4. Was sagt die Naturwissenschaft über die Ausdehnung des Weltalls?	30
Zweites Kapitel. Der Ursprung des Weltlaufes.	
§ 1. Der Weltgang ist zeitlich begrenzt, und darum die Welt nicht aus sich	56
§ 2. Das Entropiegesetz verlangt die Zeitlichkeit des Weltlaufes	60
§ 3. Einwände gegen das Entropiegesetz	75
§ 4. Die Zeitlichkeit des Weltlaufes folgt aus der Beschaffenheit unseres Sonnensystems	97
§ 5. Folgerungen gegen die Notwendigkeit und Ewigkeit des Weltlaufes	121
§ 6. Der Ursprung der Welt ist nur durch Schöpfung aus nichts erklärlich	137
Drittes Kapitel. Die Bildung des Kosmos.	
§ 1. Atheistische Kosmogonien	154
§ 2. Die Kant-Laplacesche Weltbildungshypothese	185
§ 3. Die Weltbildung ist ohne höhere Intelligenz nicht erklärlich	198
§ 4. Die Bildung des Planetensystems durch Selektion	202
§ 5. Die Entstehung der Weltordnung durch Zufall	225
§ 6. Einwände gegen die Wahrscheinlichkeitsrechnung	231
§ 7. Sinnreiche Zweckmäßigkeit in der Pflanzenwelt	259
§ 8. Teleologie und Kausalität	283
Viertes Kapitel. Der Ursprung des Lebens.	
§ 1. Das Leben kann nicht durch spontane Zeugung entstehen	318
§ 2. Mechanistische Erklärung des Lebens	327
§ 3. Die Beseeltheit der Materie	341
§ 4. Die flüssigen Kristalle	358
§ 5. Welches sind die letzten Träger des Lebens?	366

Fünftes Kapitel. Die Differenzierung der Organismen.

- § 1. Entwicklung und Darwinismus 384

Sechstes Kapitel. Die Pflanze.

- § 1. Das Leben der Pflanze ist kein rein chemisch-physikalischer Prozeß 449
 § 2. Wesentlicher Unterschied zwischen Pflanze und Tier 457
 § 3. Die Pflanzen sind nicht beseelt 460

Siebentes Kapitel. Das Tier.

- § 1. Die Tiere besitzen sinnliche Fähigkeiten 471
 § 2. Die Insekten sind keine bloßen Automaten 479
 § 3. Die Tiere besitzen keine Vernunft 513
 § 4. Die Intelligenz der Ameisen 527
 § 5. Der Hund und sein Verstand 556
 § 6. Der Vogel und sein Leben 570
 § 7. Das Tierexperiment 578
 § 8. Geistesgestörte und denkende Tiere 598
 § 9. Musikalische Tiere 611
 § 10. Was ist das Tier? 620

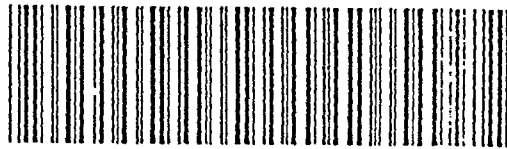
DER KOSMOS.

SEIN URSPRUNG UND SEINE ENTWICKLUNG.

VON

DR. KONSTANTIN GUTBERLET.

Knihovna KTF UK

4 2 0 6 0 2 1 3 4 8

PADERBORN.

DRUCK UND VERLAG VON FERDINAND SCHÖNINGH.

1908.

Vorwort zur zweiten Auflage.

Seit dem ersten Erscheinen dieser Schrift ist der Unterschied zwischen Darwinismus und Deszendenzlehre, den wir schon damals hervorhoben, immer stärker auch in den Kreisen der Fachmänner hervorgetreten und hat sich zum Teil zu einem Gegensatze gestaltet: Die Deszendenz wird als bewiesen, der Darwinismus als unhaltbar, als abgetan, ja als die größte Verirrung des abgelaufenen Jahrhunderts, als die »englische Krankheit«, als im Todeskampfe liegend bezeichnet.¹

Aber die Deszendenz, die Entwicklung selbst wird geradezu als der leitende Gedanke der modernen Philosophie ausgegeben.²

In der Tat bleibt man bei der Entwicklung der Organismen, welche Darwin zunächst ins Auge faßte, nicht stehen, sondern setzt dieselbe als gegeben voraus, um nun auch alles geistige Leben und alle höheren Lebenseinrichtungen evolutionistisch zu erklären; man erachtet es kaum noch eines Beweises bedürftig, daß auch Wissenschaft und Kunst, Sittlichkeit, Religion, Familie und Staat sich aus rohen Anfängen emparentwickelt haben, und geht sofort daran, diese Entwicklung zu beschreiben.

Auf diese höhere Evolution, welche so recht die Entwicklung des »Menschen« bedeutet, haben wir darum in dieser Neubearbeitung das hauptsächlichste Gewicht gelegt. Alle Gebiete des Geistes eingehend zu behandeln, würde zu gar zu speziellen Untersuchungen geführt haben; wir haben darum z. B. die Entwicklung des Staates

¹ Vgl. A. Pauly, Wahres und Falsches in Darwins Lehre. München 1902; E. Donnert, Vom Sterbelager des Darwinismus. Stuttgart 1903. Andere Aussprüche von Fachmännern s. unten S. 231—250.

² Stumpf, Der Entwicklungsgedanke in der gegenwärtigen Philosophie. Leipzig 1900.

Vorwort zur ersten Auflage.

Die vorliegende Schrift bildet den zweiten Teil unseres »Mechanischen Monismus«, insofern sie die mechanisch-monistischen Auffassungen vom Mikrokosmos einer eingehenden Kritik unterzieht, nachdem in jenem früheren Werke diese irrigen Auffassungen in betreff des Makrokosmos einer Beurteilung unterzogen worden. Es könnte also der Titel auch lauten: Der mechanische Monismus, zweiter Band; aus rein äusseren Gründen wurde der Schrift ein neuer Titel gegeben.

Wir haben hier dem kritischen Teile keinen eigenen thetisch-positiven folgen lassen, wie wir dem falschen den wahren Monismus und Beweise für das Dasein Gottes entgegenstellten. Denn hier ist mit der Widerlegung des naturalistischen Ursprungs der Menschheit und ihrer Entwicklung die allein haltbare christliche Auffassung entweder unmittelbar gegeben oder wird in der Kritik vielfach angedeutet. Nachdem einmal die Existenz eines persönlichen Gottes dargetan ist, folgt die von uns verteidigte Auffassung von dem Ursprung und der Entwicklung der körperlichen und geistigen Ausstattung der Menschheit von selbst; es brauchen die entgegenstehenden Irrtümer nur in ihrer Blöße aufgedeckt zu werden. Wo es von besonderer Wichtigkeit war, wie bei dem Ursprunge der Sprache, der Religion, sind wir auch auf die positive Seite der Fragen eingegangen; in manchen Punkten können wir auch auf unser Lehrbuch der Apologetik und der Philosophie, insbesondere auf die Psychologie, verweisen.

Im grossen und ganzen wird unsere Kritik sich als eine Kritik der auf die Menschheit angewandten Entwicklungslehre darstellen: von diesem Gesichtspunkte aus dürfte mancher, der mit der Literatur der Gegenwart nicht vollständig betraut ist, unsere Arbeit für weniger zeitgemäss halten. Man kann nicht selten bei

katholischen Schriftstellern die zuversichtliche Behauptung lesen, der Darwinismus sei überwunden; man deutet in diesem Sinne das Eingehen darwinistischer Zeitschriften wie des ‚Kosmos‘, des ‚Humboldt‘.

Aber viel richtiger urteilte der Redakteur der ersteren Zeitschrift: »Der ‚Kosmos‘ hat seine Aufgabe erfüllt, die Entwicklungslehre ist Gemeingut aller Gebildeten geworden.« — Jedenfalls ist daran so viel wahr, daß man kaum ein naturwissenschaftliches Werk in die Hände bekommt, in welchem nicht die Entwicklungslehre zugrunde gelegt ist. Zum zehnjährigen Todestage Ch. Darwins konnte H. Potonié erklären: »Am 19. April 1882, also nunmehr vor zehn Jahren, ist Charles Darwin gestorben. Die wenigen seiner wissenschaftlichen Gegner aus dem Kreise seiner Zeitgenossen, die es noch gab (wir erinnern an den im vorigen Jahre verstorbenen Quatrefages), sind in diesen zehn Jahren ins Grab gesunken, und unter der neuen Generation der Naturforscher ist ein Gegner der Deszendenztheorie kaum noch möglich.«¹

Nicht nur, daß der darwinistische Jargon, wie Auslese, Anpassung, sich in allen Schriften einbürgert, man versucht im Ernste alle Wissenschaft, Kunst, Religion, Sittlichkeit, Staat, Recht, Familienverhältnisse darwinistisch oder doch entwicklungstheoretisch zu begründen. Wir werden in unserer Kritik Gelegenheit finden, die vorzüglichsten dieser darwinistischen Versuche kennen zu lernen. Hier möge im voraus nur an die eine Tatsache erinnert werden, daß nicht nur die Sozialdemokraten ihre Hirngespinnste auf die Wissenschaft, d. h. auf den Darwinismus zurückführen, sondern sogar ein österreichischer Exminister, Schöffle, mit dem aristokratischen englischen Philosophen Spencer das ganze Staatswesen auf die Auslese gründet.

Fulda, im November 1895.

Der Verfasser.

¹ Naturw. Wochenschr. 1892. Nr. 16: S. 1.

Vorwort zur zweiten Auflage.

Seit dem ersten Erscheinen dieser Schrift ist der Unterschied zwischen Darwinismus und Deszendenzlehre, den wir schon damals hervorhoben, immer stärker auch in den Kreisen der Fachmänner hervorgetreten und hat sich zum Teil zu einem Gegensatze gestaltet: Die Deszendenz wird als bewiesen, der Darwinismus als unhaltbar, als abgetan, ja als die grösste Verirrung des abgelaufenen Jahrhunderts, als die »englische Krankheit«, als im Todeskampfe liegend bezeichnet.¹

Aber die Deszendenz, die Entwicklung selbst wird geradezu als der leitende Gedanke der modernen Philosophie ausgegeben.²

In der Tat bleibt man bei der Entwicklung der Organismen, welche Darwin zunächst ins Auge faßte, nicht stehen, sondern setzt dieselbe als gegeben voraus, um nun auch alles geistige Leben und alle höheren Lebensrichtungen evolutionistisch zu erklären; man erachtet es kaum noch eines Beweises bedürftig, daß auch Wissenschaft und Kunst, Sittlichkeit, Religion, Familie und Staat sich aus rohen Anfängen emparentwickelt haben, und geht sofort daran, diese Entwicklung zu beschreiben.

Auf diese höhere Evolution, welche so recht die Entwicklung des »Menschen« bedeutet, haben wir darum in dieser Neubearbeitung das hauptsächlichste Gewicht gelegt. Alle Gebiete des Geistes eingehend zu behandeln, würde zu gar zu speziellen Untersuchungen geführt haben; wir haben darum z. B. die Entwicklung des Staates

¹ Vgl. A. Pauly, Wahres und Falsches in Darwins Lehre. München 1902; E. Donnert, Vom Sterbelager des Darwinismus. Stuttgart 1903. Andere Aussprüche von Fachmännern s. unten S. 231—250.

² Stumpf, Der Entwicklungsgedanke in der gegenwärtigen Philosophie. Leipzig 1900.

aus dem Hordenwesen, die Entwicklung der Kunst aus dem Spielen der Tiere, die Entwicklung des Kindes auf »psychogenetischem« Wege anderen Schriften zugewiesen und mehr oder weniger ausführlich in »Ethik und Naturrecht«, dem »Kampf um die Seele« behandelt.

Aber auch der Darwinismus ist, wenn auch im Niedergang begriffen, durchaus noch nicht untergegangen: er lebt modifiziert im Neo-Darwinismus fort und hat an A. Weismann einen beredten und geschickten Anwalt.

Darum haben wir die Kritik des spezifischen Darwinismus auch in der neuen Auflage nicht für überflüssig erachtet, dieselbe nur dem gegenwärtigen Stande der Wissenschaft entsprechend modifiziert und ergänzt.

Bei der Kritik haben wir nicht die ganze fast unabsehbare einschlägige Literatur, sondern nur einzelne hervorragende Vertreter der betreffenden Wissenschaft ins Auge gefasst, solche, die wirklich auf Wissenschaft Anspruch machen, ihre Fachwissenschaft und die jetzt herrschenden Anschauungen repräsentieren können. Zu diesen können wir Haeckel nicht rechnen, obgleich gerade sein Evolutionismus augenblicklich das größte Aufsehen erregt und seine »Welträtsel« sozusagen verschlungen werden. Diese Gier findet sich nur bei dem großen gottlosen Haufen, der in der Weltanschauung Haeckels seine Gottlosigkeit und seine schlimmsten Leidenschaften gerechtfertigt findet. Ernste wissenschaftliche Widerlegung ist da ganz nutzlos, ein weites Feld bietet sich hier der Pöplär-Apologik, die auch bereits hier zur rechten Zeit eingegriffen hat.

Wenn selbst atheistische, monistische, darwinistische Gesinnungsgenossen Haeckels dieses ihr *enfant terrible* von ihren Rockschoßen abzuschütteln sich bemühen, wenn ein Mann wie Paulsen erklärt, brennende Schamröte habe sein Gesicht bedeckt bei der Lesung der Welträtsel,¹ dann sind wir einer wissenschaftlichen Widerlegung derselben überhoben.

Fulda, im August 1903.

Der Verfasser.

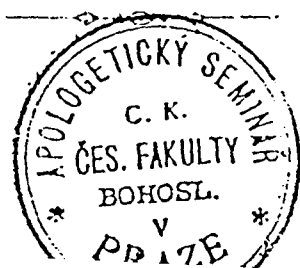
¹ S. auch unten S. 249 f.

Inhaltsverzeichnis.

	Seite
Einleitung	1
Erstes Kapitel. Die Deszendenztheorie auf Logik und Tatsachen geprüft	4
§ 1. Zoologie und Systematik.	6
I. Der geologische Fortschritt	6
II. Der systematische Fortschritt	10
§ 2. Die Tatsachen der Morphologie	11
I. Einheitlicher Organisationsplan	11
II. Die rudimentären Organe	18
§ 3. Die Tatsachen der Klassifikation	24
I. Abstufung der Lebewesen	24
II. Die Sprachdifferenzierung	25
III. Die Übergangsformen	30
§ 4. Die embryologische Beweisgruppe	37
I. Individual- und Stammesentwicklung	37
II. Die embryonalen Rudimente	48
III. Der menschliche Embryo	52
§ 5. Die Tatsachen der Paläontologie	56
I. Die Lücken der geologischen Urkunde	57
II. Die paläontologischen Reihen	75
III. Die Urzeugung	96
§ 6. Die Mimikrie	106
I. Die Mimikrie im Dienste der Deszendenzlehre	106
II. Tatsachen	108
III. Erklärung der Tatsachen	114
§ 7. Der Darwinismus	125
I. Der Kampf ums Dasein	126
II. Der Kampf ums Dasein auf sittlichem Gebiete	139
III. Die Vererbung	146
IV. Die Variabilität	153
§ 8. Darwinismus und Spiritismus	163

	Seite
Zweites Kapitel. Die Abstammung des Menschen	196
§ 1. Stammt der Mensch vom Tiere ab, oder das Tier vom Menschen?	196
§ 2. Der Bau des Menschen als Zeugnis für seine Vergangenheit	213
§ 3. Fachmänner über den Transformismus und die Abstammung des Menschen	231
Drittes Kapitel. Der Urmensch	250
§ 1. Die Menschenaffen	252
I. Lebende Affen	252
II. Ausgestorbene Affen	259
§ 2. Der tertiäre oder der Affenmensch	265
I.	265
II.	267
III.	269
IV. Der Sipka-Kiefer und die Knochenreste von Krapina	271
§ 3. Homo sapiens ferus. Die isolierten Kinder als lebende Typen des Urmenschen	275
I. Tatsachen	273
II. Kritik der Tatsachen	293
III. Folgerungen	297
Viertes Kapitel. Die Züchtung des Seelenlebens	306
§ 1. Die Entstehung des sinnlich-motorischen Apparates	307
§ 2. Die Entwicklung des Farbensinnes	336
§ 3. Die Züchtung der Instinkte	342
§ 4. Die Züchtung der Denkformen und der Wahrheit	352
§ 5. Die Züchtung der Ausdrucksbewegungen	357
Fünftes Kapitel. Über den Ursprung der Sprache	361
§ 1. Verschiedene Hypothesen	363
I. Traditionalistische Erklärung	363
II. Die nativistische Theorie	365
§ 2. Kritik der nativistischen Theorien	368
§ 3. Die empiristischen Sprachbildungstheorien	374
§ 4. Kritik der empiristischen Theorien	376
I. Die Onomatopöie	376
II. Die Sprache der Wilden	380
§ 5. Die synergastische Theorie	388
§ 6. Kann sich der Mensch die Sprache selbst schaffen?	398
I. Schon Kinder bilden sich eine Sprache	399
II. Urteile von Fachmännern	403
§ 7. Lösung der Frage auf theistisch-christlichem Standpunkte	408
Sechstes Kapitel. Ursprung der Familie	411
§ 1. Der ursprüngliche Hetärismus	412
§ 2. Natürliche Begründung der monogamischen Ehe	417
I. Das Schamgefühl	417
II. Die geschlechtliche Liebe	426

	Seite
§ 3. Sind die geschlechtlichen Triebe gezüchtet?	431
§ 4. Geschwister- und Elternliebe	436
§ 5. Auffallende Teleologie in den geschlechtlichen Verhältnissen	442
§ 6. Einwände	445
§ 7. Die Migrationshypothese und die Familie	462
Siebtens Kapitel. Ursprung der Sittlichkeit	474
§ 1. Die sittlichen Vorstellungen der Urmenschen	474
I. Verschiedene Beurteilung der Sittlichkeit der Naturvölker	475
II. Sind die Naturvölker aller sittlichen Vorstellungen bar?	478
III. Es ist falsch, das alle guten Eigenschaften der Naturvölker sittlich indifferent seien	487
IV. Es ist falsch, das alle Motive, welche sittlichem Handeln zu- grunde liegen, dem Naturmenschen fehlen	493
§ 2. Darwinistischer Ursprung der Sittlichkeit	500
§ 3. Erklärung der Allgemeinheit der sittlichen Vorschriften durch natürliche Zuchtwahl	507
§ 4. Die sittlichen Grundsätze sind absolut unveränderlich	510
Achtes Kapitel. Ursprung und Entwicklung der Religion	513
§ 1. Herbert Spencer über den Ursprung der Religion	515
§ 2. Ed. v. Hartmann und die vergleichende Religionswissenschaft	521
I. Haben die Tiere Religion?	522
II. Die religiösen Objekte	530
III. Das religiöse Verhältnis	535
IV. Henotheismus	543
V. Die Moralisierung des religiösen Verhältnisses	553
VI. Der Verfall des Henotheismus	560
VII. Die tragisch-ethische Vertiefung des Henotheismus im Ger- manentum	564
VIII. Der absolute Illusionismus im Buddhismus	576
IX. Hartmanns Urteile über das Christentum. Seine eigene Geistes- religion als letzte Entwicklung des religiösen Bewusstseins	582
§ 3. Max Müller und die vergleichende Sprach- und Religionswissen- schaft I.	591
II. Kritik	601
III. Über Fetischismus	606
IV. Die Entwicklung des Gottesbegriffes bei den Indern	613
V. Kritik	618
VI. Ist Monotheismus ursprünglich?	623
§ 4. Endergebnis	639

Lehrbuch der
Fundamentaltheologie
oder Apologetik

von

Dr Franz Settinger
weiland Professor an der Universität Würzburg

Dritte, neu bearbeitete Auflage

von

Dr Simon Weber
o. ö. Professor der Theologie an der Universität Freiburg i. Br.

Knihovna KTF UK

4 2 0 6 0 2 2 1 5 9

Freiburg im Breisgau
Herdersche Verlagshandlung
1913

Berlin, Karlsruhe, München, Straßburg, Wien, London und St Louis, Mo.

Inhaltsverzeichnis.

	Seite
Vorwort zur ersten Auflage	V
Vorwort zur zweiten Auflage	VI
Vorwort zur dritten Auflage	VII

Einleitung.

Von der Theologie und Apologetik überhaupt.

§ 1. Begriff, Aufgabe, Methode, Einteilung der Theologie	1
§ 2. Apologetik	18
a) Ihr Begriff, ihre Methode und Einteilung	18
b) Geschichte der Apologetik	29

Erster Teil.

Der Beweis der christlichen Religion.

Erstes Buch.

Religion und Offenbarung.

Erster Abschnitt.

Von der Religion überhaupt.

§ 3. Die Voraussetzungen der Religion	43
a) Allgemeines	43
b) Der Gottesbeweis	47
c) Die Geschöpflichkeit der Welt (Monismus, Pantheismus)	53
d) Geistigkeit und Unsterblichkeit der Seele (Materialismus)	58
§ 4. Nähere Bestimmung der Religion	68
§ 5. Ursprung der Religion	87
§ 6. Absolute Notwendigkeit der Religion	91
§ 7. Natürliche — übernatürliche Ordnung	99
§ 8. Nähere Bestimmung der übernatürlichen Ordnung	109
§ 9. Die Anschauung Gottes	111
§ 10. Die Gottesliebe in der natürlichen und übernatürlichen Ordnung	112
§ 11. Natürliche — übernatürliche Religion	114

Zweiter Abschnitt.

Von der geoffenbarten Religion 115

Erste Abhandlung.

Begriff, Möglichkeit und Notwendigkeit der Offenbarung.

§ 12.	Begriff und Einteilung der Offenbarung	116
§ 13.	Die Bekämpfung der übernatürlichen göttlichen Offenbarung	120
	a) Durch den Naturalismus und Deismus	120
	b) Durch den Rationalismus	122
	c) Durch den Semirationalismus	127
§ 14.	Vorbedingungen (oder Möglichkeit) einer unmittelbaren wie mittelbaren, inneren wie äußeren positiven göttlichen Offenbarung	132
§ 15.	Möglichkeit der Offenbarung von Geheimnissen	138
§ 16.	Notwendigkeit der göttlichen Offenbarung	147
§ 17.	Notwendigkeit einer Offenbarung wegen Mangelhaftigkeit der natürlichen Religion und Sittenlehre	158

Zweite Abhandlung.

Von den Kriterien der Offenbarung.

§ 18.	Von den Kriterien der Offenbarung überhaupt	164
§ 19.	Arten der Kriterien	180
§ 20.	Nähere Bestimmung der Kriterien der Offenbarung	187

Dritte Abhandlung.

Von den äußeren Kriterien der Offenbarung insbesondere.

§ 21.	Das Wunder	197
§ 22.	Möglichkeit des Wunders	204
§ 23.	Erkennbarkeit des Wunders	210
§ 24.	Beweiskraft des Wunders	216
§ 25.	Die Weissagung	220
	a) Begriff und Möglichkeit	221
	b) Beweiskraft	223

Zweites Buch.

Von der christlichen Religion.

§ 26.	Gang der Beweisführung	230
-------	----------------------------------	-----

Erster Abschnitt.

Die geschichtliche Tatsache der christlichen Offenbarung.

§ 27.	Das Zeugnis der Kirche	236
	a) Die Natur des Zeugnisses	236
	b) Die Kraft des Zeugnisses	244
§ 28.	Die Urkunden des Neuen Testaments	250
§ 29.	Echtheit, Integrität und Glaubwürdigkeit der Evangelien	255
	a) Die Echtheit und Integrität	255
	b) Die Glaubwürdigkeit (Mythenhypothese)	265
§ 30.	Das Leben Jesu nach dem Zeugnis außerkirchlicher Quellen	271

Zweiter Abschnitt.

Seite

Jesús der Gottgesandte und Gott selbst.

- § 31. Die Erklärungen Jesu über sich selbst 280

Die äußeren Kriterien des Christentums.

Erste Abhandlung.

Der Beweis aus den Weissagungen.

- § 32. Der Alte Bund 286
 § 33. Die messianischen Weissagungen des Alten Bundes 291
 § 34. Die messianischen Typen 305
 § 35. Die Fülle der Zeiten 309
 § 36. Die Messias Hoffnungen zur Zeit Christi und ihre Erfüllung durch ihn 316
 § 37. Die Weissagungen Christi 326

Zweite Abhandlung.

Der Beweis aus den Wundern.

Erstes Glied.

Die Wunder in der Geschichte des Herrn.

- § 38. Wunder, gewirkt durch Christus 329
 § 39. Wunder, vom Vater gewirkt, zur Beglaubigung Christi 335
 § 40. Die Wunder nach Christi Tod, Auferstehung und Himmelfahrt 337

Zweites Glied.

Die Wunder in der Geschichte seiner Kirche . . . . .

- 342
 § 41. Die Göttlichkeit des Christentums, bewiesen aus der Ausbreitung der Kirche 343
 § 42. Die Göttlichkeit des Christentums, bewiesen aus der Erhaltung der Kirche durch alle Jahrhunderte 351
 § 43. Der Beweis aus dem Märtyrertum in der katholischen Kirche 353

Die inneren Kriterien des Christentums.

Dritte Abhandlung . . . . .

- 355
 § 44. Die Person Jesu von Nazareth 356
 § 45. Das Werk Jesu 359

Drittes Buch.

Von den außerschristlichen Religionen . . . . .

366

Erster Abschnitt.

Die heidnischen Religionen überhaupt . . . . .

367

Erste Abhandlung.

Die Religionen der Naturvölker.

- § 46. Die Religionen der reinen Naturvölker 368
 § 47. Übergang von den Naturvölkern zu den Kulturvölkern. Die Religionen in Mexiko und Peru . . . . . 371.

	Seite	
Zweite Abhandlung.		
Die Religionen der Kulturvölker	372	
Erstes Glied.		
Die Religionen des Orients.		
§ 48. Die Religion der Chinesen und Japaner	373	
§ 49. Die Religion der Inder	375	
A. Die Religion der Vedas	376	
B. Der ältere Brahmanismus	378	
C. Der Buddhismus	381	
§ 50. Die Religion der Perser	385	
§ 51. Die Religion der assyrisch-babylonischen Kulturwelt	387	
§ 52. Die Religion der Ägypter	389	
Zweites Glied.		
Die Religionen des Okzidents.		
§ 53. Die Religion der Hellenen	391	
§ 54. Die Religion der Römer	394	
§ 55. Die Religion der Germanen	395	
Zweiter Abschnitt.		
Ursprung und Wesen der heidnischen Religionen.		
§ 56. Das Heidentum als Entartung des religiösen Bewußtseins	396	
Dritter Abschnitt.		
Verhältnis des Heidentums zum Christentum.		
§ 57. Das Heidentum, eine Vorbereitung auf das Christentum	402	
Vierter Abschnitt.		
Die monotheistischen, nichtchristlichen Religionen		405
§ 58. Der Islam	406	
§ 59. Das nachchristliche Judentum	409	
Zweiter Teil.		
Der Beweis der katholischen Religion	413	
Erstes Buch.		
Von der wahren Kirche Christi		416
§ 1. Name und Begriff der Kirche; Gang der Beweisführung	417	
Erster Abschnitt.		
Die gesellschaftliche Institution der Kirche	420	
Erste Abhandlung.		
Von der Kirche als einer übernatürlichen, vollkommenen, von Christus gestifteten Gesellschaft.		
§ 2. Gründung und Bedeutung der Kirche Christi	421	
	428	

	Seite
§ 4. Autorität der Kirche	434
§ 5. Die Mitglieder der Kirche	439
§ 6. Autonomie der Kirche	449

Zweite Abhandlung.

Eigenschaften und Merkmale der Kirche	460
---	-----

Erstes Glied.

Die Eigenschaften der wahren Kirche Christi	460
---	-----

§ 7. Sichtbarkeit der Kirche	461
§ 8. Unvergänglichkeit der Kirche	467
§ 9. Unfehlbarkeit der Kirche	472

Zweites Glied.

Die Merkmale der wahren Kirche Christi.

§ 10. Die Merkmale der wahren Kirche Christi überhaupt	485
§ 11. Die Merkmale der wahren Kirche Christi im einzelnen	489
A. Einheit der Kirche	489
B. Heiligkeit der Kirche	493
C. Katholizität der Kirche	498
D. Apostolizität der Kirche	503
§ 12. Beurteilung der christlichen Bekenntnisse auf Grund der gegebenen Merkmale	510
A. Erscheinung sämtlicher Merkmale an der römisch-katholischen Kirche	511
B. Mangel der Merkmale der wahren Kirche Christi bei den von der römisch-katholischen Kirche abgefallenen Konfessionen	519

Zweiter Abschnitt.

Die hierarchische Konstitution der Kirche	529
---	-----

Erste Abhandlung.

Die kirchliche Hierarchie.

§ 13. Klerus und Laien	530
§ 14. Gliederung der Hierarchie	543

Zweite Abhandlung.

Der kirchliche Primat	549
---------------------------------	-----

Erstes Glied.

Der Primat des heiligen Apostels Petrus.

§ 15. Die Verleihung des Primates an Petrus	552
§ 16. Nähere Bestimmung des dem Apostel Petrus verliehenen Primates	564
§ 17. Der Primat Petri nach den Vätern	570

Zweites Glied.

Der Primat des römischen Papstes als Nachfolgers Petri.

§ 18. Permanenz des Primates in der Kirche	572
§ 19. Der römische Bischof Nachfolger Petri	576
§ 20. Der Beweis aus geschichtlichen Zeugnissen	581

Drittes Glied.

Wesen und Bedeutung des Primates des römischen Papstes	593
--	-----

§ 21. Die Vollgewalt des römischen Papstes	596
--	-----

	Seite
Zweites Buch.	
Von der Glaubensregel	605
Erster Abschnitt.	
Von der unmittelbaren Glaubensregel.	
§ 22. Notwendigkeit und Charakter der unmittelbaren Glaubensregel	607
§ 23. Nähere Begründung der katholischen Glaubensregel aus der Natur des kirchlichen Lehramtes	613
§ 24. Beleuchtung der katholischen Glaubensregel aus dem Wesen der Kirche, des Glaubens und der göttlichen Heilsökonomie überhaupt	614
§ 25. Nachweis der katholischen Glaubensregel aus der Geschichte der Kirche	619
§ 26. Die Glaubensregel im Protestantismus	623
Zweiter Abschnitt.	
Von der mittelbaren Glaubensregel	
Erste Abhandlung.	
Von der Heiligen Schrift	
§ 27. Existenz der Heiligen Schrift	633
§ 28. Inspiration der Heiligen Schrift	634
§ 29. Kanon der Heiligen Schrift	637
§ 30. Erklärung der Heiligen Schrift	648
§ 31. Authentie der Vulgata	653
§ 32. Die Lesung der Heiligen Schrift, besonders in der Landessprache	657
Zweite Abhandlung.	
Von der Überlieferung	
§ 33. Begriff und Wesen der Überlieferung	665
§ 34. Existenz der Überlieferung	666
§ 35. Kriterien für Erkenntnis der echten Überlieferung	669
§ 36. Quellen und Zeugen der Überlieferung	677
Dritter Abschnitt.	
Von den Trägern des unfehlbaren kirchlichen Lehramtes	
§ 37. Die kirchliche Lehrentscheidung überhaupt	686
§ 38. Nähere Bestimmung der Unfehlbarkeit der lehramtlichen Entscheidungen nach ihrem kirchlichen Begriffe	687
Erste Abhandlung.	
Das unfehlbare Lehramt des Apostolischen Stuhles	
§ 39. Der römische Papst als Urheber der unfehlbaren Lehrentscheidung im kirchlichen Lehrbegriffe	692
§ 40. Die Unfehlbarkeit des römischen Papstes im geschichtlichen Glauben der Kirche	694
§ 41. Der apologetische Beweis für die Unfehlbarkeit des römischen Papstes	701
Zweite Abhandlung.	
Die übrigen Träger des unfehlbaren kirchlichen Lehramtes.	
§ 42. Das allgemeine Konzil	718
§ 43. Papst und Konzil in ihrem wechselseitigen Verhältnis	724
§ 44. Mittelbare Träger der kirchlichen Unfehlbarkeit	731

Vierter Abschnitt.

Das Gebiet des unfehlbaren kirchlichen Lehramtes

§ 45. Das katholische Dogma	738
§ 46. Das Gebiet der mittelbar dogmatischen Wahrheiten	742
§ 47. Nähere Bestimmung des Gebietes des unfehlbaren kirchlichen Lehramtes	744
§ 48. Die theologischen Zensuren	750
A. Sätze, welche der Glaubens- und Sittenlehre an sich in verschiedenem Grade widerstreiten	751
B. Sätze, welche wegen ihrer besondern Beziehung zu Gott, den Heiligen und der Kirche verwerflich sind	753

Drittes Buch.

Von dem Verlauf der übernatürlichen Erkenntnis.

Erster Abschnitt.

Von der Eigenart des Glaubens.

§ 49. Die natürliche Erkenntnisweise und der Glaube. Begriff des Glaubens	756
---	-----

Zweiter Abschnitt.

Von den Gegensätzen zur christlichen übernatürlichen Erkenntnis.

Erste Abhandlung.

Die Überspannungen der natürlichen Erkenntnis.

§ 50. Der Ontologismus	759
§ 51. Die Hypothese der angeborenen Ideen	765
§ 52. Das System der absoluten Wissenschaft	767

Zweite Abhandlung.

Die Unterschätzung der natürlichen Erkenntnis — die Skepsis.

Erstes Glied.

Die absolute Skepsis.

§ 53. Begriff und Widerlegung der absoluten Skepsis	771
---	-----

Zweites Glied.

Die bedingte, pseudochristliche Skepsis.

§ 54. Der Traditionalismus	774
§ 55. Die Lehre Lamennais'	778

Dritter Abschnitt.

Von der übernatürlichen Erkenntnis — Glaube . . . . .

Erste Abhandlung.

Der Gegenstand des Glaubens.

§ 56. Der Glaube und dessen Gegenstand überhaupt	782
§ 57. Der göttliche Glaube und sein Gegenstand	787

Zweite Abhandlung.

Das Motiv des Glaubens.

§ 58. Das Motiv des göttlichen Glaubens	793
§ 59. Nähere Bestimmung des Glaubensmotivs	798

	Seite
Dritte Abhandlung.	
Von der Genesis und den Eigenschaften des Glaubens	800
§ 60. Genesis des Glaubens	801
§ 61. Katholischer Glaubensprozeß	805
§ 62. Wesentliche Eigenschaften des Glaubens	808
§ 63. Glaube und Zweifel	817

Vierter Abschnitt.

Von dem Wechselverhältnis zwischen natürlicher und übernatürlicher Erkenntnis — Vernunft und Glaube.	
§ 64. Glaube und Geheimnis	824
§ 65. Würde des Glaubens	828
§ 66. Falsche Freiheit der Wissenschaft	829
§ 67. Einfluß des Glaubens auf die Vernunftwissenschaft	833
§ 68. Die Vernunft im Dienste des Glaubens	836
§ 69. Die Theologie als Glaubenswissenschaft. Fortschritt der Theologie	837
Register	853

DIE
GROSSEN WELTRÄTSEL.
PHILOSOPHIE DER NATUR.

ALLEN DENKENDEN NATURFREUNDEN DARGEBOTEN

VON

TILMANN PESCH S. J.

Halbe Kenntnis der Natur führt von der
Wahrheit ab; gründliche führt zu ihr zurück.

DRITTE, VERBESSERTE AUFLAGE.

ERSTER BAND.

PHILOSOPHISCHE NATURERKLÄRUNG.

Seminár dějepisný
AK. CM. BONGSLOV FAKULTA PEDAG.

fr
L. Josef Kajs
1912

FREIBURG IM BREISGAU.

Allgemeine Inhaltsübersicht.

Erster Band.

Philosophische Naturerklärung.

Einleitung.

Erster Teil. Die Existenzberechtigung einer Naturphilosophie.

1. Naturwissenschaftliche Bedenken.
2. Philosophische Bedenken.
3. Die Existenzberechtigung der alten Naturphilosophie.
4. Die geschichtliche Entwicklung der Naturphilosophie.

Zweiter Teil. Die Naturphilosophie und die Grundbegriffe der Naturwissenschaft.

1. Der Stoff
  - a) als Voraussetzung von Eigenschaften:
  - b) als Träger von Tätigkeiten.
2. Die Kraft.
3. Das Gesetz.
4. Der Zweck.

Dritter Teil. Die Erklärung der Naturdinge im Sinne der modernen Naturphilosophie.

- I. Mechanistische Naturerklärungen.
  1. Der extreme (adynamische) Mechanismus.
  2. Der gemäßigtere (ateleologische) Mechanismus.
  3. Der platonisierende Mechanismus.
- II. Dynamistische Naturerklärungen.
  1. Der gewöhnliche Dynamismus.
  2. Der psychische Dynamismus im besonderen.

Ergänzender Anhang. Die atomistische Erklärung der Naturdinge.

Vierter Teil. Die Erklärung der Naturdinge im Sinne der aristotelischen Naturphilosophie.

1. Die innere Konstitution der Naturkörper.
  2. Die Eigenschaften und Verhältnisse der Naturkörper.
  3. Werden und Vergehen.
  4. Biologie.
  5. Anthropologie.
  6. Ursprung der Naturdinge.
-

Zweiter Band.

Naturphilosophische Weltauffassung.

Fünfter Teil. Die Weltauffassung der modernen Naturphilosophie.

- I. Der kosmische Monismus.
  1. Der pantheistische Monismus.
  2. Der pessimistische Monismus.
  3. Der Naturmonismus.
  4. Widerlegung des (kosmischen) Monismus im allgemeinen.
- II. Der hylistische (mechanistische) Monismus.
  1. Der hylistische Monismus im allgemeinen.
  2. Der hylistische Monismus und der Weltanfang.
  3. Abstammung des Menschen.
  4. Deszendenztheorien.
  5. Der Monismus in seiner Bedeutung für Wissenschaft und Leben.

Sechster Teil. Der Dualismus der peripatetischen Weltauffassung.

1. Gott und sein Verhältnis zur Welt.
  2. Der Mensch in seinem Verhältnis zu Gott.
-

Apologie des Christentums.

Erster Band:

Religion und Offenbarung

von

Dr. Herman Schell,

Professor der Apologetik an der Universität Würzburg.

Paderborn.

Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh.

1902.

Inhaltsübersicht.

	Seite
Vorwort zur ersten Auflage	V—XXIV
1. Ist die Apologetik eine Tendenzwissenschaft?	V
2. Grundforderungen des neuzeitlichen Geistes an die Religionswissenschaft	XII
3. Methoden der Apologetik und deren Kritik	XV
Vorwort zur zweiten Auflage	XXV—XXXIV
Die Forderung der Voraussetzungslosigkeit als Vor- urteilslosigkeit	XXV
Mommsen	XXV
v. Hertling	XXVI
Güttler	XXX
Leumann	XXXI
Lenz	XXXII

I. Teil.

Religionsphilosophie.

§ 1. Begriff und Wesen der Religion	1—17
1. Grundvoraussetzung	1
2. Begriffsbestimmung	2
3. Religiöse Grundwahrheiten	4
4. Grundschwierigkeit. Persönlichkeit und Überweltlichkeit Gottes	6
5. Religion als Gottverählichung und Gottvereinigung	9
6. Religion als Glaube, Gesetz und Gnade	11
7. Natürliche und übernatürliche Religion	12
8. Autorität und Freiheit in der Religion	13
9. Religion als Weltüberwindung, Weltentsagung und Kulturarbeit	16
§ 2. Grund und Ursprung der Religion	17—44
Innerer Entstehungsgrund	18
1. Beweis. Innere Notwendigkeit Gottes für Vernunft und Willen	21
2. Beweis. Aus der innern Begründung der geschichtlichen Religionen	26
3. Beweis. Das Ungenügen der entgegengesetzten Erklärungs- versuche	36
§ 3. Erster Erklärungsversuch. Die fetischistische und animistische Religionserklärung	44—91
Fetischismus	46
Animismus	55

	Seite
1. Beweis. Psychologischer Charakter der Religion. Ursprung und Bedeutung des Seelenbegriffs	60
2. Beweis. Metaphysischer Charakter der Religion	69
3. Beweis. Sittlicher " " "	81
4. Beweis. Geschichtlicher " " "	86
§ 4. Zweiter Erklärungsversuch. Ist die Religion ein Gebilde der dichtenden Phantasie?	92—108
Darlegung	92
Widerlegung	98
1. Beweis. Bedeutung des vorstellenden Denkens	98
2. " Das Idealisieren	103
Das Hypostasieren	106
§ 5. Dritter Erklärungsversuch. Ist die Religion ein Erzeugnis der Furcht?	108—130
Darlegung	108
Widerlegung	112
Die autonome Sittlichkeit und der Gottesbegriff	118
Die Furcht in der reinen und unvollkommenen Religiösität	121
Die religiöse Furcht und die Menschenverehrung	126
§ 6. Vierter Erklärungsversuch. Ist die Religion das Erzeugnis der selbstsüchtigen Begierde?	131—154
Darlegung	131
Widerlegung	137
Naturhaftes Begehren	139
Naturhafter Subjektivismus	141
Eudämonismus und Utilitarismus	143
Partikularismus und Egoismus	146
Das religiöse Ideal des Guten	152
§ 7. Das Gefühl für das Unendliche als die Quelle der Religion	154—210
Darlegung der Gefühlstheorie	154
Begründung der Gefühlstheorie	166
Widerlegung der Gefühlstheorie	171
Widerlegung der für die Gefühlstheorie geltend gemachten Begründung	186

2. Teil.

Offenbarungsphilosophie.

Erster Abschnitt.

Die Vernünftigkeit des Offenbarungsglaubens.

§ 1. Begriff und Wesen der Offenbarung	201—213
Unterschied des Natürlichen und Übernatürlichen	201
Verhältnis des Übernatürlichen zum Natürlichen	203
Begründung des Übernatürlichen	208
Besondere Bestimmungen und Arten des Übernatürlichen	210

	Seite
§ 2. Der religiöse Wert einer göttlichen Offenbarung	214—219
§ 3. Die Möglichkeit einer göttlichen Offenbarung	219—227
§ 4. Bedürfnis und Notwendigkeit einer göttlichen Offenbarung	227—263
Darlegung und Begründung	227
Erster Beweis aus dem Bedürfnis nach einer zuverlässigen religiösen Überzeugung	229
Zweiter, ethischer Beweisgrund	239
Dritter, psychologischer Beweisgrund aus dem Entwick- lungszweck der menschlichen Persönlichkeit	251
Vierter, religionsgeschichtlicher Beweisgrund	259
§ 5. Erkennbarkeit und Kriterien einer göttlichen Offenbarung	263—293
Grundbestimmung	263
Das System der Kriterien	265
Erfordernisse der Kriterien	267
Das Kriterium des Rationalismus	269
Das Kriterium des Protestantismus	270
(Das Zeugnis des Hl. Geistes)	
Innerer Zusammenhang der Kriterien	280

Zweiter Abschnitt.

Das Wunder als Kriterium.

§ 1. Begriff und Art des Wunders	293—303
Begriff	293
Wundertheorien	295
Arten des Wunders	300
§ 2. Möglichkeit des Wunders	303—326
Erster Beweis aus der Welterhabenheit und Transzendenz des Urgrundes	305
Zweiter Beweis aus der Immanenz oder allmächtigen Gegen- wart des Schöpfers in der Welt	310
Das Wunder und die Gesetzmäßigkeit	316
§ 3. Die Erkennbarkeit des Wunders	326—351
1. Einwand gegen die Erkennbarkeit des Wunders durch eigene Erfahrung	327
2. Einwand gegen die Erkennbarkeit des Wunders aus dem Zeugnis anderer	334
§ 4. Beweiskraft, Zweckmäßigkeit und Idee des Wunders	351—373
Beweiskraft	351
Zweckmäßigkeit	358
Idee	370

Dritter Abschnitt.

Die Weissagung als Kriterium.

§ 1. Begriff und Möglichkeit der Weissagung	373—379
Begriff und Arten	373
Möglichkeit. Allwissenheit und Allweisheit	377

	Seite
§ 2. Erkennbarkeit der Weissagung	379—387
Inhalt und Zweck der Weissagung	380
Form und Mittel der Weissagung	384
§ 3. Beweiskraft der Weissagung	387—409
Göttlichkeit des Inhalts	388
Persönliche Gotteswürdigkeit der Propheten	391
Historische, philosophische, relative oder religiöse Wahrheit der Weissagung. Einwand	397
Rousseaus Einwand	405
Dämonische Weissagungen	407
Zweckmäßigkeit der Weissagung	407

Vierter Abschnitt.

Das Geheimnis der übernatürlichen Weisheit
und Heiligkeit.

§ 1. Die Notwendigkeit und Allgemeinheit des Geheimnisses	409—430
1. Erkenntnistheoretischer Einwand	422
2. Religiöser Einwand	425
3. Dogmengeschichtlicher Einwand	428
§ 2. Das Geheimnis der theonomen oder gottbestimmten Sittlichkeit	430—455
1. Das theozentrische Sittlichkeitsideal der gottgehörigen geistigen Persönlichkeit	430
2. Die Theonomie des theistischen Sittlichkeitsideals	439
3. Der theosoterische Gnadencharakter und Seligkeitscharakter des theistischen Sittlichkeitsideals	447
Das Ideal des ewigen Lebens	450
Theologische Probleme und Klarstellungen in Bezug auf spekula- tive Erörterungen mit P. Christian Pesch S. J., P. Janssens O. S. B., Dr. Gloßner und Dr. Braun	456
Religionsphilosophische Grundsätze	464—470
gegen Ed. v. Hartmann und Arthur Drews	464
gegen Fr. Paulsen	467
gegen Gideon Spicker	469
gegen Ernst Haeckel	470

Apologie des Christentums.

Zweiter Band:

Jahwe und Christus

von

Dr. Herman Schell,
Professor der Apologetik an der Universität Würzburg.

Paderborn.

Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh.

1905.

Inhaltsübersicht.

Erster Teil.

Die Göttlichkeit der Offenbarung im Alten und Neuen Bunde.

	Seite
§ 1. Beweis für die Göttlichkeit der Offenbarung	1—5

Erste Beweisführung.

Die übernatürliche Fülle der Weisheit in der biblischen Offenbarung.

Erster Abschnitt.

Der Gottesbegriff der biblischen Religionsentwicklung.

§ 1. Die wissenschaftlichen Gegensätze in der biblischen Religionswissenschaft	5—14
1. Vom Jahweglauben zum Gottesbegriff der dreieinigen Liebe	5
2. Voraussetzungen und Vorurteile	7
3. Einflüsse auf die Weltanschauung	11
§ 2. Religionsgeschichtliche Beweisgründe	14—78
Erster Beweisgrund für den übernatürlichen Offenbarungscharakter des biblischen Gottesbegriffs.	
Der sittliche Gottesglaube als die Überlieferung der patriarchalischen Urzeit	14—20
1. Einzigartigkeit des sittlichen Monotheismus	14
2. Religion der Patriarchen	16
3. Moses und die Propheten	18
Zweiter Beweisgrund.	
Die Jahwereligion als der Schöpfer Israels	20—37
1. Jahwebegriff	20
2. Kritische Bedenken	22
3. Jahwebegriff und ägyptische Religion	26
4. Ursprung Israels durch tatkräftige Erhebung	30
5. Möglichkeit des allgemeinen Verständnisses für den Gottesbegriff der Jahwereligion	32

	Seite
Dritter Beweisgrund.	
Die Jahwereligion im Kampfe mit dem nationalen Geiste Israels	37—46
1. Jahwe nicht nationaler Stammes- und Volksgott	37
2. Die religionsgeschichtliche Bedeutung der Abfallsneigung in Israel	38
3. Dreifache Polemik der Propheten	41
Vierter Beweisgrund.	
Die Vollendung des Jahweglaubens zum dreieinigen Gottesbegriff	46—78
1. Der dreieinige Gottesbegriff	46
2. Die Idee des Engels und Geistes Gottes in der ältesten Jahwereligion	49
3. Religionsphilosophische Bedeutung dieser Idee	54
4. Elohistische und jahwistische Entwicklung	56
5. Gottengel und Engelgeister	60
6. Der Geist Jahwes	63
7. Gottesgeist und Seelenbegriff	65
8. Weltschöpferische Bedeutung des Gottesgeistes	70
9. Die religiöse Bedeutung des dreieinigen Gottesbegriffs	73
§ 3. Religionsphilosophische Beweisgründe	78—119
Die innern Vorzüge des biblischen Gottesbegriffs	78—92
1. Persönlichkeit und Unendlichkeit oder Allvollkommenheit	78
2. Welterhabenheit und Welterfüllung, Transzendenz und Immanenz	80
3. Allursächlichkeit und Heiligkeit	85
§ 4. Kritische Beanstandung des altbiblischen Gottesbegriffs	91—119
1. Einzigkeit. Monolatrie oder Monotheismus?	92
2. Geistigkeit und Heiligkeit	96
3. Unsichtbarkeit und Allgegenwart	97
4. Willkür und Parteilichkeit. Opferkultus	100
5. Verknüpfung der Jahwereligion mit Orten, Bildern und nationalen Trieben	103
6. Jahweglaube und Naturleben	104
7. Jahweglaube und heilige Orte	108
8. Jahweglaube und Kultusheiligtümer	112
9. Jahweglaube und Geisterkult (Totenkult)	117

Zweiter Abschnitt.

Der Vollkommenheitsbegriff und das Sittlich-Gute in der Jahwereligion.

§ 1. Die Jahwereligion als die Religion des hl. Gesetzes	119—134
1. Die religiöse Idee des Gesetzes	119
2. Gesetz des Gottesglaubens	123
3. Gesetz der Gottangehörigkeit	125

	Seite
§ 2. Das biblische Urbild des Guten als die Vereinigung von Gottes-Selbst-Nächstenliebe	134--153
1. Religion der Gottesliebe	134
2. Religion der Selbstvervollkommnung	139
3. Religion der Nächstenliebe	142
§ 3. Die innere Wesenseinheit des Gesetzes und der Allmacht. Die welterschöpfende Allmacht des sittlichen Gesetzes	153--167
1. Religion des weltbegründenden und weltvollendenden Gesetzes	153
2. Vollkommenheitszweck des Sittengesetzes	159
§ 4. Die innere Einheit von Sittlichkeit und Kultus, von Sittlichkeit und Seligkeit	167--182
1. Gesetzeserfüllung als gottgewollter Kultus	167
2. Sittlichkeit und Seligkeit	173

Zweite Beweisführung.

Die übernatürliche Kraft des lebendigmachenden Geistes in der biblischen Offenbarung.

Erster Abschnitt.

Die Inspiration als religionsgeschichtliche Tatsache.

§ 1. Der Vorzug der Inspiration	182—191
1. Kraft und Gnade zum lebendigen Vollzug des Gesetzes	183
2. Wesen der Inspiration in inhaltlicher Hinsicht	183
3. Wesen der Inspiration in formeller Hinsicht	187
4. Religion im Geist und in der Wahrheit	189
§ 2. Die Inspiration und die Bibelkritik	191—210
1. Die Bedenken der Kritik in literarischer Hinsicht	191
2. Die Bedenken der Kritik in inhaltlicher Hinsicht	194
3. Die Bedeutung der Verfasserfrage für die Inspiration. P. v. Hummelauers Theorie	200
§ 3. Die übernatürliche Autorität der biblischen Offenbarungs-urkunden	210—220
1. Heilige Schrift und jüdische Hierarchie	210
2. Jüdische Unterordnung der prophetischen und didaktischen Hl. Schriften unter das Ritualgesetz	212
3. Autoritative Beanstandung einzelner Hl. Schriften. Deuterokanonische Bücher	216
§ 4. Die übernatürliche Anlage und Teleologie der Hl. Schrift	220—232
1. Vom Gesetz des Gottesglaubens zur Weisheit der Gottesgemeinschaft	220
2. Gründe des Inspirationsglaubens in anderen Religionen	228
§ 5. Das Prophetentum als religionsgeschichtliche Tatsache	232—244
1. Wesensvorzug des Prophetentums	232
2. Übernatürlicher Charakter des biblischen Prophetentums	236

	Seite
§ 6. Das Prophetentum und das mosaische Gesetz	244—254
1. Sittlichkeitsbegriff der mosaischen und prophetischen Zeit	244
2. Wesenhafte Heiligkeit Jahwes	245
3. Einfluß der Kulturentwicklung	247
4. Gottverähnlichung als Kultus	248
5. Entwicklung der Gesetzgebung. Hammurabi	251
§ 6a. Der religiöse Charakter des Prophetentums und der Einwand von den unerfüllten Weissagungen	254—263
1. Einwand von den unerfüllten Weissagungen	254
2. Lösung der Schwierigkeit	256
§ 7. Die messianische Weissagung. Positive Widerlegung des Ein- wandes von den unerfüllten Weissagungen	263—277
1. Das messianische Gottesreich	264
2. Die endliche Bekehrung Israels	269
3. Die Eingliederung aller Heidenvölker in das Gottesreich	272
4. Die Idee des Prophetentums	275

Zweiter Teil.

Apologie Christi.

§ 1. Beweisgegenstand und Beweismethode der Apologie Christi	278—283
1. Das christologische Dogma	278
2. Religionswissenschaftliche Kritik der kirchlichen Christo- logie	279
3. Die geschichtliche Erforschung des Selbstbewußtseins Jesu	287

Erster Abschnitt.

Das Selbstbewußtsein Jesu als Messias und Gottessohn.

§ 1. Die Offenbarung des Gottessohnes im messianischen Lebens- werk der Geistestaufe (nach Markus)	283—299
1. Grundgedanke und Prolog des Markusevangeliums	284
2. Gottesreichsverkündigung Jesu	285
3. Gegensatz zur herrschenden Religion	286
4. Das Neue in Jesu Lehre	287
5. Das Messiasgeheimnis	288
6. Gottesreich-Gleichnisse	289
7. Hinrichtung Johannes' des Täufers	291
8. Messiasbekenntnis der Jünger	292
9. Volk und Hierarchie	295
10. Das Leidensopfer	296
§ 2. Der Zusammenhang von messianischer und wesenhafter Gottes- sohnschaft	299—314
1. Der Messiasbegriff	299
2. Innere Einheit des Messias und des Gottessohnes im Markus- prolog	300

Inhaltsübersicht.

IX

	Seite
3. Taufepiphanie	301
4. Der Gottgesandte und der Geistgesalbte	303
5. Einzigartigkeit des Sohnes- und Salbungsbewußtseins Jesu	304
6. Der dreieinige Gottesbegriff als Voraussetzung	306
7. Der Vorwurf der Gotteslästerung	310
§ 3. Die unmittelbaren Aussagen Jesu über sich selbst in den synoptischen Evangelien	314—332
1. Der zwölfjährige Jesusknabe	314
2. Das Tauserlebnis	315
3. Die Versuchung	316
4. Die Frohbotschaft des Gottesreiches	317
5. Die Messiasfrage	319
6. Die Verklärung	321
7. Das Gebet der Gottessohnschaft	322
8. Gottes alleinige Güte	326
9. Die Erklärungen vor der jüdischen Hierarchie	328
10. Voraussetzungen des messianischen Verständnisses	331
§ 4. Die Selbstbezeichnung Jesu als Menschensohn	332—339
1. Alttestamentlicher Gebrauch von Menschensohn	332
2. Sinn des Sprachgebrauches Jesu	333
3. Menschensohn und Gottesknecht	335
4. Der Idealmensch	336
5. Menschensohn und Menschwerdung	338

Zweiter Abschnitt.

Jesus in den Vollkommenheiten des Offenbarungsgottes.

§ 1. Jesus in der Vollkommenheit des Heilsbegründers	339—361
1. Der Lehrer und Gesetzgeber im vollkommensten Sinn	339
2. Der Erlöser	342
3. Der Weltrichter	348
§ 2. Jesus in der Vollkommenheit des religiösen Heilsgutes	352
1. Jesus als Heilsgut	352
2. Jesus als wesentlicher Inhalt des Evangeliums und des Glaubens	353
3. Jesus als Maßstab und Beweggrund der besseren Gerechtigkeit	355
4. Jesus als Lebensbrot und Bräutigam der Seelen	356
§ 3. Die messianische Heiligkeit Jesu	361—403
1. Wesen der Heiligkeit	361
2. Jesu Heiligkeit als Heiligkeit des Weltheilandes	363
3. Erlöserwille und Leidensopfer Jesu	368
4. Die Erlösungslehre Pauli	372
5. Die Erlösungslehre der Apostelgeschichte	380
6. Die Erlösungslehre der Evangelien	385

INDICE DELLE UNITÀ DIDATTICHE

Presentazione	5
1. La credenza in Dio nella scienza delle religioni	9
2. Alla scoperta del Dio nascosto	101
3. La teologia fondamentale e i suoi metodi	147
4. La rivelazione di Dio in Gesù Cristo	191
5. Dai Vangeli al Gesù storico	231
6. Il Gesù storico e il Cristo della fede	259
7. La risurrezione di Cristo	283
8. Il Miracolo	349
9. Tradizione come rivelazione nella storia	389
10. Rivelazione cristiana e religioni non cristiane	419
	443

	Seite
7. Einwände wegen der rücksichtslosen Schroffheit Jesu	391
8. Einwände wegen der Gemütsregungen Jesu	392
9. Einwand wegen der eigenen Erklärung Jesu	401
§ 4. Die messianische Lehrweisheit Jesu	403—407
1. Bedeutung dieses Beweisgrundes	403
2. Ursprünglichkeit der Weisheit Jesu	404
3. Religiöser Charakter der Weisheit Jesu	405
4. Vorzüge der Lehrtätigkeit Jesu	406
§ 5. Das Evangelium von Gottes Vatergüte und der Geistestaufe	407—431
1. Grundgedanke der Gottesverkündigung Jesu	407
2. Neuheit der Gotteserkenntnis Jesu. Gott der Vater und der Paraklet	411
3. Keine Anthropopathie im Gottvaterbegriff	416
4. Beziehung zum dreieinigen Gottesbegriff	424
§ 6. Das Gesetz der vollkommenen Gerechtigkeit und Liebe	431—449
1. Das Evangelium als Gesetz der Vollkommenheit	431
2. Umfang: Wesensvollendung durch Gottverähnlichung	431
3. Religiöse, aszetisch-heroische, charitativ-soziale, kulturell- intellektuelle Vollkommenheitspflege	434
4. Sittlichkeit der subjektiven Gesinnung, der objektiven Tüch- tigkeit, der allumfassenden Liebe und des vollkommenen Geisteslebens	436
5. Das Evangelium als Gesetz der theonomen Sittlichkeit	441
§ 7. Das Evangelium vom Gottesreiche	449—481
1. Das Gottesreich in der Seele	451
2. Das Gottesreich in der Kirche als Heilsanstalt	463
3. Das Gottesreich im Fortschritt der christlichen Kultur	466
4. Das Gottesreich in der Vollendung des Geisteslebens und im Jenseits	473

Dritter Abschnitt.

Die messianische Beglaubigung Jesu.

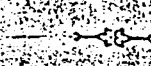
§ 1. Die messianische Berufsweihe Jesu und das Zeugnis Johannes' des Täufers. Vgl. Act. 19, 4.	481—490
1. Die prophetische Lehrverkündigung des Johannes	482
2. Die Messiasfrage des gefangenen Propheten	486
3. Die prophetische Selbständigkeit des Vorläufers	488
4. Johannes und Kaiphas, das aaronitische Priestertum und der Messias	489
§ 2. Die messianische Wundertätigkeit Jesu	490—505
1. Die Wundertätigkeit Jesu als Offenbarung seiner messiani- schen Heiligkeit	490
2. Die Wundertätigkeit Jesu als Überwindung des Bösen und seiner Weltherrschaft nach den vier Evangelien	492

Inhaltsübersicht.

XI

	Seite
3. Grundsätzliche Beanstandung der messianischen Beglaubigung Jesu durch den Wunderbeweis	498
4. Kritische Einwendungen gegen die Wunderberichte der Evangelien	503
§ 3. Die Weissagungen Jesu	505—525
1. Die Vorhersagung seiner Verurteilung und Auferstehung	506
2. Die Vorhersagung des Jüngerschicksals und ihres siegreichen Erfolges in Kampf und Leiden	509
3. Die Ankündigung des messianischen Gottesreiches in Kraft und Herrlichkeit. Die Wiederkunftsweissagung	512
4. Der Einwand, Jesu Wiederkunftsweissagung sei unerfüllt geblieben	516
5. Die Wiederkunftserwartungen im apostolischen Zeitalter	523
§ 4. Die Auferstehung Jesu und das Zeugnis der Urapostel	525—534
1. Die Auferstehung Jesu als ursprünglicher Gegenstand der urapostolischen Verkündigung	525
2. Die Auferstehung Jesu als Grund und Bedingung der urapostolischen Lehrtätigkeit	526
3. Jakobus, der Bruder Jesu, und die Bedeutung seines Zeugnisses	529
4. Die Auferstehungserscheinungen als Offenbarungen des Gottesreiches	530
§ 5. Die Entstehung des zweiten Apostelkreises und das Zeugnis des Apostels Paulus	534—546
1. Der zweite Apostelkreis als Beweis der Auferstehung	534
2. Die Bekehrung Pauli	538
3. Der geistige Erkenntnisinhalt der Bekehrung Pauli	539
4. Der Christusbegriff des Apostels Paulus	542
§ 6. Das Zeugnis des Johannesevangeliums	546—562
1. Der Gottmensch als das Wort der Wahrheit und des Lebens	546
2. Grundsätzliche Übereinstimmung des Johannesevangeliums mit den synoptischen Evangelien	553
3. Gottesbegriff und Gottesreich	556
4. Kein fatalistischer Dualismus	558
5. Kein metaphysischer Dualismus	559
6. Der mystische Symbolismus des Johannesevangeliums	561

Das Vaticanum über den Glaubwürdigkeitsbeweis der göttlichen Offenbarung . . . . . 563—567

Příloha 6

Heinrich Fries

FUNDAMENTAL-
THEOLOGIE

Verlag Styria

Inhalt

Vorwort	11
Einführung	13

ERSTES BUCH GLAUBE UND GLAUBENSWISSENSCHAFT

Erster Teil: GLAUBE

I. Anthropologische Bestimmungen des Glaubens	17
§ 1 <i>Der Glaube als personaler Akt</i>	18
Bedeutung von Glauben 18 – Die Implikate des Glaubens 21 – Der Aussageglaube 22 – Die Glaubwürdigkeit 24 – Die transzendierende Dimension 26	
§ 2 <i>Der Glaube im Horizont der Sinnfrage</i>	27
Bedeutung von Sinn 28 – Erfahrungen von Sinn 29 – Wieso hat der Mensch eine Sinnerfahrung? 31 – Die Frage nach dem Sinnggeber 33	
§ 3 <i>Der philosophische Glaube</i>	37
Immanuel Kant 37 – Karl Jaspers 42	
§ 4 <i>Die Logik der Tat und die Transzendenz – Der Entwurf von Maurice Blondel</i>	46
Die Analyse der Tat 46 – Der Glaube 48	
§ 5 <i>Der Glaube an Gott im Lichte der anthropologischen Bestimmungen des Glaubens</i>	51
II. Theologische Bestimmung des Glaubens als Korrelat der anthropologischen Entwürfe	58
§ 6 <i>Der Glaube im Alten Testament</i>	58
Der Glaube Abrahams 59 – Der Glaube des Volkes Israel 62 – Glaube und Existenz 64 – Das Glaubensbekenntnis 65	
§ 7 <i>Der Glaube im Neuen Testament</i>	67
Die Kontinuität mit dem Alten Testament 67 – Jesus und der Glaube 68 Die Diskontinuität: Der Glaube an Jesus Christus 70 – Der irdische Jesus und der Christus des Glaubens 72 – Das Johannesevangelium 74	
§ 8 <i>Der Glaube als Hören und Sehen</i>	75
Im Alten und Neuen Testament 75 – In der Überlieferung des Ursprungs 78 Rechtes Hören und Sehen 79	
§ 9 <i>Glaube und Bekenntnis</i>	84
Die Zuordnung 84 – Die Funktion des Bekenntnisses 86 – Glaube und Bekenntnis heute 89	

- § 10 *Der Glaube im Zeichen von Lehre, Dogma, Wahrheit und Praxis* .. 91
 Lehre 91 – Dogma 94 – Wahrheiten und Wahrheit 97 – Das Tun der
 Wahrheit: Orthodoxie und Orthopraxis 99

Zweiter Teil:
 GLAUBENSWISSENSCHAFT

- § 11 *Glauben und Verstehen* .. 105
 Der biblische Befund 105 – Pistis und Gnosis als Problem der frühen Kirche 107
 Das Programm der Scholastik 109 – Die Intention der Reformatoren 110
 Glaube und Glaubensverständnis in der Neuzeit 110
- § 12 *Die Glaubenswissenschaft oder die Theologie* .. 114
 Die Wortbedeutung 114 – Theologie als Wissenschaft bei Thomas von
 Aquin 116 – Die Bedeutung dieses Theologiebegriffs 118
- § 13 *Theologie und geschichtliches Denken* .. 121
 Der Bereich der Geschichte 121 – Glaube und Geschichte 122 – Historischer
 Exkurs zur Zuordnung von Theologie und Geschichte 124
- § 14 *Die Theologie in der Wissenschaftsdiskussion der Neuzeit* .. 126
 Der Einwand des Positivismus 126 – Theologie und Existenzphilosophie 127
 Das Problem der Hermeneutik 129 – Die politische Theologie 130
- § 15 *Theologie und Wissenschaftstheorie* .. 133
 Thesen der Wissenschaftstheorie 133 – Begegnung mit der Theologie 135
- § 16 *Theologia Crucifixi* .. 138
 Darstellung 138 – Würdigung 140
- § 17 *Theologie im Plural der Theologien* .. 142
 Theologie im Singular 142 – Die »gute alte Zeit« 144 – Die Veränderung 145
 Der Grund des Wandels 147 – Abschließende Thesen 149

ZWEITES BUCH
 DIE OFFENBARUNG

- § 18 *Zum Begriff der Offenbarung* .. 153

Erster Teil:
 DIE OFFENBARUNGSDIMENSION DER WIRKLICHKEIT

- § 19 *Wirklichkeit und Offenbarung – Offenbarung und Wirklichkeit* .. 157
 Das Offenbarsein 157 – Symbol 158 – Symbol der Transzendenz 159
- § 20 *Das Zeugnis der Religion und der Religionsgeschichte* .. 161
 Hierophanie und Theophanie 161 – Heutiges Weltverständnis 163 – Gott im
 Himmel 165 – Hymne auf die Materie 168
- § 21 *Die Wirklichkeit als Schöpfung* .. 169
 Das Geschaffensein 169 – Die Grundstruktur aller Wirklichkeit 172
- § 22 *Die säkularisierte Welt als Widerspruch zur Welt als Schöpfung und als
 Offenbarung* .. 173
 Zur Begriffsbestimmung 173 – Säkularisierung und Glaube 174 – Säkularisie-
 rung und Säkularismus 178

§ 23	<i>Der Mensch als Offenbarung</i>	180
	Der Mensch als Geschöpf 180 – Der Mensch in seinem Verhalten 181	
§ 24	<i>Die Offenbarungsdimension von Wort und Sprache</i>	184
	Die Sprache und die Wirklichkeit des Menschen 184 – Von Gott sprechen 186 Das Wort »Gott« 188	
§ 25	<i>Das Gewissen</i>	189
	Beschreibung des Gewissens 189 – Die Dialektik des Gewissens 190 – Die Deutung des Gewissens 190 – Andere Deutungen des Gewissens 194 – Über- legungen zu den Gewissensanalysen von Sigmund Freud 197	
§ 26	<i>Die Offenbarungsdimension der Geschichte</i>	199
	Was ist Geschichte? 199 – Geschichte und Offenbarung 200 – Kritische Distanz 205 – Sinn der Geschichte 206	

Zweiter Teil:

DIE BESONDERE, GESCHICHTLICHE OFFENBARUNG ALS GRUND UND HORIZONT DES CHRISTLICHEN GLAUBENS

I.	Die Frage der Möglichkeit dieser Offenbarung	211
§ 27	<i>Der Einspruch gegen die Möglichkeit solcher Offenbarung</i>	211
	Der Einspruch des neuzeitlichen Denkens 211 – Der Einspruch von Karl Jaspers 214	
§ 28	<i>Die Möglichkeit einer besonderen, übernatürlichen Offenbarung als fundamentaltheologisches Problem</i>	219
	Der Mensch als Fragender 219 – Der Sucher des Heils 220 – Das Gewissen 221 Die Religion 221 – Das »übernatürliche Existential« 222	
§ 29	<i>Der Ort einer möglichen besonderen, übernatürlichen Offenbarung</i>	223
	Die Geschichte 224 – Das Wort 225 – Die unbedingte Konkretion 225 – Das Problem der Exklusivität 227	
II.	Die besondere, übernatürliche Offenbarung nach dem Zeugnis ihrer selbst	230
§ 30	<i>Offenbarung im Ursprung</i>	231
	Das Problem 231 – Die Uroffenbarung 233 – Die Bedeutung 234	
§ 31	<i>Die Offenbarung in der Geschichte Israels</i>	236
	Die Vätergeschichte 236 – Das Volk Israel 238 – Das Prophetentum 243	
§ 32	<i>Inhalte der im Alten Testament bezeugten Offenbarung</i>	246
	Der Gott Israels 246 – Der Herr der Geschichte 246 – Der Heilige Israels 247 Der Schöpfer Himmels und der Erde 247 – Der personale Gott 248 – Distanz zur Umwelt 248 – Der Zukunftsaspekt 248	
§ 33	<i>Die im Neuen Testament bezeugte Offenbarung Gottes in Jesus, dem Christus</i>	251
§ 34	<i>Die Offenbarung in Jesus, dem Christus, als Erfüllung</i>	254
	Die Erfüllung im Sinne des Jetzt, des Heute 254 – Die Erfüllung im Sinne des »Hier«, des Ecce 259 – Die Erfüllung alttestamentlicher Offenbarungsinhalte und Offenbarungsbestimmungen 264 – Die Erfüllung der Schöpfungsoffen- barung 267 – Die Offenbarung im Kreuz 268 – Die transzendente Christologie 271	

§ 23	<i>Der Mensch als Offenbarung</i>	180
	Der Mensch als Geschöpf 180 – Der Mensch in seinem Verhalten 181	
§ 24	<i>Die Offenbarungsdimension von Wort und Sprache</i>	184
	Die Sprache und die Wirklichkeit des Menschen 184 – Von Gott sprechen 186 Das Wort »Gott« 188	
§ 25	<i>Das Gewissen</i>	189
	Beschreibung des Gewissens 189 – Die Dialektik des Gewissens 190 – Die Deutung des Gewissens 190 – Andere Deutungen des Gewissens 194 – Über- legungen zu den Gewissensanalysen von Sigmund Freud 197	
§ 26	<i>Die Offenbarungsdimension der Geschichte</i>	199
	Was ist Geschichte? 199 – Geschichte und Offenbarung 200 – Kritische Distanz 205 – Sinn der Geschichte 206	

Zweiter Teil:

DIE BESONDERE, GESCHICHTLICHE OFFENBARUNG
ALS GRUND UND HORIZONT
DES CHRISTLICHEN GLAUBENS

I.	<i>Die Frage der Möglichkeit dieser Offenbarung</i>	211
§ 27	<i>Der Einspruch gegen die Möglichkeit solcher Offenbarung</i>	211
	Der Einspruch des neuzeitlichen Denkens 211 – Der Einspruch von Karl Jaspers 214	
§ 28	<i>Die Möglichkeit einer besonderen, übernatürlichen Offenbarung als fundamentaltheologisches Problem</i>	219
	Der Mensch als Fragender 219 – Der Sucher des Heils 220 – Das Gewissen 221 Die Religion 221 – Das »übernatürliche Existential« 222	
§ 29	<i>Der Ort einer möglichen besonderen, übernatürlichen Offenbarung</i> 223	
	Die Geschichte 224 – Das Wort 225 – Die unbedingte Konkretion 225 – Das Problem der Exklusivität 227	
II.	<i>Die besondere, übernatürliche Offenbarung nach dem Zeugnis ihrer selbst</i> 230	
§ 30	<i>Offenbarung im Ursprung</i>	231
	Das Problem 231 – Die Uroffenbarung 233 – Die Bedeutung 234	
§ 31	<i>Die Offenbarung in der Geschichte Israels</i>	236
	Die Vätergeschichte 236 – Das Volk Israel 238 – Das Prophetentum 243	
§ 32	<i>Inhalte der im Alten Testament bezeugten Offenbarung</i>	246
	Der Gott Israels 246 – Der Herr der Geschichte 246 – Der Heilige Israels 247 Der Schöpfer Himmels und der Erde 247 – Der personale Gott 248 – Distanz zur Umwelt 248 – Der Zukunftsaspekt 248	
§ 33	<i>Die im Neuen Testament bezeugte Offenbarung Gottes in Jesus, dem Christus</i>	251
§ 34	<i>Die Offenbarung in Jesus, dem Christus, als Erfüllung</i>	254
	Die Erfüllung im Sinne des Jetzt, des Heute 254 – Die Erfüllung im Sinne des »Hier«, des Ecce 259 – Die Erfüllung alttestamentlicher Offenbarungsinhalte und Offenbarungsbestimmungen 264 – Die Erfüllung der Schöpfungsoffen- barung 267 – Die Offenbarung im Kreuz 268 – Die transzendente Christologie 271	

- § 35 *Offenbarung als Vollendung* 272
- § 36 *Begründung und Rechtfertigung des Offenbarungsanspruchs –
Das Problem der Glaubwürdigkeit und der Kriterien* 276
Die Frage des Wunders 276 – Das Problem von Glaube und Glaubwürdigkeit
nach dem Zeugnis der Bibel 279 – Einige Einzelthemen 282 – Wunderzeichen
und Glaube 286 – Der Einwand Lessings 290 – Der Realitätsmodus des
Wunders 291
- § 37 *Die Auferstehung (Auferweckung) Jesu von den Toten* 295
Der Sinn der Auferweckungsbotschaft 296 – Die Frage des Auferweckungs-
ereignisses 297 – Theologie der Auferstehung 300

Dritter Teil:

OFFENBARUNG ALS THEMA DER KIRCHLICHEN ÜBERLIEFERUNG
UND DER THEOLOGISCHEN REFLEXION

- § 38 *Offenbarung als Thema von zwei Konzilien* 305
Beitrag und Ergebnis des I. Vatikanischen Konzils 305 – Die Offenbarung als
Thema des II. Vatikanischen Konzils 312

DRITTES BUCH
DIE KIRCHE

- § 39 *Die Kirche als Thema der Fundamentaltheologie* 321

Erster Teil:

DIE HERKUNFT DER KIRCHE AUS DER HERKUNFT DES
GLAUBENS – KIRCHE IM HORIZONT DER OFFENBARUNG

- § 40 *Israel als Gemeinschaft des Glaubens und der Glaubenden* 325
Kirche von Anbeginn 325 – Kirche in Israel 327
- § 41 *Die Organe der Gemeinschaft des Volkes Israel als Glaubensgemein-
schaft* 332
Die Patriarchen 332 – Mose 332 – Die Richter 333 – Die Könige 333
Die Propheten 335 – Die Ältesten 336
- § 42 *Israel und die Kirche* 337
Verschiedene Verhältnisbestimmungen 337 – Der geschichtliche Weg 340
Die Aussagen des II. Vatikanums 344

Zweiter Teil:

JESUS UND DIE KIRCHE

- § 43 *Die Verkündigung Jesu von Gottes Herrschaft und Reich* 347
Was ist das Reich Gottes, das Himmelreich? 348 – Jesu Verkündigung vom
Reich Gottes 350
- § 44 *Die »Naherwartungsaussagen« und das Problem der Kirche* 353
Die Texte der Naherwartung 353 – Versuche der Interpretation 354 – Das
Ergebnis 357

- § 45 *Reich Gottes und Kirche* 360
Deutungen 360 – Das Verhältnis von Reich Gottes und Kirche 363
- § 46 *Kirche und Reich Gottes im Horizont der »Theologie der Hoffnung«* 366
Die Grundthesen 367 – Das Verständnis von Kirche 368 – Würdigung 370
- § 47 *Der historische (irdische) Jesus und die Möglichkeit von Kirche* . . 375
Stiftung der Kirche? 375 – Bestimmende Tatsachen 377 – Die Berufung der Jünger 379 – Die Bestellung der »Zwölf« 380 – Die Berufung des Simon Petrus 382
- § 48 *Das Wort vom Bauen der Kirche* 385
Die Problematik von Mt 16,17–19 385 – Zur Deutung von Mt 16,17–19 386
Der Ertrag 387 – Das Wort von den Schlüsseln des Himmelreiches 389 – Die Worte vom Binden und Lösen 390 – Das Wort von Petrus, dem Hirten 391
Die in Petrus und seinem Dienst gegebene Spannung 392 – Aktuelle Perspektiven 394
- § 49 *Das Abendmahl Jesu und die Kirche* 397
Ursprung des Abendmahls 397 – Gibt es eine Geschichte und eine Entwicklung sowie verschiedene Gestalten des Abendmahls? 399 – Rückfragen 400 – Ergebnis 404

Dritter Teil:

DIE KIRCHE DES CHRISTUS

- § 50 *Die Auferweckung (Auferstehung) Jesu und die Kirche* 407
Die Bedeutung der Auferweckung 407 – Der Taufauftrag 408
- § 51 *Die Kirche als Werk des Geistes* 410
Jesus und der Geist 410 – Wirkungen des Geistes 412 – Zeichen des Geistes heute 414

Vierter Teil:

DIE KIRCHE ALS VERMITTLUNG UND VERGEGENWÄRTIGUNG
DER OFFENBARUNG

- § 52 *Der theologische Ort der Frage nach der Struktur der Kirche* 417
- § 53 *Strukturen der Kirche am Anfang der Kirche* 420
Mißverständnis der Kirche? 420 – Die Urgemeinde 421 – Struktur der Urgemeinde 422 – Die paulinischen Gemeinden 424 – Gegensätzliche Strukturen? 425 – Rein charismatische Gemeinde? 427
- § 54 *Die vielfältige Ausgestaltung des Ursprungs* 429
Das Zeugnis der Apostelgeschichte 430 – Das Zeugnis der Pastoralbriefe 432
Der erste Klemensbrief 435 – Die Briefe des Ignatius von Antiochien 436
Abfall oder Fortschritt? 437
- § 55 *Überlieferung und Nachfolge* 439
Überlieferung des Ursprungs 439 – Gehalt und Gestalt 442 – Die geschichtliche Entwicklung 444 – Der Laie 446
- § 56 *Die Frage des Amtes in der ökumenischen Diskussion der Gegenwart* 448
Zur Methode des ökumenischen Dialogs 448 – Der Stellenwert der Frage 450
Das Dokument »Das geistliche Amt in der Kirche« 451 – Das Problem der apostolischen Sukzession 453 – Konvergenzerklärungen des Ökumenischen Rates der Kirchen 455 – Was heißt Anerkennung? 459

10	
§ 57	<i>Das Papsttum als ökumenische Frage</i> . . . . . 461 Die Fragestellung 461 – Ein Blick in die Geschichte 462 – Die Reformation 465 Die katholische Antwort 468 – Das I. Vatikanum 469 – Das II. Vatikanum 470 Der Dialog mit den orthodoxen Kirchen 471 – Der Dialog mit den Kirchen der Reformation 473 – Der Dialog mit der anglikanischen Kirche 477
§ 58	<i>Das Problem der Unfehlbarkeit</i> . . . . . 480 Das I. Vatikanum 480 – Der Sinn des Konzilstextes 482 – Orientierungs- punkte 484 – Der zeitgeschichtliche Hintergrund 487 – Das II. Vatikanum 488 Das authentische Lehramt 491 – Kritische Fragen 492 – Lehramt und Wort Gottes 494
§ 59	<i>Das kirchliche Lehramt und die Heilige Schrift</i> . . . . . 496 Dogma und Heilige Schrift 497 – Das Lehramt und die Auslegung der Schrift 498 – Autorität über die Schrift? 499 – Die neue Situation 502 – Die Lehre von der Inspiration 505
§ 60	<i>Kirche und Kirchen</i> . . . . . 507 Die »demonstratio catholica« 507 – Die Frage der Kennzeichen 509 – Kirche und Heilsfrage 511 – Die neue Lage durch die Aussagen des II. Vatikanums 513 Die Frage der Gliedschaft 515 – Kirche und Kirchen in neuer Gestalt 519
	Abkürzungen 523
	Anmerkungen 524
	Namenregister 558
	Sachregister 561

Příloha 7

HANDBUCH DER FUNDAMENTAL- THEOLOGIE

HERAUSGEGEBEN VON
WALTER KERN, HERMANN JOSEF POTTMEYER,
MAX SECKLER

HERDER

FREIBURG · BASEL · WIEN

1985 - 1988

HANDBUCH
DER
FUNDAMENTAL-
THEOLOGIE

HERAUSGEGEBEN VON
WALTER KERN, HERMANN JOSEF POTTMEYER,
MAX SECKLER

1

TRAKTAT
RELIGION

MIT BEITRÄGEN VON

PETER ANTES, JOHANN FIGL, ALOIS HALDER,
WALTER KERN, GÜNTER LANCZKOWSKI,
JOSEPH MÖLLER, RICHARD SCHAEFFLER,
MAX SECKLER, JÖRG SPLETT,
AUGUSTINUS KARL WUCHERER-HULDENFELD

HANDBUCH
DER
FUNDAMENTAL-
THEOLOGIE

HERAUSGEGEBEN VON
WALTER KERN, HERMANN JOSEF POTTMEYER,
MAX SECKLER

2

TRAKTAT
OFFENBARUNG

MIT BEITRÄGEN VON

EUGEN BISER, WALTER KERN, MICHAEL KESSLER,
JACOB KREMER, KARL LEHMANN, WERNER LÖSER,
HELMUT MERKLEIN, WOLFHART PANNENBERG,
JOSEF SCHMITZ, MAX SECKLER, HANS WALDENFELS

HANDBUCH
DER
FUNDAMENTAL-
THEOLOGIE

HERAUSGEGEBEN VON
WALTER KERN, HERMANN JOSEF POTTMEYER,
MAX SECKLER

3

TRAKTAT
KIRCHE

MIT BEITRÄGEN VON
VICTOR CONZEMIUS, HEINRICH DÖRING,
HEINRICH FRIES, PETER HÜNERMANN,
MEDARD KEHL, KARL KERTELGE, GERHARD LOHFIN
HERMANN JOSEF POTTMEYER, GIUSEPPE RUGGIER
GERHARD SAUTER, PETER STOCKMEIER

HANDBUCH
DER
FUNDAMENTAL-
THEOLOGIE

HERAUSGEGEBEN VON
WALTER KERN, HERMANN JOSEF POTTMEYER,
MAX SECKLER

4

TRAKTAT
THEOLOGISCHE
ERKENNTNISLEHRE

SCHLUSSTEIL
REFLEXION AUF
FUNDAMENTALTHEOLOGIE

MIT BEITRÄGEN VON

AVERY DULLES, WILHELM GEERLINGS,
WALTER KASPER, WALTER KERN, ERHARD KUNZ,
GERHARD LARCHER, MEINRAD LIMBECK,
PETER NEUNER, OTTO HERMANN PESCH,
HERMANN JOSEF POTTMEYER,
JOHANN REIKERSTORFER, MAX SECKLER,
DIETRICH WIEDERKEHR

FUNDAMENTAL THEOLOGY

Gerald O'Collins, S.J.

Knihovna KTF UK

4 2 0 6 0 0 7 2 1 1

PAULIST PRESS New York / Mahwah

CONTENTS

PREFACE	1
I. FROM THEOLOGY TO FUNDAMENTAL THEOLOGY	5
II. HUMAN EXPERIENCE	32
III. THE DIVINE SELF-COMMUNICATION	53
IV. CHRIST AND NON-CHRISTIANS	114
V. EXPERIENCING THE DIVINE SELF-COMMUNICATION IN FAITH	130
VI. SHARED STATEMENTS OF FAITH	161
VII. TRADITION: THE ECUMENICAL CONVERGENCE AND COMMON CHALLENGE	192
VIII. FINDING THE TRADITION WITHIN THE TRADITIONS	208
IX. THE INSPIRED EXPRESSION OF FOUNDATIONAL REVELATION	225
X. "CANONIZING" AND INTERPRETING THE SCRIPTURES	242
A PERSONAL EPILOGUE	260
NOTES	265
INDEX OF NAMES	279

Příloha 9

CARLO SKALICKY

TEOLOGIA
FONDAMENTALE

ISTITUTO SUPERIORE DI TEOLOGIA A DISTANZA
PONTIFICIA UNIVERSITÀ LATERANENSE

1987

INDICE DELLE UNITÀ DIDATTICHE

Presentazione	5
1. La credenza in Dio nella scienza delle religioni	9
2. Alla scoperta del Dio nascosto	101
3. La teologia fondamentale e i suoi metodi	147
4. La rivelazione di Dio in Gesù Cristo	191
5. Dai Vangeli al Gesù storico	231
6. Il Gesù storico e il Cristo della fede	259
7. La risurrezione di Cristo	283
8. Il Miracolo	349
9. Tradizione come rivelazione nella storia	389
10. Rivelazione cristiana e religioni non cristiane	419

KONTEXTOVÁ
FUNDAMENTÁLNÍ
TEOLOGIE

HANS WALDENFELS

VYŠEHRA
PRAHA 2000

OBSAH

Předmluva k českému vydání	19
Úvod: „Kontextová fundamentální teologie“	20
1. „Kontextová“	20
2. Program	21
3. Eliptické pole napětí	23
4. Reflektující tázání	25
5. K lokalizaci díla	29
6. Ke struktuře knihy	31
7. K novému vydání	33
Kontextová fundamentální teologie v grafickém znázornění	34

DÍL I TEOLOGIE A JEJÍ KONTEXT

Kapitola 1 NÁROK KŘESŤANSTVÍ

1. „Teologie“ jako řeč o Bohu	37
2. „Teologie“ jako křesťanská řeč o Bohu	40
3. Specifičnost křesťanství	42
4. „Základní věta“ dnešní teologie	45
5. Od řeči Boha k řeči o Bohu	47

Kapitola 2 NÁROK PROTI ODPORU

1. Křesťanství a jiná náboženství	50
a) Odpor proti absolutnímu nároku křesťanství	51
b) Odpor jiných náboženství	52
Židovství (52) – Islám (52) – Hinduismus (53) – Buddhismus (55)	
2. Křesťanství a ateismus	57
a) Text o ateismu v pastorální konstituci „Gaudium et spes“	57

c) Fundament a princip.....	107
d) Průběžná bilance.....	109
2. Kontextová fundamentální teologie: perspektiva a obor	110

Díl II

ZÁKLAD: „BŮH MLUVÍ“

Kapitola 1

BŮH – SLOVO

1. Slovo „Bůh“	117
2. Bůh Ježíše z Nazareta	120
a) Bůh otců	121
Bůh Stvořitel (121) – Bůh otců (121) – Pojmenování Boha (122)	
b) Jahve, Bůh Ježíšův	124
aa) „Říkejte: Otče!“ (Lk 11,2)	125
bb) „Dříve než se Abrahám narodil, já jsem“ (Jan 8,58).....	126
3. „Boží slovo“.....	128
a) Starozákonní důrazy	129
Noetická složka (130) – Dynamická složka (130) – Slovo Stvořitele (130) – Slovo smlouvy (131) – Slovo proroků (132)	
b) Ježíš Kristus jako Boží Logos	133
4. Boží obraz a zákaz zobrazování	134
a) Boží obraz.....	135
Ve Starém zákoně (135) – V Novém zákoně (135)	
b) Zákaz zobrazování.....	137

Kapitola 2

DNEŠNÍ KONTEXT OTÁZKY PO BOHU

1. Otázka po Bohu.....	140
2. Náboženství.....	141
Chápání náboženství (142) – Formy víry v Boha (143)	
3. Bůh ve světových náboženstvích.....	145
Islám (145) – Hinduismus (147) – Buddhismus (149)	

4. Absence Boha	150
a) Analytický agnosticismus.....	152
b) Aporeticko-enigmatický agnosticismus	155
5. Popírání Boha.....	156
a) Argumentační popírání Boha	156
aa) Ve jménu přírody	158
bb) Ve jménu člověka.....	158
cc) Teologický motiv	160
b) Praktické popírání Boha	162

Kapitola 3

PŘÍSTUPY K BOHU

1. „Cesty“ k Bohu	164
2. „Promyšlení“ Boha	166
a) Anselm z Canterbury: „Aliquid quo maius cogitari nequit“	166
b) Tomáš Akvinský: „Quinque viae“	168
3. „Dokazování“ Boha	171
a) Descartes: Protože existuji já, existuje i Bůh.....	171
b) Pascal: „Bůh Ježíše Krista“	173
4. „Zakoušení“ Boha	175
a) Transcendentálněteologický přístup	176
aa) „Transcendentální“	176
bb) Transcendentální zkušenost Boha.....	177
b) Dějinněteologický přístup	182
aa) „Zkušenost“.....	183
bb) Historická zkušenost s Bohem.....	187
Dvě základní zkušenosti (188) – Otázka smyslu (189)	
cc) Exkurs: Poslední odůvodnění a otázka smyslu	192
c) Znamení.....	193
aa) Židovský národ: „Znamení pro národy“	193
Záhada (194) – Identita (194) – Vzpomínka na Boha (195) – Zaslíbení (196)	
bb) „Znamení a zázraky“	197
K biblickému chápání (198) – Aporetika (199) – Proces objevování (201) – Dnešní východiska (205)	

Kapitola 4
BOŽÍ ZJEVENÍ

1. „Zjevení“	207
a) Předběžná úvaha	207
b) Zjevení a estetika	209
c) Zjevení a apokalyptika	211
d) Zjevení a osvícenství	214
e) Zjevení a různá zjevení	217
2. „Zjevení“ v „Dei Verbum“, 1. kapitola	221
a) Zjevení jako setkání Boha a člověka	222
Text (222) – Setkání a sdělení (222) – Slova a činy (223)	
b) Zjevení jako dějiny spásné Boží náklonnosti	224
Text (224) – Zjevení a spása (224) – Zjevení a stvoření (225) – Konkrétní dějiny (226) – Zvláštní dějiny spásy (227)	
c) Zjevení jako sebesdělení Boha v Ježíši Kristu	228
Text (228) – Zjevující Bůh (229) – Ježíš Kristus, Zjevitel a Zjevení (229)	

Díl III
CESTA: „SKRZE KRISTA, NAŠEHO PÁNA“

Kapitola 1
JEŽÍŠ KRISTUS PROSTŘEDNÍK

1. Liturgická struktura modlitby	233
2. Biblický základ	235
3. Nauka církve	238
4. Nárok křesťanství na absolutnost	240
a) Ke vzniku problému	240
aa) Hegel: „Absolutní náboženství“	241
bb) Troeltsch: „Absolutnost křesťanství“	242
b) „Absolutní“	245
c) Absolutnost v křesťanském pojetí	247

Kapitola 2
DNEŠNÍ KONTEXT OTÁZKY PO JEŽÍŠOVI

1. Otázka po Ježíšovi	250
a) Stanoviska.....	251
Christologie shora (251) – zdola (251) – zevnitř (253) – zvenčí (253)	
b) Postoj.....	254
2. Zájem o Ježíše mimo křesťanství.....	256
a) Ježíš filosofů.....	257
aa) Jaspers: Směrodatný člověk.....	257
bb) Bloch: Syn člověka	259
cc) Machovec: „Ježíš pro ateisty“	261
dd) Kolakowski: Na straně bláznů?	262
b) Ježíš Židů.....	264
aa) Buber: Velký bratr.....	264
bb) Ben-Chorin: „Bratr Ježíš“	266
cc) Lapide: „Nezařaditelnost“	268
c) Ježíš ve světových náboženstvích	270
aa) Ježíš v Koránu.....	271
Texty (271) – Mekkánská christologie (271) – Medinská christologie (272)	
bb) Ježíš hindů.....	275
Historický Ježíš (275) – Prostředník (276) – Rezonance (280)	
cc) Ježíš a Buddha	282

Kapitola 3
PŘÍSTUPY K JEŽÍŠI KRISTU

1. Velikonoční perspektiva.....	286
2. Otázka po Ježíšově životě.....	291
a) Ztroskotaná?	291
b) Nutná?	293
c) Možná?	295
d) Chronologický dobově dějinný rámeček	297
aa) Ke vzniku a chronologii biblických pramenů o Ježíšovi.....	297
bb) K chronologii Ježíšova života.....	299

cc) K Ježíšovu prostředí.....	300
Saduceové (301) – Farizeové (301) – Zélóti (301)	
– Esejci (301)	
3. Momenty Ježíšova života.....	302
a) Ježíšova zvěst o Božím království	302
b) Ježíšova moc.....	306
aa) Ježíšovy činy	307
„Ipsissima facta“ (307) – Ježíšovy činy	
eschatologicky (309) – soteriologicky (309)	
– christologicky (310)	
bb) Ježíš a Zákon	311
Názory (312) – Odmítnutí Zákona? (313)	
– Zpřísnění Zákona? (314)	
cc) Ježíšův vztah k Bohu	315
„Abba“ (316) – Soud a odpuštění (316) – „Syn“ (317)	
c) Ježíš a jeho smrt	319
aa) Ježíšovo očekávání smrti	320
bb) Ježíšovo chápání smrti	322
4. Vzkříšení Ježíše.....	326
a) Spory o velikonoční víru	328
aa) Fáze 1.1: Bultmann: Kříž jako událost spásy	329
bb) Fáze 1.2: Marxsen: Ježíšova „věc“	332
cc) Fáze 2: Rekonstrukce.....	334
dd) Fáze 3: „Zmrtvýchvstání“ s otazníky	336
Lüdemannův pokus (336) – Verweyen	
a velikonoční víra (338)	
b) Hermeneutická otázka	340
c) Biblické přístupy	343
aa) Stav textů	343
bb) Formule vyznání	343
„Vzkříšení z mrtvých“ (344) – „Vyvýšení“ (345)	
– Výsostné tituly (346)	
cc) Nejstarší svědectví	347
1 Kor 15,3b-8 (347) – „Zjevení“ (349)	
dd) Tradice vyprávění	350
Prázdný hrob (350) – Kristova zjevení (353)	

Kapitola 4
NÁSLEDOVÁNÍ KRISTA

1. Účednictví před Velikonocemi.....	356
a) Povolání.....	356
b) Obrácení.....	357
c) Poslání.....	358
2. Účednictví po Velikonocích.....	360
a) Solidarita a následování.....	360
b) Shromáždění, vyslání a dosvědčování.....	361

Díl IV
MÍSTO: „VE SPOLEČENSTVÍ CÍRKVE“

Kapitola 1
VÍRA A SPOLEČENSTVÍ VÍRY

1. Víra.....	367
a) Starý zákon.....	368
aa) „Amen“.....	368
bb) „Skála“.....	368
cc) Různé situace a způsoby víry.....	370
Abrahám, „otec věřících“ (370) – Mojžíš, osvoboditel (371) – Proroci (372)	
b) Nový zákon.....	373
aa) Slovník a gramatika.....	373
bb) Ježíšova víra a víra v Ježíše.....	375
c) „Credo“.....	378
aa) Vyznání víry.....	378
bb) „Vždy současná podoba“ víry.....	379
cc) Chápání víry v „Dei verbum“, čl. 5.....	380
Text (381) – Kontext (381) – Důrazy (382)	
2. Společenství víry.....	384
a) Církev.....	385
aa) Slovo.....	385
bb) Shromáždění, místní církve, univerzální církve.....	385
cc) Podstatné znaky.....	386
b) Společenství následování.....	387

aa) Jednota	388
bb) Apoštolskost	389
Apoštolové (390) – Identita na základě svědectví (391)	
– Apoštolská posloupnost (392)	
c) Univerzální znamení spásy.....	393
aa) Svatost.....	394
Svatá (394) – „Mimo Slovo“ (396)	
– „Communio sanctorum (397)	
bb) Katolicita.....	398

Kapitola 2

DNEŠNÍ KONTEXT VÍRY A SPOLEČENSTVÍ VÍRY

1. Vědění místo víry	400
a) K jazykovému chápání „víry“	400
b) Vědění jako horizont víry	401
aa) Gnóze a víra	401
bb) Autoritativní víra a vědění	403
Dvojí cesta poznání (404) – Osoba a věc (405)	
c) Překonání napětí mezi věděním a vírou.....	406
aa) „Ignoramus, ignorabimus“	407
Fiduciální víra (407) – Agnostické odřikání(409)	
– Meditativně-mystické ponoření (410)	
bb) Nevíra.....	413
Monologické sebepojetí (413)	
– „Simul fidelis et infidelis“ (414)	
2. Zkušenost s církví zvenčí.....	415
a) „Být křesťanem bez rozhodnutí“	416
b) Neztotožnění se s církví	417
c) Církev jako společensko-historická danost.....	418
aa) Stanoviska	419
bb) „Církev“	420
cc) Ke společenskému významu církve.....	421
Kulturní faktor (421) – Mocenský faktor (421)	
– Morální autorita (422)	
d) Zátěž ztracené jednoty.....	422
Mnohá křesťanství a mnohé církve (423) – Víra	
v horizontu pluralismu (423)	

Kapitola 3
PŘÍSTUPY K VÍŘE VE SPOLEČENSTVÍ VÍRY

1. Ježíš a církev	425
a) Jakou církev chtěl Ježíš?	426
aa) Se vztahem k Izraeli, ale bez omezení na Izrael	427
bb) Následovat a být znamením	428
b) Povelikonoční kontinuita	429
aa) Trvalá identita	430
„Věrnost Ježíšovi“ (430) – Nový Boží lid (431)	
– Duchem naplněné „spolužití“ (432) – „Boží lid“	
v „Lumen gentium“ (433)	
bb) Povelikonoční transformace	434
Poselství o Království a evangelium Ježíše Krista (434)	
– Re-prezentace Ježíše a přítomnost	
Kristova Ducha (435)	
2. Kristovo společenství	438
a) Společenství cesty	440
aa) Cesta	440
Širší kontext (441) – Užší kontext (441)	
– K výkladu Jan 14,6 (441)	
bb) Společenství na cestě	443
Cesta a učení (443) – „Be-weg-ung“ (443)	
– Následování a cesta (444)	
cc) Pastýři	445
b) Společenství pravdy	446
aa) Pravda	446
Standardní formule (447) – Biblicky (448)	
bb) Svazek věrnosti	450
Pravda a učení (451) – Společenství vyprávění (452)	
cc) Proroci a učitelé	454
c) Společenství života	457
aa) Život	457
bb) Tělo Kristovo	459
„Lumen gentium“ čl. 7 (460) – Teologický výklad (461)	
– Různá společenství života (462)	

cc) Kněz	463
d) Znovu společenství víry	466
aa) K ambivalenci viditelnosti a neviditelnosti	466
bb) Duch a instituce	468
Instituce (469) – Religiozita a církevnost (470)	
– Svoboda a právo (471)	
cc) Úřad a charizma	473
Úřad jako diakonie a charizma (474) – Struktura	
úřadů (476) – Základní ekumenický	
problém (479) – Episkopát a primát (481)	

Kapitola 4 CÍRKEV A SVĚT

1. Církev a synagoga	489
a) Nevypovězená smlouva	489
b) Dialog s těmi, kdo přežili	492
2. Církev a jiná náboženství	494
a) Dialog jako respekt před cizí subjektivostí	495
b) Ke vzájemnému hodnocení náboženství	497
c) Spása pro všechny	498
aa) Exkluzivismus	498
„Extra Ecclesiam nulla salus“ (498) – „Extra	
Christum nulla salus (499)	
bb) Inkluzivismus	500
„Votum Ecclesiae“ (500) – „Anonymní křesťanství“ (501)	
cc) Pluralismus	503
Filosofické předpoklady (504) – Trvající christologická	
otázka (505)	
3. Církev a moderní svět	506
a) Život a přežití	506
b) Spravedlnost a mír	507
c) Svoboda a naplňování smyslu	510

Díl V
POZNÁNÍ: „VE SVĚTLE EVANGELIA“

Kapitola 1
POZNÁNÍ VÍRY

1. Poznání a zájem	517
2. „Ve světle evangelia“	519
a) Korelace.....	520
b) Korelace a konkurence	521
c) „Světlo evangelia“	521
d) „Fides qua“ a „fides quae“	524
3. Otázka po Božím slově v lidském slově.....	525

Kapitola 2
BOŽÍ SLOVO V LIDSKÉM SLOVĚ

1. Pramen	527
Text (527) – Horizont otázek (527) – Vysvětlení textu (529)	
2. V lidském slově.....	530
a) Ještě jednou „Boží slovo“	530
b) Ježíš a Boží slovo	531
Ježíš posluchač Slova (532) – Ježíšovo Písmo svaté (532)	
c) Boží slovo christocentricky	534
Předchozí slovo (534) – Ježíšovo Boží slovo (534)	
– Následné slovo (534)	
3. Zapsání Božího slova.....	536
a) Kánon	536
aa) Starý zákon.....	537
Židovský kánon (537) – Křesťanský kánon (539)	
bb) Nový zákon	540
Momenty vzniku kánonu (540) – Starý a Nový zákon (542)	
b) Inspirace	544
aa) Biblické kořeny	545
Starý zákon (545) – Nový zákon (545)	
bb) Církevní nauka	547
První vatikánium (547) – Druhé vatikánium (548)	

cc) Teze Karla Rahnera	549
dd) Novější úvahy	551

Kapitola 3 TRADICE

1. Pojem	553
a) Antropologicky	553
b) Biblicky	554
c) Z hlediska učitelského úřadu	556
aa) Tridentinum	556
bb) Druhé vatikánium	557
d) Kladení otázek	559
2. Fáze procesu tradice	560
a) Prvotní křesťanství	561
b) Doba Otců	562
c) Středověk	563
d) Doba reformace	564
e) Evropsko-křesťanský novověk	565
f) Pokřesťanská moderna	567
3. Aspekty procesu porozumění	568
a) „Loci theologici“	569
b) Vztahy napětí	569
aa) Analýza společnosti	571
Společnost (571) – Občanská společnost (571) – Kritika společnosti (572) – Společenská analýza a teologie (573)	
bb) Biblická hermeneutika	573
Pohled zevnitř (574) – Pohled zvenčí (575)	
cc) Kérygma a dogma	578
Kérygma (578) – Dogma (580) – Jazykové bariéry (582) – Dogmatická výpověď (582) – Jazykové formy (584)	
4. Autorita	584
a) Autorita a poznání	585
aa) K dějinám pojmu	585
bb) Autorita a moc	586
cc) Rehabilitace autority	587
H.- G. Gadamer (587) – M. Horkheimer (588)	

dd) Autorita a konsenzus.....	589
b) K autoritě Božího lidu	590
aa) Boží lid jako subjekt	590
bb) „Sensus fidei“ – „consensus fidelium“.....	592
c) Učitel'ský úřad církve	594
aa) K dějinám problému	595
Identita (595) – Instance pravdy (595) – Závaznost (596)	
bb) K nauce 2. vatikánského koncilu	597
Neomylnost církve (598) – Kolegium biskupů (599)	
– Neomylný učitel'ský úřad (600) – Učitel'ský úřad	
pod Božím slovem (605)	
cc) Teologie a učitel'ský úřad	606
Napjatá situace teologů (606) – Delegační model (607)	
– Kooperační model (608) – Naděje teologů (610)	

Kapitola 4 „NA TVÉ SLOVO“

1. „Tvé slovo“	614
2. Sázka: Všechno, nebo nic	615
3. „Vyprávět příběhy“	616
4. „Prorocká odpověď“	616
5. „Zůstávat ve Slově“	617
6. „Ti, kteří jsou na cestě“	618
7. „Skryti v bezpečí uprostřed nesmyslnosti světa“	620
8. „Ty snímáš vinu“	620
9. „Ty“	624
Literatura	626
Seznam zkratk	657

Das Christentum und die monistische Religion

Werner M.

7 Monistická církev

To, co následuje, chce jen nabídnout návrhy pro budoucnost. K pěstění a uplatnění náboženského citu je žádoucí církev a její společenství.

Všude a vždy dokáže zbožný člověk pozvednout svou duši k Bohu, v samotě tiché komůrky i ve volné přírodě. Všude a vždy dokáže sloužit lidstvu. Přesto však mu zůstává, hluboká potřeba na zvláštním posvěceném místě tam, kde se cítí povznesen nad všednodenností života, zbožně spolu s mnohými zbožnými v odpovídající slavnostnosti projevovat své posvátné pocity.

Není však potřebné jen místo k pobožnostem, ale především obec: určité, v základních názorech jednotné společenství. Není jen společenstvím k podpoře do nitra usměrněné víry jednotlivce, ale společenstvím, které si bere za své úkoly sjednocujícího lidství, společenství víry, názoru a činu.

Jejím vedoucím a rádcem, vychovatelem její mládeže je duchovní. Jaké vyznání má tato nová církev mít? Může mít jen jeden článek víry: Věřím v Boha a jeden článek. vůle: chci soucitit s ostatními lidmi a tento soucit uskutečňovat podle svých sil. Víra v Boha a láska k lidem, to je tedy celé vyznání. Protože v novém náboženství není víra v Boha vírou v jednoho Boha, tedy monoteistickou, ale tvrdí Bůh není mimo vesmír a nad ním, ale silou a mocí, která svým působením ve vesmíru vytváří jednotu světa: vše zahrnující – vše udržující duch – světový duch, proto je nové náboženství monistické tj. spočívající na jednotě. V kterýchkoli zemích budou zřizovány nové chrámy a církevní obce, ať je zakládá kdokoli, ke všem platí tato výzva: Sjednot'te se! Jen ve spojení všech monistů leží spása! Jako neexistuje nějaký národní Bůh, nemůže existovat národní náboženství, národní církev.

Pro velkou věc lidstva ať hlasatele nového náboženství a zakladatele nových chrámů u kteréhokoli národa svou osobou ustoupí do pozadí.

Plná svoboda a samostatnost jednotlivých národních a zemských církví co se týče jednotlivostí nauky, stanov, církevních zařízení a zvyků zajišťuje nutnou volnost ducha a je zárukou zdravého růstu církve. Žádná oddělená společenstva, která by svou naukou sešněrovala ducha do svěrací kazajky. Svoboda dovnitř, jednota navenek!

Všechny jednotlivé monistické církve se musí spojit v jeden svazek.

Jen v přísně jednotném a přitom pevném uspořádání může monistická církev vítězně obstát v duchovním boji proti silným církevním mocnostem, které nyní ovládají svět. Jen tak může být jednotícím svazkem lidí přes země a národy, rasy a jazyky, jen tak výchovnou institucí pro lidské pokolení.

Oficiální církevní úkony

Zvláště důležité úkony si přeje člověk právem zažívat zvláštním způsobem a za zvláštních podmínek, ať už proto, že tím chce dát i navenek najevo důležitost toho úkonu, nebo aby důstojností formy bylo navozeno rozpoložení odpovídající onomu úkonu.

Proto podrží i nová církevní svěcení dítěte (nyní křest), mládeže (nyní konfirmace resp. biřmování), manželství (sňatek) a zemřelého (pohřeb).

Místo křtu by mohlo vkládání rukou duchovního být symbolickým gestem pro přijetí malého světového občánka do církevního společenství jeho rodičů.

Kde však najde kazatel náhradu za Bibli? Tu si vzpomínám na Goethova slova: „ Ty neshledáváš nic krásnějšího než evangelium, já však shledávám tisíc starých i nových listů napsaných, od Bohem omilostněných lidí stejně krásnými a lidstvu prospěšnými a nezbytnými“. A když Goethe mluví na jiném místě o nepomíjející mravní velikosti evangelií, tak platí i pro mravní jádro evangelia tato slova: přijímat hlásání lásky k lidem. Nebo ať i z Bible vybírá duchovní to co je ještě dnes pravdivé.

S kázáním ať spojí molitbu. Molitba překonává vášně, potlačuje zoufalství, povzbuzuje, naplňuje nadějí a posiluje vůli. Je sice myslitelná víra v Boha bez osobního odvolání se Boha, dokonce i největších strastech. Ale to je dáno jen několika málo silným duším, jejichž nejhlubší nitro zalévá neotřesitelná důvěra v poslední moc světa a úcta k ní.

Slavení nedělí a svátků

Slavnostní dny pobožností zůstávají jako dříve neděle. Hlavní svátky: vánoce, velikonoce, letnice se budou slavit nadále. Tyto svátky slavili naši předkové už dávno předtím, než tu bylo křesťanství.

Dávno před Kristem byla neděle u starých Egyptanů a později ve společnostech perského boha slunce Mitry svatým dnem.

Skutečný den Kristova narození není znám. Jeho dnešní oslava spočívá na historicky neověřeném předpokladu církve. Dávno předtím než se 25. prosinec stal dnem narození křesťanského spasitele slavila jej Mithrova společnost jako narozeniny slunečního Boha. Rovněž tak se slavily vánoce, staroněmecký Jul u starých Germánů svátkem boha slunce Freyra. Během nich panoval v celém germánském světě julský mír. Nikdo nesměl nosit zbraň. Neshoduje se to s vánočním poselstvím: mír na zemi a lidem zalíbení? Jakými myšlenkami bychom se měli o těchto svátcích zabývat, když už nemůžeme navázat na Ježíše? Vycházejíce z významu, který naši předkové tomuto svátku přikládali, ponořme se do podivuhodného neprobádatelného pocitu Boha. Vůči Bohu je i Slunce zrno prachu ve vesmíru. A jemu opravdově sloužíme, když se snažíme dát ostatním lidem vnitřní usebranost a činorodým jednáním libý pokoj v životních bojích.

Velikonočním svátkům dala v němčině jméno staroněmecká bohyně jara Ostara. Tyto jarní svátky byly našimi předky slaveny k počtě vzkříšení přírody ze zimního spánku. Zvláštní křesťanské svátky: Velký pátek, Nanebevstoupení, Boží Tělo a mariánské svátky i svátky svatých odpadnou, stejně jako evangelický Den pokání. Kající myšlení bude a má projevovat vážně smýšlející člověk častěji. Naproti tomu je Den památky zemřelých úctyhodný pamětní den, který je lidem ke cti. Za vynechané svátky by bylo snad vhodné prodloužit délku hlavních svátku o další dny.

Nový letopočet

Ježíš se podle bádání vědy nenarodil v tom roce, který je přijímán jako jeho rok narození, ale o několik let dříve. Náš letopočet pochází od římského opata Dionýsia, který žil v první polovině 6.stol.

V návaznosti na myšlenku Alexandra Tillese navrhuji, aby se v budoucnosti nepsalo 1900 atd., ale 11 900 atd., tedy přidat 10 000 roků. Výchozí bod tohoto letopočtu leží v prehistorickém temnu, ale to pro používání je bez významu. Všechny časové údaje by se přetvořily přidáním 10 000. Všechny časové údaje před Kristem by se odečetly zpět.

Všechny známe historické události by se daly tímto letopočtem pojmut.

A jak dál by věda pronikala při bádání minulostí, tím více se blížilo k výchozímu bodu tohoto letopočtu. V dopisech atd. bychom mohli psát jako dosud: 1.10.07.

K tomuto novému letopočtu by se možná mohlo připojit i účelnější rozdělení měsíců, jak si to astronomové přejí.

Uspořádání chrámů

Křížové uspořádání budovaných chrámů by odpadlo, rovněž tak znamení kříže na věžích. Zvony a varhany by zůstaly zachovány. K nebi strmící věže a vznosné kopule by jako dosud korunovaly chrámy. Pro vnitřek by pak byla směřodatná účelnost úpravy prostorů kolem kazatelny. Oltář s krucifixem by odpadl, protože by se už mešní oběť nekonala. Jeho místo by nahradila kazatelna, v níž by mělo celkové uspořádání své umělecké těžiště. Pevné sedadla v kruhovém uspořádání. Široká střední ulička s rovnými řadami lavic po stranách by ztratila svůj význam, když by tu už neprocházely průvody. Presbytář a s ním strmulé rozdělení chrámového prostoru na dvě části – loď a presbytář by zmizelo s rozlišováním obce na klérus a laiky. Varhany spolu se zpěváky by se zřídily vyvýšeně nad a za kazatelnou čelem k obci

Umění v chrámu

Bylo by proviněním proti lidské duši, kdyby se umění nedostalo význačného postavení v novém chrámu. Je totiž, jak Richard Wagner právě tvrdí, přátelským životním spasitelem.

Nejlepší umělci by měli vytvářet lidu svatyni. Všechny síly musí soutěžit, aby daly to nejlepší, to největší v architektuře, sochařství, malířství, hudbě a poezii.

Výtvarné umění je všem srozumitelný jazyk lidí, bylo prvním nejobsažnějším vyjádřením duchovních pocitů. V pohledu na čisté a vznešené výtvary vysoké umělecké úrovně se duše vnímavých lidí osvobozuje útlaku vášní všednodennosti.

Stará náboženská látka se již spotřebovala, neposkytuje již umění žádné inovace. Nyní se otvírají široké a vysoké úlohy.

Znázornění božského se může umění právem zřeknout . Tak budiž zasvěceno službě lidstvu. Život lidstva budiž jeho Biblií ! V něm může najít zjevení, která jsou vznešená a svatá.

Alegorické znázornění závažných událostí a činů ryzího a ušlechtilého lidství upevňuje přesvědčení o vítězství úsilí směřujících k zdokonalení a zušlechtění lidstva. Ale, jak tomu vždy bylo, náboženské umění je jiné než světské. Duchovní síla musí ovládat smyslovou. Samy o sobě nejsou pocity krásna spojeny s náboženským citem. Uctívání obrazů bohů a svatých se ukazuje zcela nezávislé od jejich umělecké hodnoty. Nábožné rozpoložení může sice být - zejména u vzdělanců - navozeno , když umění promění prostou skutečnost. Ale vniknutí o zálibu usilující umění do chrámu, přebujelost smyslného nad prostým duchovním, musí zbožného rušit a zraňovat.

Hudba v chrámu

Na vlnách tónů hudby a zpěvu dostávají i přízemní myšlenky jakýsi vzlet a stoupají jako modlitba.

Stará církevní hudba by mohla být převzata i do nové církve. Nic nepřekáží monistům, aby např. z Mozartova nebo Verdiho Requiem přijímali ty nejhlubší a nejsilnější dojmy, i když křesťanské představy církevního textu, pro ně ztratily veškerý význam. Neboť hudba převádí pocity do pohybu tónů a proniká tak do nejhlubšího nitra člověka. Pro svou mnohoznačnost zůstává hudební forma živá a nezávislá na věroučných člancích a myšlenkách.

Apologie

VÍRY KŘESŤANSKÉ

NA

ZÁKLADĚ VĚD PŘÍRODNÍCH.

Napsal

F. Duilhé de Saint-Projet,

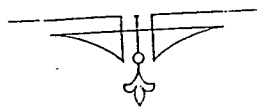
kanovník, rektor katolické university v Toulouse.

— ČTVRTÉ VYDÁNÍ —

se svolením spisovatelovým přeložil

Dr. ANT. PODLAHA.

Περὶ ἀρχῶν.

V PRAZE 1897.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

OBSAH.

	Strana.
List sv. Otce Lva XIII.	V
Připomenutí překladatelovo	VII
Předmluva spisovatelova ke čtvrtému vydání	IX
Výtah z předmluvy k prvnímu vydání	XIII
Výtah z předmluvy k třetímu vydání	XVIII

ČÁST PRVÁ.

Úvod povšechný. Methodologie.

Kapitola první.

§ I. Jaké smýšlení, ideje a nauky ovládají dobu přítomnou	1
§ II. Dvojitá krize víry a myšlení ve Francii	7
§ III. Převládající ráz náboženského boje v době přítomné	12

Kapitola druhá.

§ I. Strany válčící; trojí obor vědy lidské: věda empirická, metafysika, theologie	14
§ II. Podružné rozdělení vědy empirické: vědy historické, vědy přírodní	17
§ III. Vlastní předmět tohoto nástinu Apologie křesťanské	21

Kapitola třetí.

Rozumem odůvodněná autorita každého ze tří oborů poznání:

§ I. Autorita vědy empirické	25
§ II. Autorita metafysiky	32
§ III. Autorita víry	38
§ IV. Hranice pravomoci jednotlivých oborů; práva a povinnosti vzájemné	46

Kapitola čtvrtá.

§ I. Apologetika křesťanská; zásady její i tradice	49
§ II. Nové podmínky apologetiky vzhledem k moderní vědě; její povinnosti a práva	53

Kapitola pátá.

- § I. Výklad Písma sv. a vědecká apologie víry; dva protivné sobě systémy: konkordismus a idealismus 64
- § II. Soustava prostředkující: konkordismus idealisovaný 67
- § III. Encyklika »Providentissimus Deus«: princip, metoda a exegeze 72

Kapitola šestá.

- § I. Metoda výkladu i důkazu, již užito v přítomné přírodovědecké apologii křesťanství 76
- § II. Synthesa bludu. »Summa contra Deum« 81
- § III. Pořádek věcí, o nichž pojednávati budeme; jejich důležitost a půvab 84

ČÁST DRUHÁ.

Původ a utváření se všehomíra. Kosmologie.

Kapitola sedmá.

- § I. Původ všehomíra: učení víry 90
- § II. Původ všehomíra a věda pozitivní 91

Kapitola osmá.

- § I. Utváření se všehomíra neorganického: učení víry 93
- § II. Vědecké hypotезy o utváření se všehomíra hmotného 96
- § III. Theorie kosmogonické a Bible 101

Kapitola devátá.

- § I. Soustavy pseudo-vědecké týkající se počátku a utváření se všehomíra 104
- § II. Vyvrácení současných teorií materialistických; atom věčný, atom »vyrobený« 108
- § III. Monistický názor světa a hypotезa transformní 118

Kapitola desátá.

- § I. Plán Prozřetelnosti a zákon světa fysického; zásada kontinuity v Bohu; modlitba a zázrak: čemu učí o tom víra? 123
- § II. Zásada kontinuity ve vědách fysikálních; idea o řádu a účelnosti; zákony zkusné a zákony nutné 126
- § III. Námitky pseudovědecké; účinnost modlitby a zákon kosmický; zázrak a základní idea zákona 130

ČÁST TŘETÍ.

Počátek a rozvoj života. Biologie.

Kapitola jedenáctá.

- § I. Poučky vědy o přirozenosti bytostí živých 139
- § II. Počátek života: čemu o tom učí víra 143
- § III. Počátek života: čemu o tom učí věda 144

Kapitola dvanáctá.

- § I. Systémy a hypotézy týkající se počátku života: plození samovolné a věda experimentální; — »sliz beztvárný«, »protoplasma utvářené« 148
- § II. Výklad a vyvrácení monistických teorií o průvodu života. — Haeckelova archigonie autogonická a plasmagonická 154
- § III. Původ a morfogenie současného monismu; — materialismus v historii 165

Kapitola třináctá.

- § I. Rozvoj života na zeměkouli. Zdaž víra o tom něco hlásá závazně? Zdaž věda má o tom nějaké jistoty? 170
- § II. Výzkumy geologické a jasná tvrzení Písma sv. 181

Kapitola čtrnáctá.

- § I. Rozvoj života na zemi; — hypotézy vědecké: transformace neboli vývoj druhů organických; lamarekismus; darwinismus; weismannismus 186
- § II. O faktech a důvodech transformismu příznivých . . . 193
- § III. Fakty i důvody hypotézy transformistické odporující . 203
- § IV. Závěry: transformismus a věda; transformismus a víra 219

Kapitola patnáctá.

- § I. Systémy pseudo-vědecké a materialistické o rozvoji života; evoluce monistická 226
- § II. Účelnost v evoluci biologické; monéra počátečná a existence Boží 229

ČÁST ČTVRTÁ.

Původ, dějiny a účel člověka. Anthropologie.

Kapitola šestnáctá.

- § I. Člověk; veliká důležitost tohoto předmětu; trojí metoda anthropologická 239
- § II. Původ a přirozenost člověka: čemu o tom učí víra . . 244
- § III. Původ a přirozenost člověka: co o tom ví věda . . . 246
- § IV. Harmonie víry a vědy pozitivní 248

Kapitola sedmnáctá.

- § I. Soustavy pseudovědecké: přirozený vznik člověčenstva čili původ člověka ze zvířat 250
- § II. Člověk a zvíře 256
- § III. Psychologie dítěte 271
- § IV. Theorie evoluční a »genese myšlení« 274

Kapitola osmnáctá.

- § I. Příklad patrného projevu duše lidské. — Marta Cbrechtová 287
- § II. Rozdíl duše a těla; úvaha psychologická. — Excelsior . 302
- § III. Experimentální důkaz existence duše 309

Kapitola devatenáctá.

- § I. Dějiny člověka: prvotní stav člověčenstva; — čemu o tom učí víra 312
- § II. Dějiny prvních lidí: — čemu o tom učí věda; shoda víry a vědy 314

Kapitola dvacátá.

- § I. Stáří pokolení lidského: čemu o tom učí víra; — chronologické výklady Bible 324
- § II. Stáří pokolení lidského; zjištěné pravdy i hypotézy vědecké; — doba čtvrtohorní, časová míra geologická, věk lidstva 329
- § III. Soustavy a hypotézy lživědecké; — člověk třetihorní 335
- § IV. Potopa Mojžíšská; Bible a věda 340

Kapitola dvacátá prvá.

- § I. Určení člověka: čemu o tom učí víra; — lživědecká tvrzení současného nihilismu 345
- § II. Život posmrtný a badání vědecké 348
- § III. Život budoucí a idea Boží 354
- § IV. Život budoucí a zmrtvýchvstání těl 360

Kapitola dvacátá druhá.

- Kříž 364
- Dodatek ke str. 12: Duch idejí a nauk v letech 1886—1896 373

Křesťanský názor světový.

Díl I.:

Rozumové základy víry.

Sestavil:

JOSEF ŠMEJKAL,
farář.

OBSAH.

	Strana
Úvodní slovo	7
Krise víry a vědy	7
Moderní nevěra	14
a) Kořeny a příčiny její	14
b) Vlastnosti a zbraně její	26
Věda, víra a náboženství	36
O jsoucnosti Boží	57
a) Důkaz kosmologický	60
b) Důkaz teleologický	65
c) Důkaz z duše lidské	80
O podstatě a vlastnostech Božích	87
O původu a vývinu světa	91
a) Stvoření světa	91
b) Kosmogonie	98
c) Geogonie	101
d) O původu života na zemi	100
e) O vývoji tvorstva	104
f) O původu člověka	105
g) O jednotě pokolení lidského	106
h) O stáří pokolení lidského	110
k) Darwinismus a theorie evoluční	112
l) Haecklův monismus	126
O prozřetelnosti Boží	133
a) Pojem prozřetelnosti	133
b) Stopy prozřetelnosti Boží v přírodě	137
c) Stopy Prozřetelnosti Boží v dějinách lidstva	142
O modlitbě	148
O mravnosti	157
a) Pojem mravnosti	157
b) Laická mravověda	159

O duši	. 169
a) O duši jako principu života	. 169
b) O duši lidské	. 174
c) Člověk má duši	. 175
d) Duše lidská jest něco nehmotného	. 178
e) Duše lidská je podstatně rozdílná od duše zvířecí	. 184
f) Duševní záhady	. 192
g) Duše lidská jest nesmrtelná	. 195
h) Námítky nepřátel	. 217
k) Některé výroky pohanů, odpadlíků i křesťanů o duši lidské	. 222

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TEOLOGICKÁ FAKULTA
knihovna
Kněžská 8
370 01 České Budějovice

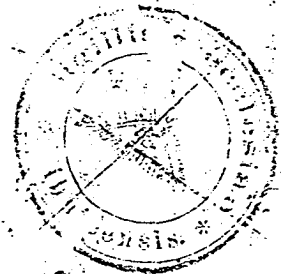
KŘESŤANSKÝ NÁZOR SVĚTOVÝ.

DÍL II.:

ZJEVENÍ BOŽÍ.

SESTAVIL

JOSEF ŠMEJKAL,
FARÁR.

K. V. Votava

1914.

NÁKLADEM VLASTNÍM. - KNIHTISKÁRNA SPOLKU SV. BONIFACE V PRAZE-II., NA SLUPI 14.

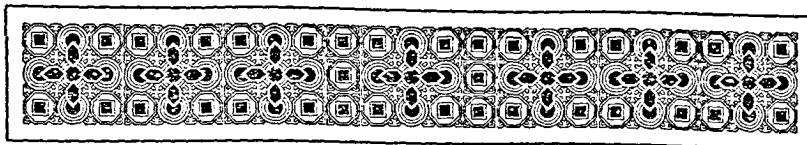
OBSAH.

Úvodní slovo.	9
I. Nic nového	16
II. Přirozené a nadpřirozené	22
III. Zjevení boží	28
IV. Potřeba nadpřirozeného náboženství	40
V. Písmo svaté	41
a) Význam církve pro Písmo svaté	46
b) Knihy Písma svatého	50
c) Spisovatelé Písma svatého	53
d) Kritika knih starozákonních	65
e) Kritika knih novozákonních. — Původnost	84
f) Hodnověrnost svatopisců	88
g) Neporušenost knih novozákonních	89
h) Inspirace Písma svatého	101
VI. Církevní tradice neboli ústní podání	107
VII. Zázrak — pečef víry	111
a) Námitky proti zázrakům	114
b) Somnambulismus a spiritismus	117
c) Suggesce	119
d) Extase a bilokace	121
e) Zázraky jsou zaručeně dokázány	133
VIII. Prazjevení boží	153
IX. O vzniku pohanství a modlářství	165
X. Příprava lidstva na Vykupitele	167
a) národa israelského	172
b) Proroctví messiánská	185
c) Předobrazy messiánské	188
d) Příprava národů pohanských	197
XI. Ježíš Kristus	199
a) Jméno	207
b) O existenci Ježíše Krista	218
c) Ježíš Kristus — vykupitel	218
d) Ježíš Kristus — dítě	218

e) Ježíš Kristus — člověk	226
f) kterak Ježíš Kristus se znenáhla zjevoval	235
g) Ježíš Kristus — boží moc	243
h) Ježíš Kristus — prorok	245
i) Ježíš Kristus — pravda	247
j) Ježíš Kristus — boží moudrost	253
k) Ježíš Kristus a mravnost	256
l) Ježíš Kristus — božský zahradník	265
m) Ježíš Kristus — trpitel	271
n) Ježíš Kristus — vzkříšení a život	279
o) Ježíš Kristus — spasitel	283
p) Ježíš Kristus — Velekněz dle řádu Melchisedechova Oběť náměštná	292 303
XII. Bůh trojjediný	305
XIII. Duch svatý — voda živá	311
XIV. O potřebě církve	315
XV. Úřad církve Ježíše Krista	324
Primát	326
Neomylný učitelský úřad	330
XVI. O andělech	336
XVII. Konec světa	340
XVIII. Poslední soud	346
XIX. Zatvrzení	348
XX. Víra, naděje a láska	353

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
 V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
 TEOLOGICKÁ FAKULTA
 knihovna
 Kpělská 8
 370 01 České Budějovice

XX.

Víra, naděje a láska.

Nyní pak zůstávají víra, naděje a láska, tyto tři: ale větší z nich jest láska. I. Kor. 13, 13.

Ve článku: „Jak se Ježíš Kristus znenáhla zjevoval“ ukázali jsme na základě evangelických zpráv, jak obezřetně připravoval božský Spasitel srdce lidská pro víru ve své božské poslání. Moudrost boží, jež byla v Kristu Pánu, zjevila se tu světu spolu s božskou důstojností. Bůh pořádá všechno nejen mocně, ale i moudře, a, což hlavního jest, i laskavě. Ano, láska boží v Kristu Pánu nechtěla hned najednou všechno zjeviti, aby tím duši lidské neuškodila.

Příliš veliké světlo, na které oko není zvyklé, neosvítí, ale mnohdy oslepí. Zvláště záhubno jest stavěti příliš jasné světlo před oči slabé, nezdravé. Slabé oči temným sklem chráníváme před světlem jasným. Podobně i pravda vznešená osloňuje a zaslepuje duši. Proto Kristus Pán podobenstvími a slovy méně určitými znenáhla připravoval oko duše lidské pro vznešenou pravdu své důstojnosti božské: Láska Kristova připravovala cestu víře. Kristus Pán nikdy nestavěl víru před lásku, ale naopak lásce určil místo první.

Za největší a nejprvnější přikázání vyhlásil lásku. Proč? Poněvadž láska má býti pohnutkou ke všemu dobrému a ke kaž-

dě ctnosti, tedy i k víře. Proto pravil Kristus Pán, že „na těch dvou přikázáních (lásky) všecken zákon záleží i Proroci“ (Mat. 22, 40). Láska jest onou vzpružinou, hybnou silou, k dokonalosti.¹⁾ Takový byl duch Kristův. Ani apoštolům hned všechno nezjevil: „Ještě mnoho mám mluvití vám: ale nemůžete snéstí nyní. Když pak přijde ten Duch pravdy, naučíť vás všeliké pravdě“ (Jan 16, 12—13). Tomuto duchu lásky, který má duše vésti k víře, porozuměli dobře apoštolové. Proto znenáhla zasvěcovali lid do tajemství božích. Sv. apoštol Pavel píše: „A já, bratří, nemohl jsem vám mluvití jako duchovním, ale jako tělesným. Jako maličkým (pacholátkům) v Kristu mléko dal jsem vám ku pití, ne (silný) pokrm, nebo jste (ho) ještě nemohli (snéstí): avšak ani nyní ještě nemůžete, neb jste ještě tělesní“ (I. Kor. 3, 1—2). Kološským pak dává naučení: „Řeč vaše k nevěřícím vždycky v milosti budiž solí osolená, abyste věděli, kterak máte jednomukaždému odpovídati“ (4, 6). V listu k Židům (5, 10—12) činí narážku na tajemství oběti mše svaté a Velebné svátosti oltářní, neboť píše: „(Kristus) nazván od Boha nejvyšším knězem podle řádu Melchisedechova.“ Nyní by měl mluvití o tajemství Velebné svátosti oltářní, jejíž předobrazem byla oběť Melchisedechova chléb a víno. Ale odmlčuje se a jen praví: „O kterémžto mnohoby se mělo mluvití, a to nesnadného k vyprávění, poněvadž mdlí jste k slyšení. Nebo majíce býti mistři, pro čas potřebujete opět prvním začátkům řečí božích učení býti, a učinění jste (jako) kteří mléka potřebují, ne hrubšího pokrmu.“ V listu k Římanům (14, 1) napomíná: „Mdlého pak ve víře přijímejte, ne v hádkách myšlení.“ V listu ke Korintským (I. 13, 2) napsal: „Kdybych měl proroctví, a znal všechna tajemství i všeliké umění; a kdybych měl všecku víru, tak že bych hory přenášel, lásky pak bych neměl, nic nejsem.“ **D l e t o h o ř í d i l i s e i p r v n í k ř e s ť a n é**; tajemství Velebné svátosti katechumenům hned nezjevovali. Sv. Augustin promlouvaje o potřebě lásky k víře píše (Trakt. 137 na Jana): „Toto přikazuji, praví (Ježíš), abyste se milovali vespolek. Proto i apoštol Pavel, když chce proti skutkům těla doporučiti ovoce ducha, od hlavy to uvedl: ovoce řka ducha láska jest: a potom ostatní, jako od této

¹⁾ Sv. ap. Pavel nazývá lásku svazkem dokonalosti. Kol. 3, 14.

hlavy počínající a s ní souvisící uvádí, jež jsou: radost, pokoj, dlouhočekání, dobročinnost, dobrotivost, věrnost (víra), mírnost, zdrženlivost, čistota . . . Kdož spásonosně věrný, leč tou vírou, která skrze milování působí? . . . Právem proto dobrý učitel lásku tak často doporučuje, jakoby ona jediná byla přikázána, bez níž nemohou ostatní dobré skutky prospěti.“ Sv. Řehoř Vel. (Homilie 17 na evang.) píše: „Kdo lásky k bližnímu nemá, úradu kazatelského nemá na sebe bráti.“

Sv. Ambrož praví: „Co na tom, v jakém pořádku kdo věří? Nežádají se v počátcích věci dokonalé, ale od začátků přichází se k tomu, co dokonalé jest.“²⁾

Toto jest pravda velmi důležitá, které učí Kristus Pán nejen slovem, ale i příkladem, že láska jest větší nežli víra. Láska byla vždycky, víra povstala teprve tehdy, když Bůh stvořil tvory rozumné, neboť sv. Jan píše: „Láska jest z Boha . . . Bůh jest láska“ (I. Jan 4, 7—8). Láska jest tedy od věčnosti, víra nikoliv. Bůh nás napřed miloval a potom nás teprve stvořil, Bůh nás napřed miloval, a potom teprve nás učil a vykoupil: „V tomť jest láska: ne že bychom my byli Boha milovali, ale že on prve miloval nás, a poslal Syna svého v (oběť) slitování za hříchy naše“ (I. Jan 4, 10). Vírou poznáváme Boha nedokonale, ve víře žvatláme o věcech nebeských jako děti; víra proto pomine, až jednou Boha tváří v tvář spatříme, ale láska nepomine nikdy, ani na věčnosti. Sv. apoštol Pavel krásně píše: „Láska nikdy nevypadá: buďto že se prorocví vyprázdní, aneb, že jazykové přestanou, aneb že umění zkaženo bude. Z částky zajisté poznáváme, z částky prorokujeme. Když pak přijde, což dokonalého jest, vyprázdní se, což jest z částky. Když jsem byl dítě, mluvil jsem jako dítě, smýšlel jsem jako dítě, myslil jsem jako dítě; ale když učiněn jsem mužem, vyprázdnil jsem, co bylo dětinského. Nyní vidíme skrze zrcadlo v podobenství, ale tehdaž tváří v tvář“ (I. Kor. 13, 8—12).

Víra nebyla vždy a opět pomine, ale láska jest od věčnosti a potrvá do věčnosti; láska větší jest nežli víra. Bůh jest láska, proto láska jest všemohoucí. Víře dovede srdce odporo-

²⁾ Dogmatika Liebermanna, II., 393.

vati, ale nikoliv lásce. Proto Kristus, láska boží, vstoupil na kříž, aby zazářila božská láska jeho světu, a řekl, že pak teprve všechno k sobě potáhne, až bude na kříž povýšen. Proto všechno poučování a dokazování sebe jasnější nic neprospěje, nedoprovází-li je láska. Marná práce kazatele, jenž jen kárá zkaženost lidskou, ale nerozhřeje srdce láskou. Vždyť pokažený člověk vlastně sám ví, že chybuje. Hříšník mnohdy pláče nad svým bídným stavem, jako Markéta Kortonská, ale pomoci si nemůže, poněvadž nemá lásky k Bohu, ani pravé lásky k sobě a bližnímu. Sestup k němu jako milosrdný Samaritán, ohřej jeho srdce láskou, tak ho pozvedneš a uzdravíš! Pouta hříchu jsou pouta ledová, která rozplývají se jen teplem lásky. Víra jen svítí, láska hřeje; pouhá víra bez lásky jest jako ledový měsíc, jenž sice ozařuje tmavou noc, ale při němž i mrzne, víra spojená s láskou jest jako slunce, jež nejen svítí, ale i hřeje, a proto jeho mocí všechno okřívá a roste, kvete a plody přináší.³⁾ Marně pracuje katecheta, ať si sebe krásněji a důkladněji vykládá náboženství, když neohřeje srdce žáků láskou. Jeden jediný skutek lásky a milosrdenství, katechetou žáku prokázáný, hlouběji vryje se do srdce žáka nežli všechny výklady. Čemu se žák učil ve škole, snadno zapomene, ale na skutek lásky nezapomene nikdy, ten skutek milosrdenství připomínati bude mu po celý život jeho učitele a jeho učení. Svátosti jsou studnice milosti boží, naplněné zásluhou Kristovou, z nichž vytéká milost Kristova do duší; milost sílící a oživující pro život věčný. Avšak prospívá snad každému z nich pít, dostačí snad přijímati je s pouhou vírou a nadějí? Nikoliv! Jen tomu prospějí, kdo je přijímá s láskou v srdci, nebo jako při křtu maličkých nemá v srdci aspoň odporu proti lásce. Když však s odporem se přijímají, stávají se kletbou: „proto jsou mezi vámi mnozí nemocní a mdlí, a mnozí umírají,“ napsal sv. Pavel (I. Kor. 11 30). Bůh jest láska, láskou nás Ježíš Kristus vykoupil, a učil, že láska jest více nežli víra. Peklo učí opaku, „zlí duchové věří ale třesou se,“ napsal sv. Jakub (2, 19), ďábel proto postavil víru před lásku, a mnohé křesťany vedl. Každý člověk hříšník dal se napřed odvésti od lásky a pak teprve upadl do ostatních hříchů i do nevěry. Dokud člově!

³⁾ „Vira, kteráž skrze lásku působí.“ Sv. Pavel (Galat. 5, 6).

trvá v lásce, nemůže se od Boha hříchem odvrátiti, t. j. hřešiti těžce: „Žádný, kdo se narodil z Boha, nečiní hříchu; nebo símě jeho zůstává v něm a nemůže hřešiti (t. j. těžce), protože z Boha zrozen jest,“ praví sv. Jan (I. 3, 9). Sv. Pavel rozvádí tuto pravdu: „Kdo nás odloučí od lásky Kristovy? Zdali soužení, aneb úzkost, zdali nahota, čili nebezpečnost, zdali protivenství, čili meč? Ale v tom všem přemáháme pro toho, kterýž nás zamiloval. Jist jsem zajisté, že ani smrt, ani život, ani andělé, ani knížectvo, ani mocnosti, ani věci přítomné, ani budoucí, ani síla, ani vysokost, ani hlubokost, ani jiné stvoření, nebude moci nás odloučiti od lásky boží, kteráž jest v Kristu Ježíši Pánu našem“ (Řím. 8, 35—39).

Proto peklo útočí především na lásku. Všickni haeresiarchové a bludaři, kteří trhali jednotu církve Kristovy, napřed, nežli do bludu upadli, zhřešili neláskou. Všecka kacířstva povstala z nedostatku lásky nikoliv z nedostatku víry. Napřed ochladla srdce k Bohu a k bližnímu, rozmohlo se sobectví a pýcha, potom teprve pod rouškou horlivosti ve víře a pro víru začali vymýšleti bludy a rozdily ve víře, aby zakryli svou nelásku.

Svatí a svěťice boží zase ani v dobách úpadku kázně církevní, v dobách smutného rozkolu církve, poněvadž měli sami srdce naplněné láskou k Bohu, k Ježíši i jeho dílu spásy, neklesli, zmýlili se sice někdy v osobě hlavy církve, ale do bludů a kacířství neupadli. Lásky je chránila. Na př. sv. Kateřina Sienská měla Urbana VI. (1378—1389) za pravého papeže, její vrstevník sv. Vincenc Ferrejský držel se vzdoropapeže Klementa VII. *) Poněvadž měli lásku k církvi, a dobrou vůli, zmýlili se v osobě, což v těch dobách věc snadná byla, ale nezmýlili se ve věci, poněvadž milovali. Bůh pak nehledí tolik na nezaviněný omyl, jako na srdce dobré.

Největší chyby dopustili se někteří křesťané, kteří hleděli Kristovo evangelium lásky šířiti neláskou, násilím, bojem. Ovšem láska nezná vždy jen sladkostí, láska dává i hořký lék, vtělená láska také kárala, hrozila ano i provazy spletla, aby potrestala ziskuchtivost, ale to vše provázela láska, kteráž nechtěla ničit, ale

*) Hamerle: Geschichte der Päpste. 450.

spasit, která nechtěla smrt, oheň a síru svolávat s nebe, ale život dáti chtěla; a když vše to neprospělo, nezlořečila, ale plakala.

Kristus plakal nad městem! Kdo to plakal? Láska to plakala! A proč plakala? Protože milovala! Násilím, nucením, mocí nevštěpoval Ježíš Kristus víry, ale láskou. To se stalo až tehdy, když někteří křesťané dali se svést do bludu, že víra jest více než láska. Proto násilím vštěpovati chtěli do srdcí víru Kristovu, do srdcí chladných, zapomínající, že víra bez lásky nic není. Proto taková víra neměla peruti ani síly, aby povznesla duše k Bohu. Nutili ptáčka holátko, aby lítalo, a když nemohlo, považovali to za vzpouru, za zatvrzelost, kterou třeba násilím ničiti. Chtěli víru Kristovu rozšířiti, a zabíjeli lásku, a s láskou zabili i víru. Právě v těch krajinách a národech, kde víra Kristova vnucena byla lidu mečem a ohněm, kde evangelium Kristovo sice zasvitlo, ale srdcí láskou neohřálo, vyrostl odpor proti církvi Kristově, kacířství a odpad. Právě v těchto zemích, kde křesťané postavili víru před lásku, lid srdce chladného postavil rozum lidský nad rozum boží. Tam ujalo se chladné rozumářství (rationalismus), jež zabředlo v nevěru a atheismus. Tím, že někteří cenili výše víru než lásku, začali o víru se svářiti, bludy vynalézati, začaly boje o víru; boje krvavé. Ježíš Kristus zjevuje se blahoslavené Markétě Marii Alacoque (1647—1690) jako k poučení světu se srdcem krvácejícím, ale plným žáru lásky. Kristus opět zjevuje tu pravdu, že láska jest první a nejpřednější. Musil však přijíti na křesťanské země veliký odpad od víry, nežli mnozí zmoudřeli, a vrátili se k pravému učení Kristovu, že láska jest větší nežli víra. Peklo svět podvedlo: pod rouškou horlivosti víry rozselo nevěru.

Kdy padne hradba rozkolu a kacířství? Až láska odpor překlene. Hradbu tu nepostavila nevěra, ale neláska. Kdy bude jeden ovčinec a jeden pastýř? Až rozmůže se opět v srdcích lidských láska Kristova, až svět pozná božskou lásku Kristovu, pak Ho i uzná a bude v něho věřiti, i doufati. Světlo víry Kristovy jest jasná pravda, třeba jen očistiti je od rmutu, který neláska lidská na ně nanesla, pak bude přijato a svítiti v duších. Anima naturaliter christiana, duše lidská jest od přirozenosti křesťanskou, pověděl Tertullian.

Na náboženském sněmu v Chicagu r. 1893 volal buddhista Šaku-Soyen: „Do krve, do smrti bojovati budu proti falešným křesťanům, než nikdy proti učení Kristovu, nikdy!“ Japonec Horin-Toki pravil: „Přijmeme křesťanství, než sektářství nechceme!“ A šlechtný pastor Candlin volal: „Jen tehdy, sjednotí-li se křesťané, dokonáno bude obrácení člověčenstva, které nevěří v Krista!“⁵⁾ Duše lidské, poznejte lásku Kristovu, jež jest vtělená láska boží, milujte ji nade všecko! Srdce lidská, zahořte láskou srdce Ježíšova, láska Kristova naučí vás i víře i naději jeho! Pak přijde sjednocení křesťanů, neboť jednota jest ovoce lásky.

⁵⁾ Vlast, XI. 1023.

23 - av dline v obtoech 19. 11. = --
~~26 - pro?~~

24 - av dline v obtoech 19. 11. = --
pro dline v obtoech 19. 11. = 4

(de-paloh.)

25 - av dline v obtoech 19. 11. = --
a pro nem' provizors do dveste 193

41 - av dline v obtoech 19. 11. = --
ale ale to je vseobecné

44 - Pro?

~~49 - 50 - souvislosti?~~

55 souvislosti

56 - av dline v obtoech 19. 11. = --
av dline v obtoech 19. 11. = --
av dline v obtoech 19. 11. = --

av dline v obtoech 19. 11. = --
av dline v obtoech 19. 11. = --

